

“BORCUN GÜZELİ KARZ-I HASEN”

MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı Yayınları: 1

Genel Yayın Yönetmeni Muhammet Ali Özeke

Yayın Koordinatörü Cihat Adıgüzel

Editör Dr. İlknur Sisnelioğlu Özer

Sanat Yönetmeni Murat Özer

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Hayrettin Karaman

Prof. Dr. Servet Bayındır

Prof. Dr. Süleyman Kaya

Prof. Dr. Mehmet Saraç

Doç. Dr. Muhammed Fatih Canbaz

Görsel Yönetmen Sena Nur Karaoğlu

İslam Sanatları Grubu

Cevad Huran (Hattat)

Ceyhun Oydem (Hattat)

Furkan Saka (Hattat)

Esra Ünal (Ebru)

Necati Özer (İllüstrasyon)

Yapım Kadımsanat Grubu

Tasarım İştigal Reklam

ISBN ---

Baskı ---

Ataköy 7-8-9-10 Mah. Çobançeşme E5 Yanyol Cad. No:4, Bakırköy / İstanbul

Telefon 0212 395 00 00

Eposta karzihasen@musiad.org.tr

Web www.karzihasen.org.tr / www.musiad.org.tr

Karz-ı Hasen Sandığı bir MÜSİAD projesidir.

MÜSİAD

İÇİNDEKİLER

TAKDİM..... 7

GİRİŞ..... 11

Karz-ı Hasen Nedir? Ne Değildir? 16

Faiz-Zekat-Karz Üçgeninde Karz-ı Hasenin Konumu 20

Kur’ânî Bir Kavram Olarak Karz-ı Hasen 24

Sünnete Göre Karz-ı Hasen 36

İslam’da Borçlanma 40

Geçmişten Günümüze Karz-ı Hasen Müesseseleri 44

Bireysel Fonksiyonlarıyla Karz-ı Hasen 58

Toplumsal Fonksiyonlarıyla Karz-ı Hasen 64

Kaynakça..... 68

MAKALELER

Finansman Aracı Olarak Kurumsallaşan Karz-ı Hasen Modern Uygulama Örnekleri | Muhammet Fatih

Canbaz 73

Fıkhi ve İktisadi Açıdan Karz | Servet Bayındır..... 95

Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması | Süleyman Kaya 107

Karz-ı Hasen Müessesesinin İktisadi ve Finansal Perspektiften Aanalizi | Mehmet Saraç..... 115

RÖPORTAJLAR

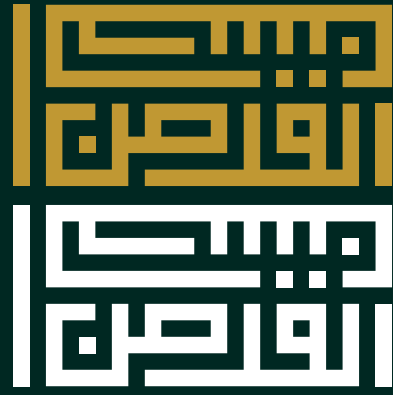
Hayrettin Karaman 124

Muhammet Ali Özeke 130

SUALLER İLE KARZ-I HASEN 139

KARZ-I HASEN SÖZLÜĞÜ..... 145

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

TAKDİM

İnsanlığın bir arada yaşama pratiklerinin temelinde var olan en önemli unsurlardan biri dayanışmadır. Bu dayanışma ruhu iyilik yapma gayesi ile birleştiğinde ise insanların ve toplumların birbirlerine olan güven ve bağlılıkları da büyük oranda artış gösterir. Dolayısıyla dayanışma ve yardımlaşma gibi erdemler, insanın özünde var olan iyiliğin toplumsal manada karşılık bulmuş boyutlarıdır.

İslam medeniyeti, insanın yaratılışından itibaren Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de buyurduğu ve peygamberlerinin hayatlarında örneklerine sıkça rastladığımız erdemleri hayatın her alanına taşımış ve bir yaşam biçimi haline getirmiştir. Temel taşlarından birini toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın teşkil ettiği İslam medeniyeti, hem içtimai hayatın huzur ile var olabilmesi hem de iktisadi boyutta toplumun kalkınması maksadıyla -faizin Kur'ân-ı Kerîm'de şiddetle yasaklanmış olmasından da hareketle- karz-ı haseni (güzel borç) özel bir yere koymuştur. Karz-ı hasen, sadece maddi bir destek olma biçimi değil aynı zamanda insanlığı güven ve kardeşlik temelinde bir araya getiren bir köprüdür. Bir ahlaki ve kültürel miras olarak İslam medeniyetinde yüzyıllardır varlığını sürdürmüş olan karz-ı hasen, ihtiyaç sahiplerini zor zamanlarında koruyup kollamak ve bunu onur kırmadan gerçekleştirmeyi esas almış bir anlayıştır.

Allah Teâlâ, “Kim Allah’a güzel bir borç verirse Allah bunu fazlasıyla öder. Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır.” (Hadîd Suresi, 57:11) ayetiyle karz-ı haseni açık bir şekilde teşvik etmiştir. Âyet ve hadis-i şeriflerde anlaşıldığı üzere karz-ı hasen bir desteğin ötesinde Müslümanlardaki kulluk bilincinin bir yansımasıdır. Derin bir ibadet biçimi olarak sosyal ve iktisadi hayatımızın içinde olan karz-ı hasen, zahiren kişinin karşısındakine yardım etmesi gibi görünse de aslında karz veren açısından da manevi boyutta büyük karşılıkları olan bir uygulamadır. Bu anlayış, yüzyıllardır İslam toplumlarında yardımlaşma ve dayanışmanın en güçlü unsurlarından biri olmuştur. Karz-ı hasen gibi anlamlı bir mirası günümüz insanına yeniden hatırlatmak amacıyla hazırlanmış olan bu kitap, MÜSİAD’ın karz-ı hasen çalışmalarını bir hatıra olarak yaşatmanın yanı sıra bu erdemli davranışı teşvik etmek maksadıyla vücut bulmuştur. Bu kitap ile kökleri derinlere uzanan bu iyilik hareketini, teorik temelleri ve pratik uygulamalarıyla ele alarak çağımızın ihtiyaçlarına ışık tutacak bir rehber olmayı hedefledik. Modern dünyanın bireysellik ve yalnızlık sorunlarıyla mücadele ederken, yardımlaşma ve paylaşma ruhunu yeniden canlandırmayı ise temel gâye edindik.

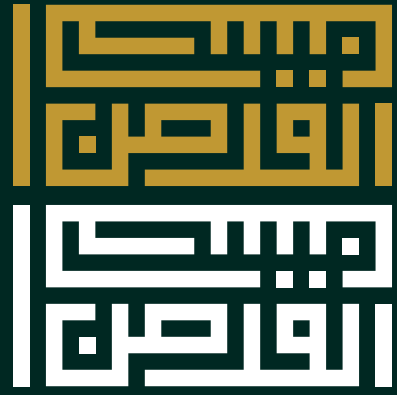
Elinizde tuttuğunuz bu eser, iyilik ve dayanışma kavramlarına, sanatın gücünden de yararlanarak, estetik bir boyut kazandırma amacı taşımaktadır. Kitabın hazırlanmasında emeği geçen, karz-ı hasen kültürüne gönül veren değerli yazarlarımıza en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Çalışmanın tasarım ve koordinasyon sürecini ise büyük bir özveriyle üstlenen Kadimsanat Grubu’na şükranlarımızı ifade etmek isteriz.

Bu eserin dayanışma kültürümüzü güçlendirmeye, iyilik ve güzellikleri çoğaltmaya, insanları bir araya getiren köprüler kurmaya vesile olması dileğiyle...

Gönüllerimize ekilen bu tohumlar, bereket ve kardeşlik dolu yarımlara dönüşsün...

Muhammet Ali Özeken

MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı Başkanı

GİRİŞ

**“Büyüklüğe eriştiğin zaman iyi huylu ol
Beyler yanında iyiliğe araç olan kişi ol.”
(Divânu Lügâti’t Türk)**

Allah’ın, “Kerîm” ism-i şerifinin bir tecellisi olarak bahşettiği nimetlerle, insanlığın tabii olarak birtakım nişaneler taşıdığı muhakkaktır. O’nun iradesinin gönüllerde bir yansıması olan yardım etme ve iyilik yapma vasfı, insanı diğer mahlûkattan ayıran, onu yüce bir mertebeye eriştiren en kadim sıfatlardan biridir. Yardım etme meyli, insanoğlunun kalbine Cenab-ı Hak tarafından üflenene bir nefha, bir rahmet alametidir.

Cömertlik ve merhamet insanın ruhunda billurlaşan en saf hislerdendir. Yardım eden bir el mazlumun derdine derman, düşkünün hâline deva olur. İnsanoğlu, fitratından gelen verme ve iyilikte bulunma arzusu ile kimi komşusunun yükünü hafifletir, kimi yolda kalmışa kucak açar, kimi zamansa bir yetimin başını okşar. Zira yardım eli uzatmak, insanın yaratılışında saklı olan rahmetin bir yansımasıdır ve bu yansıma, Hakk’ın rızasına nail olmanın kapısını aralar.

Bu özellik, kaynağı Rabbü’l-Âlemin’in insan fitratına yerleştirdiği iyilik tohumu olan, vicdan ve şefkatin yeşerttiği, dünyevi ve uhrevi rayihalarla dolu bir bahçedir. O bahçe ki zamanın zulmüne uğramış gönülleri aydınlatır, darda kalmışları ferahlatır, çaresizlere bir kurtuluş yolu olur. Yardım etmenin, muhtaç olana el uzatmanın kudreti, insanın Rabbine olan yakınlığını artırır ve onu hakiki manada insan kılar.

İlahi kaynaktan beslenmesi yönüyle yardım etme hissi yalnızca bir erdem değil, insanoğlunun aslı varlık sebebidir. Ezelden ebede uzanan bu ilahi vasıf, insanın hem kendini hem de muhatabını yücelten bir nurdur. Ve o nur ki insanın gönlünde parladıkça, dünyaya rahmetin, merhametin ve adaletin ışığını saçar. Rabbimizin bize bahşettiği bu en kıymetli cevheri muhafaza etmek, insanlığın en yüce vazifelerinden biridir.

Karz-ı hasen, yani Allah rızası için ödünç vermek paylaşmanın ötesinde bir adanmışlıktır. *“Kim Allah’a güzel bir borç verirse, Allah onu kat kat artırır ve ona bol bir mükâfat verir.”* (Bakara / 245) âyetinde Allah Teâlâ, bu fedakârlığın hem dünya hem de ahirette karşılıksız kalmayacağını müjdelemektedir.

Allah’ın Kurân’da kesin bir dille faizi reddetmesi, insanın bencillikten kurtulması için en açık emirlerden biridir. İnsanlığın vahdet ışığı altında bir ve beraber olabilmesi, maddi bir menfaat beklemeden yalnızca Allah rızasını gözeterek yardımlaşma yoluyla gerçekleşir. Zira insan içinde bulunduğu toplumdan bağımsız olamaz. Kişinin, içinde yaşadığı toplumun sorunlarına ve menfaatlerine duyarlı olması ve bu yolda gücü yettiğince gayret sarf etmesi, Allah’ın nurunun insandaki tecellisinin bir yansımasıdır.

Bir parça ekmeğini bölüşmek, bir yetimin gözyaşını silmek, ihtiyacı olan kardeşine yardım etmek aslında insanın kendi kalbini iyilikle doyurmasıdır. Veren el, alan ele üstünse bu, insanı ilahî bir makama eriştiren o eşsiz paylaşma duygusundandır. Dünya ancak verdikçe güzelleşir, paylaştıkça bereketlenir. İnsanın her paylaştığı kalbinden taşan ilâhî bir rahmettir. Allah’ın bahşettiği nimeti, O’nun yolunda bölüşerek kalbini yine O’na açmaktır. Çünkü vermek yalnızca maddi bir eylem değil, kalpler arasında bağ kurmaktır. Veren de alan da kalbinde Allah’ın rahmetinin şefkatini hisseder.

Allah’ın rahmetinin insanda vücûd bulmuş yardımlaşma ve merhamet duygularının bir yansıması olan, Kur’ân’da ve sünnette de alenen teşvik edilmiş olan karz-ı hasen bu kitabın konusunu teşkil etmektedir. Karz-ı hasenin fikhî öneminden ekonomik getirilerine kadar birçok konuya açıklık getirmek üzere derlediğimiz bu kitap çalışmasında çok değerli isimlerden faydalanma imkânımız oldu. Bu noktada bize çok kıymetli araştırma makaleleriyle destek veren Prof. Dr. Servet Bayındır, Prof. Dr. Süleyman Kaya, Prof. Dr. Mehmet Saraç ve Doç. Dr. Muhammed Fatih Canbaz’a en derin şükranlarımızı sunarız. Ayrıca karz-ı hasen ile ilgili akla gelebilecek soruları büyük bir nezaketle cevaplama lütfunda bulunan çok değerli Prof. Dr. Hayrettin Karaman ve Muhammet Ali Özeken’e de bu satırlarla en kalbî duygularımızla teşekkür ediyoruz.

Karz-ı Hasen Sandığı Yayınları’nın ilk kitabı olma şansını bize veren ve hazırlanmasında himayeleri bulunan MÜSİAD’a da şükranlarımızla birlikte gerçekleştirmiş olduğu çok değerli ve önemli faaliyetlerinin devamını temenni ediyor, tüm hayırlı işlerinin devamında Allah’ın yardımının üzerlerinde olmasını niyaz ediyoruz.

Karz-ı haseni her yönüyle ele alıp bu konuda bilinçli bir şekilde hareket etmeyi amaçlamış olan çalışmamızın maksadı, bireysel ve sosyal olarak bu “güzel” uygulamayı hayatımıza her yönüyle tatbik edebilmek ve yaygınlaştırmaktır. Bu gibi güzel davranışların toplumumuzda yaygınlaşmasını ve tarihimizden gelen kardeşlik bilincinin devamını Allah’tan diliyoruz.

Dr. İlknur Sisnelioğlu Özer

Karz-ı Hasen Nedir? Ne Değildir?

Arapça ilk anlamı “kırmak, ucundan kesmek” olan *ka-ra-za* (ق ر ض) kökünden gelen *karz* (قرض) kelimesi terim manasıyla borç anlamında kullanılır.¹ Bir manada borç veren kişi, bir miktar malını kendi malından kesip ayırdığı için bu kök anlamıyla bağlantı içerisinde.² Borç verilen mala “karz” dendiği gibi borcu veren kişiye *mukriz*, alan kişiye *müstakriz*, borç alma işine ise *iktiraz* veya *istikraz* denir.³ Karz olarak alınan malın karşılığında verilecek olan şeye de *karz bedeli* veya *bedel-i karz* denmekle birlikte *krâz* kelimesi de mudârebenin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.⁴

Arapça “ödünç” olan *karz* (قرض) ile yine Arapça “güzel” anlamına gelen *hasen* (حسن) kelimelerinden oluşan *karz-ı hasen* tabiri, “bir menfaat karşılığı olmadan faizsiz verilen borç” şeklinde ifade edilmektedir.⁵ Dinî bir terim olarak ise karz-ı hasen, “misli (çarşıda benzeri bulunan) bir şeyi, bir zaman sonra, benzerini geri ödemek üzere Allah rızası için birine verme” anlamındadır.⁶ Allah katında ecir kazandıran bir davranış olması bakımından karz, erdemli bir davranış olarak İslam ahlakının bir akit türü olarak İslam hukukunda da yer alır.⁷ Faizsiz ve karşılıksız olarak verilen karz-ı hasen, herhangi bir çıkar gözetmeksizin, sadece Allah rızası için verilen bir borç olması hasebiyle “güzel”dir.

Fıkhi bir terim olarak karzın yerine selef ve deyn terimlerinin kullanımı görülmekteyse de karzın, selefın bir türünü ifade ettiği kabul edilmiştir.⁸ Sözlükte selef “fâiz almadan verilen borç para, karz-ı hasen”; deyn ise “belli bir zaman sonunda ödenmek üzere alınan para, borç” şeklinde karşılık bulmuştur.⁹

Arapça âriyet (ödünç) kelimesiyle de anlam olarak yakınlık gösteren karz, verilen malın kullanım maksadı yönüyle âriyetten ayrılır. Âriyet olarak verilen malın kullanıma dayalı olması gerekirken karz olarak verilen malın tüketilerek kullanılıyor olması gerekir. Ayrıca karzın iadesi aynıyla değil misliyle olurken âriyet olarak verilen malın iadesi aynen yapılmalıdır.¹⁰

Kur’ân-ı Kerîm’de karz ve türevleri on üç yerde geçmektedir. Bunlardan biri hariç hepsi “borç vermek” anlamında kullanılmakta; altı âyette ise hasen kelimesi ile vasıflanarak (karz-ı hasen) zikredilmektedir. Allah’ın rızasını kazanmak için yapılan mâli bir harcama, Allah’a borç vermek şeklinde nitelenmiş ve yapılan bu harcamanın Allah katında asla zayı olmayacağı, karşılığının sevap ve mükafat olarak katbekat verileceği şeklinde yorumlanmıştır. Kur’ân’da karzın hüsn ile nitelendirilmesi, yani güzel olması ise özellikle riyâ ve dünyevî bir beklenti içerisine girmeden, sırf Allah rızası için ve helal maldan olması hasebiyledir.¹¹

Karz-ı hasenin kendine özgü birtakım hususiyetleri bulunmaktadır. Örneğin maksadı birbirine yakın olan zekât gibi bir farz ibadet, sünnet veya dinî bir zorunluluk değildir. Sadaka veya infak gibi karşılıksız bir yardım değildir, belirli bir süre içerisinde geri ödenmesi öngörülmektedir. Borç veren kişi faiz gibi maddi bir karşılık almaz ancak borç verdiği kişinin bir müşkülünü çözebilmek umuduyla manevi bir getiri bekleyebilir.¹²

Karz-ı hasen, bir çeşit infak mefhumudur. Ancak infak mefhumunun “karşılıksız yardım” olarak telakki edilen mahiyette bir türü de değildir. Zira karşılıksız yardım mahiyeti taşıyan sadaka ve zekât yoksul ve mağdur kişilere verilebilen bir infak türüdür. Çalışma imkânı olanlara sadaka vermekse atalet ve tembelliğe davet çıkarabilir. Halbuki atalet ve tembellik İslam’ın şiddetle reddettiği bir durumdur. Dolayısıyla karz-ı hasen, infakı hakkıyla yerine getirebilmek; cemiyetin orta sınıfını ayakta tutabilmek, İslamî hayatın nezih misallerini misallerini yaşatarak toplumu ayakta tutmak gibi önemli hususiyetler açısından yaşatılması ve yaygınlaşması gereken bir müessesedir.¹³

1 Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995, s. 700.

2 Soner Duman, “Karz-ı Hasenin Fıkhi Boyutu”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, ed., Süleyman Kaya-Mücahit Özdemir-Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 13.

3 Ekrem Buğra Ekinci, *Dinî Lügat*, İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2018, s. 427, 460, 260, 287.

4 Yunus Apaydın, “Karz”, *TDVİA*, c. 24, (İstanbul: TDV Yay., 2001) s. 520.

5 <https://lugatim.com/s/karz>

6 Ekinci, *Dinî Lügat*, s. 312.

7 Apaydın, “Karz”, s. 520.

8 Ahmet Özdemir, “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/1 (2012), s. 126.

9 <https://lugatim.com/s/selef> , <https://lugatim.com/s/deyn> .

10 Beşir Gözübenli, “Âriyet”, *TDVİA*, c. 3, (İstanbul: TDV Yay., 1991) s. 379.

11 Apaydın, “Karz”, s. 520.

12 Mücahit Özdemir, *40 Soruda Karz-ı Hasen*, İstanbul: İktisat Yayınları, 2020, s. 28.

13 Haki Demir ve Adnan Köksöken, *Karz-ı Hasen Müessesesi*, Kahramanmaraş: Fikir Teknesi Yayınları, 2015, s. 3-10.

*“Üstteki el (veren el), alttaki elden (alan el) daha hayırlıdır.”
(Buhari, Zekât, 50)*

Faiz-Zekat-Karz Üçgeninde Karz-ı Hasenin Konumu

Kur’ân-ı Kerîm’de faizin kesin bir şekilde yasaklandığı sabittir.¹⁴ Faiz yiyenler, Allah’a ve resûlüne savaş açmış kadar tehlikeli bir işe girişmiş sayılmaktadır. Buna karşılık olarak İslam dininde faiz haram kılınmış olmakla birlikte zekât da temel şartlardan biri olarak yer almaktadır.¹⁵

Faiz borç olarak verilen bir parayı yahut malı, süresi dolduğunda belirli bir oranda fazlasıyla geri almak demektir. Borç anlamına gelen karz ise tüketilen bir para veya malın emsali ile ve artırmadan geri alınmasıdır, herhangi bir fazlalıktan söz edilmez. Bununla birlikte hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere borçlunun imkân ölçüsünde borcunu ilave yaparak ödemesi veya iyilik yapması da güzel bir davranış sayılır. Hz. Peygamber (SAV) kendisine bir deve yavrusunu borç veren kişi borcunu geri almaya geldiğinde evvela aynı yaşta bir deve verilmesini buyurur. Fakat o yaşta bir deve bulamayınca daha yaşlı ama daha pahalı bir deve verilmesini söyler, ardından “Sizin en hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyeninizdir” buyurur.¹⁶

Kelime anlamı “artma, artıma; övgü ve bereket” olan zekât, İslam’ın beş şartından biri olup terim olarak ise zengin sayılan Müslümanların, malından alınan belirli bir payı Kur’ân’da belirtilen sınıflar için sarf etmesi anlamına gelmektedir.¹⁷ Zekâtta, varlıklı olan kişiye maddi bir çıkar söz konusu olmasa da görünürde darlık içinde olanın lehine, varlık içinde olanın aleyhine bir durum işler.¹⁸ Öte yandan Allah’ın emri olduğu için samimi bir niyetle ifâ edilmesi gereken bir ibadettir ve gerek bireysel gerekse toplumsal yönden dinî ve ahlâkî değerleri yücelten, sosyal yapıyı güçlendiren ve ekonomiye canlılık veren bir yönü bulunmaktadır. Bununla birlikte zekât fakirin hakkıdır ve bu ibadeti yerine getirmek kişinin maddi ve manevi arınmasını sağlar.¹⁹

Karz; yukarıda sözü edildiği şekilde bir borç verme işlemi olup, Allah’a yakınlaşmayı, yani kurbiyyeti sağlayan bir davranıştır. Karzı alan açısından dünyevî bir fayda sağlaması

yanında veren açısından da uhrevî faydalar sağlar. İşte bu noktada Kur’ân ve sünnet kaynağından bakıldığında karz vermek, bu dünyada Allah’a borç vermek sayılmaktadır ve karşılığı Allah tarafından katbekat fazlasıyla verilir. Kur’ân’da “güzel” nitelemesiyle teşvik edilen karz tabiri, hayır duygusuyla ve Allah rızası için yapılan her türlü malî fedakârlığı kapsar. Hz. Peygamber’in (SAV) bu konu üzerine olan hadis-i şerifleri karz vermenin toplumsal ve bireysel faydalarının yanında dinî açıdan da erdemli sayılan ve kıymetli bir davranış olduğuna dikkat çeker. “Kim bir Müslüman’ın dünya sıkıntılarından birini giderirse Allah da onun âhiret sıkıntılarından birini giderir. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da onun yardımındadır”²⁰ hadis-i şerifi dünyevi bir ihtiyacın karşılanmasına yönelik gösterilen davranışın karşılığının kurbiyyete nasıl vesile olduğu ve uhrevî anlamda kişiye ne tür bir fayda sağlayacağını en genel ifadelerinden biri sayılabilir. Karzın Kur’ân’da “güzel” olarak nitelenip “karz-ı hasen” şeklindeki ifadesi de uhrevî bir amelin dünyevi bir kisve içerisinde gerçekleştirilmesi bağlamında ele alınabilir. Çünkü faiz risksiz bir kazanç olarak görülse bile bireysel ve toplumsal açıdan tahmin edilmesi zor sorunlar doğurur, ayrıca İslam’da kesin bir dille yasaklanmıştır. Zekât ise Allah’ın emri ve fakirin hakkı olarak görülmektedir ve zekâtı veren kişi yaptığı iyilik karşısında zaten manevî bir haz duygusunu yaşar. Ancak karz-ı hasende ne bir yasak ne de bir farz ibadeti söz konusudur. Ayrıca tümüyle finansal bir işlem olarak bir kimsenin dünyevî ihtiyacını karşılamak maksadıyla, gönüllülük esasıyla ve beklentinin karşılanıp karşılanmayacağı meçhul bir hâlde gerçekleşir. Verilen borcun fazlasıyla geri alınabileceği faiz işlemi borcu veren kişinin beklentisinin karşılanacağını kesin kılarken zekâtta böyle bir dünyevî beklenti de bulunmaz. Ancak karz-ı hasende her ne kadar geri ödeme söz konusu ise de bir belirsizlik bulunmaktadır. Dolayısıyla sadaka veya faizle borç vermenin yanında karz-ı hasen her ne kadar benzer görünse de çok farklı bir yerde konumlanmıştır. Bu da karz-ı hasenin ecrini yücelten önemli bir hususiyettir. Hz. Peygamber’in (SAV) bu husustaki “Sadaka on misliyle, karz on sekiz misliyle mükâfatlandırılır”, “İki defa borç vermek bir kere sadaka vermek gibidir”²¹ özel mahiyetteki hadisleri de karz-ı hasenin değerine dikkat çeker.²²

¹⁴ Bakara/188, 274-279; Âl-i İmran/130; Nisâ/29, 31, 160, 161; Rûm/39.

¹⁵ Enver Osman Kaan, “Faize Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak Karz-ı Hasen Yerine Zekât”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/2 (2021): s. 606-607.

¹⁶ Kaan, “Karz-ı Hasen Yerine Zekât”, s. 610-611; Müslim, Müsakat, 22.

¹⁷ Mehmet Erkal, “Zekât”, *TDVİA*, c. 44, (İstanbul: TDV Yay., 2013), s. 197.

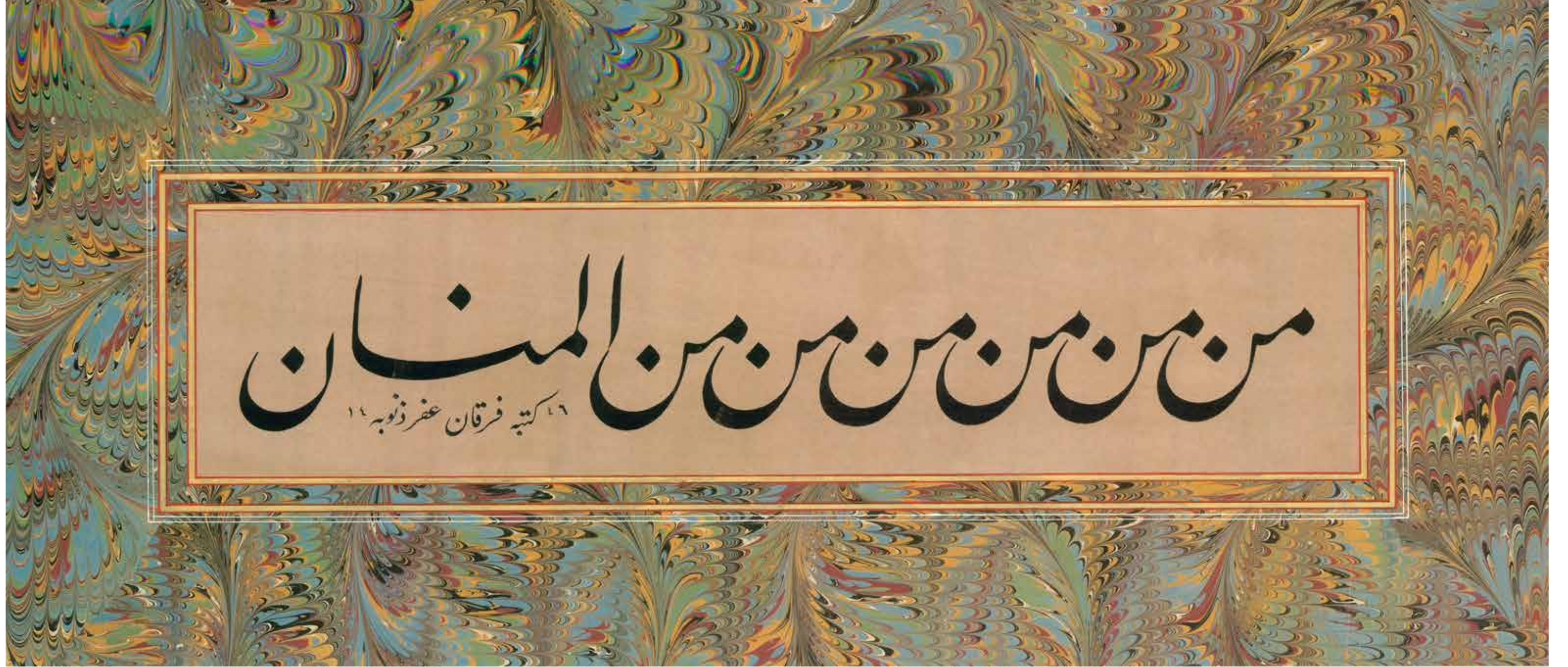
¹⁸ Kaan, “Karz-ı Hasen Yerine Zekât”, s. 612.

¹⁹ Erkal, “Zekât”, s. 197.

²⁰ Buhârî, Mezâlim, 3.

²¹ İbn Mâce, “Şadaqât”, 19.

²² Apaydın, “Karz”, s. 520.

Tâ'lik Levha

“Men Menne Min Mennin Mënne Mine’l-Mennân”

Kim bir iyilik yaparsa “sonsuz iyilik sahibi” (mennân) tarafından iyilik görülür.

Hat: Furkan Saka

Ebrû: Esra Ünal

Kur’ânî Bir Kavram Olarak Karz-ı Hasen

Karz-ı hasen, Kur’ân-ı Kerîm’de 6 (altı) âyette doğrudan geçmektedir. Bunlardan Müzzemmil Sûresi’nde geçen 17. âyet Mekke döneminde nâzil olurken diğer beşi (Bakara/245, Mâide/12, Hadîd/11, Hadîd/18, Teğâbü’n/17) medenî âyetlerdir.²³

Kur’ân’da karz-ı hasenin öne çıkarılması ve bundan direkt olarak bahsedilmesi İslam’da haram kılınan faizin yerine, bu tür uygulamaların toplumsal adalet ve ekonomik dengeyi korumak cihetinden de önemini vurgulamaktadır. Karz-ı hasenin Kur’ân’da geçtiği ifadeler tümüyle göz önüne alındığında karşılık beklemeden, Allah rızasını gözeterek yapılan bir yardım olduğu anlaşılır. Toplumsal yardımlaşmanın önemi yanında, hüsnîyetle vasıflanan karz, bireysel manada “Allah’a güzel bir borç vermeyi” ve O’na yaklaşmayı vurgulamaktadır. Allah Te’âlâ, Kur’ân’da insanların toplumsal dayanışma maksadıyla yapmış oldukları samimi yardımları kendi katında bir borç olarak kabul etmekte ve karşılığını da katbekat fazlasıyla vereceğini buyurmaktadır. Dolayısıyla karz-ı hasen sadece bir kimseye yapılmış maddi bir yardım değil manevi derecesi de yüce olan bir davranış ve kulun Allah ile olan ilişkisinin de bir parçası olarak kabul edilir. Buradan hareketle dünyevi her türlü yardımın uhrevi boyutta büyük bir karşılığının olduğu muhakkaktır.

Kur’ân’da “Allah’a borç vermek” ifadesi her ne kadar mecazi bir anlam taşısa da Allah rızası için insanlara yapılan her türlü yardım gibi karz-ı hasenin de karşılığı olan mükafatın Allah tarafından verileceği müjdesi sabittir. İhtiyacı olan bir kimseye, bu ihtiyacını gidermesi için verilen faizsiz borcun toplumsal duyarlılık ve dayanışma duygusunu pekiştirmesi insanların birbirlerine olan yakınlığından hareketle manevi boyutta Allah’a yakınlığını da kuvvetlendirir.

Borç vermek ehemmiyeti ve değeri öyle yüce bir davranış olarak telakki edilmelidir ki Kur’ân-ı Kerîm’de Allah Teâlâ karz-ı haseni zekât ve namaz ile birlikte zikretmektedir. Buradan hareketle de borç vermek her ne kadar farz sayılmasa da İslam’ın şartı olan farz ibadetlerle bir arada tutulmuştur.

²³ Özdemir, *40 Soruda Karz-ı Hasen*, s. 9.

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

“Kim Allah’a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah’tır ve O’na döndürüleceksiniz.”

(Bakara, 245)

“...Şimdi kimdir o yiğit ki Allah’a bir karz-ı hasen, yani gönlünden koparak, hüsn-i niyet ve ihlâsa makrun olarak, dışından turnağından güzelce kırkıp bir ödünç versin, fi-sebilillâh infak etsin de O da yarın ona ezâf-ı kesîresiyle kat kat versin; yahut her kim öyle ödünç verir, Allah da ona böyle kat kat verir. Bu katların mikdârını ancak Allah bilir. Maamâfih كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سَنَابِلٍ مِائَةُ حَبَّةٍ²⁴ hesâbıyla bire yedi yüz de denilmiştir... Bu ne lütuftur ki Allah kullarına böyle bir istikraz ilan ediyor ve bu feyzin ihlâs ve hüsn-i niyetle irâde-i abde merbut bulunduğunu da gösteriyor. Buna tâlib olunuz, “Allah bu katlı ihsânı önceden neye yapıvermiyor?” demeyiniz, çünkü Allah sıkar ve açar, gerek ferdlere ve gerek cemaatlere bazen darlık verir bazen de genişlik. Darlıkta me’yus olmamalı, genişlikte de azıtmamalı, her iki takdirde herkes hâline göre râgıb-ı hasenât olmalı. Dışından turnağından güzelce kesip Allah’a mâlen ve bedenen -velev sıkıntılara tahammül etmek ve hiçbir şey bulamazsa والحمد لله، ولا إله إلا الله، والله أكبر olsun suretiyle olsun- karz-ı hasen yapılmalıdır ki sonu genişlik olsun...”²⁵

²⁴ “...bir dâne meseli gibidir ki yedi başak bitirmiş, her başakta yüz dâne...” (Bakara/261)

²⁵ Elmalı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili I*, haz: A. Cüneyt Köksal-Murat Kaya, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., 2021, s. 884-885.

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

“Andolsun ki Allah İsrâiloğulları’ndan söz almıştı. Onlardan on iki de nakîb (temsilci) göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: “Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kıalarsanız, zekâtı vererseniz, peygamberlerime iman eder ve onları desteklerseniz, bir de Allah rızası için borç vererseniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi mutlaka altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Artık bundan sonra içinizden kim inkâr ederse kesinlikle doğru yoldan sapmış olur.”

(Mâide, 12)

“...Bunlardan başka bir de Allah’a karz-ı hasen ile ikraz da ederseniz, yani farz vergi olan zekattan başka mücerred ihtiyânınızla Allah için sadakalar, i’âneler verir ve verdiklerinizin ecir ve mukabili Allah tarafından muhakkak ödeneceğine itikad ile beraber onu bugün dünyada almak ve görmek sevdasında bulunmaz da âhiret sevâbını ve mahza Allah’ın rızasını mülâhaza ederek vererseniz, işte salâtı ikâme, zekâtı i’tâ, cemî’-i rusule iman, bunları düşmanlara karşı müdafaa, Allah’a karz-ı hasen ile ikraz, bu beş şeyi yaptığınız takdirde muhakkak ve muhakkak tarafınızdan seyyiâtınızı örteceğim ve mutlaka sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacağım bundan sonra, yani bu mîsaktan ve bu şart ve va’d-i müekkedden sonra her kim de kâfirlik eder, resullerin hepsine iman etmezse açık yolun ortasında göz göre sapmış; hiçbir mazeret kabul etmeyecek fâhiş bir hatâ yapmış, açıktan açığa en büyük tehlikelere atılmış olur...”²⁶

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ

“Kim Allah’a güzel bir borç verirse Allah bunu fazlasıyla öder.

Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır.”

(Hadid, 11)

إِنَّ الْمُسْتَفِيزِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ

“Karşılıksız yardım eden erkeklere, karşılıksız yardım eden kadınlara ve Allah’a (O’nun

muhtaç kullarına) güzel bir ödünç verenlere bu fazlasıyla ödenecektir. Ayrıca onlara pek

değerli bir ödül de vardır.”

(Hadid, 18)

“Karz-ı hasen” güzel ödünç demek ise de burada malın en iyisini seçip Allah rızası için ihlâs ile efdal cihâta sarfetmektir. Demişlerdir ki karz-ı hasen on sıfatı câmi’ olmandır. Birincisi helâlden olmalı, çünkü Allah teâlâ temizdir temiz olmayanı kabul etmez. İkincisi kişinin mâlik olduğu malın en iyisinden olmalı, üçüncüsü kişi sıhhatte olup yaşamak ümidini besler ve fakirlikten korkar muktesid olmalı, dördüncüsü en muhtaç ve evlâ olana vermeli, beşincisi ketmetmeli söylememeli, altıncısı arkasından başa kakmamalı, ezâ etmemeli, yedincisi maksadı sırf Allah rızası olmalı, sekizincisi verdiği çok olsa da az ve ehemmiyetsiz görmeli, dokuzuncusu en sevdiği malından olmalı, onuncusu fakire îsâlinde evine götürüvermek gibi onu en ziyade memnun edecek şekli intihab etmeli. Burada “Allah’a karz-ı hasen” tâbiri mecazdır. Malının en iyisini ve efdal-i cihâtı intihab ederek fi-sebîlillah ihlâs ile Allah teâlâ’nın kat kat ecr ü ivazını taahhüd buyurması itibariyle bir karz-ı hasene teşbih olunarak filde bir isti’âre-i teba’iye veya hey’ette bir isti’âre-i temsiliye yapılmıştır.”²⁷

Celi Sülüs Levha

“Len Tenalul Birre Hatta Tunfiku Mimma Tuhibbûn”

Allah yolunda sevdiğiniz şeylerden harcadıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. (Âl-i İmran: 92)

Hat: Ceyhun Oydem

Ebrû: Esra Ünal

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُمْضَاعِفَهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

“Allah’a güzel bir borç vererseniz O da bunu size fazlasıyla öder ve sizi bağışlar. Allah şükürün karşılığını bol bol verir, cezada ise acele etmez.”
(Teğâbun, 17)

“Bu âyet de infâka tergîb içindir. Bazıları bundan murad farz olan zekâtıdır, demişler, bazıları mendub olan infâkâtıdır demişler, bazıları da hepsinden e’am olduğunu söylemişlerdir ki makâm-ı tergîbe en muvâfık olan da budur. Yani Allah’tan güzel ecir istemekten başka bir garaz beslemeyerek hulûs-i niyetle verilen ödünçler gibi ²⁸ لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا فِي الْأَرْضِ ... لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا buyurulduğu vechile Allah yolunda çalışan ve çalışacak olanların havâic ve levâzımından ve bu kabîlden iktizâ eyleyen sâir vücûh-i birr ü hayra Allah rızâsı için mal veya emek sarfederek infak ve teberra’atta bulunursanız, bu suretle sarfedilen şeyler sandıklarda para saklamaktan, dünya garazları için sarfiyyât veya ikrâzât yapmaktan, murâbahacılık, ribâcılık şöyle dursun meşrû ticaretlerden dahi daha kârlıdır. Çünkü Allah onu size kat kat eciriyle öder; on kattan yedi yüze kadar ve hatta daha ziyade katlar. Memlekette bu yüzden hâsıl olacak güzel sa’y ü amellerle servet-i umûmiye tezâyüd ettikten, ağniyâ ve fukarâ arasında mahabbet teessüs eyledikten başka âhirette de kat kat sevap verir. Hem de günahlarınıza mağfîret eder ve Allah Şekûr’dur. “Şükür” iyiliği iyilikle karşılamak demek olup Allah teâlâ da rızâsı için yapılan azıcık bir iyiliğe bile büyük büyük ecirler verir, onu büyültür. Nimet esasen kendisinin olduğu hâlde onun şükürünü bilip de Allah için Allah’ın sarfını emrettiği yerlere sarfedenlerin hem daha güzel, daha ziyadesi ile ecirini çoğaltır, hem kadirlerini yükseltir, hem de Halîm’dır. Günahkârları derhâl ukûbeti ile muâhaze buyuruvermez, imhâl eder. Gerçi hesap görmek istediği zaman serî’u’l-hisâbdır. Bir lemhada bütün hesapları görüp bitirir.”²⁹

²⁸ “Kendilerini Allah yoluna adadıklarından seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin... Onlar insanlara asla el açmazlar.” (Bakara/273)

²⁹ Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili V*, s. 694, 695.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ عِلْمَ أَنْ لَنْ تُحْصَوْهُ فَتَأْتِبَ عَلَيْكُمُ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُم مَّرْضَىٰ وَالْآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَالْآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını, üçte birini ibadetle geçirdiğini ve beraberinde bulunanlardan bir grubun da (böyle yaptığını) rabbın elbette bilir. Gece ve gündüzü belirleyen ancak Allah’tır. O, sizin (istenen) vakti tesbit edemeyeceğinizi bilmektedir. Bu yüzden de sizi bağışlamıştır. Artık Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Allah bilmektedir ki içinde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allah’ın lutfundan rızık aramak üzere yeryüzünde yol tepecek, diğerleri de Allah yolunda çarpışacaktır. O halde Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı kılın, zekâtı ödeyin, Allah’a güzel bir borç verin. Kendiniz için önceden ne iyilik hazırlarsanız Allah katında onu bulursunuz; işte bu daha iyidir ve mükâfatı daha büyüktür. Allah’tan bağışlanmayı dileyin, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı çok esirgeyicidir.”
(Müzzemmil, 20)

“... Kur’an’dan kolay geleni okuyun ve sade farz olan vakit namazını kılın ve zekâtı verin ve Allah’a karz-ı hasen takdim edin. İleride sevâbını almak üzere hüsn-i niyet ve ihlâs ile ödünç verir gibi hayr yolunda infâkâtta bulunun ve çünkü nefisleriniz için her ne hayr takdim ederseniz Allah yanında onu hayr ve ecrı daha büyük olarak bulacaksınız. Hem de Allah’a istiğfar ederek bütün ahvâlinizde mağfiretini isteyin çünkü Allah Gafûr’dur, Rahîm’dır. İsteyenleri mağfiret ve rahmetiyle bekâm eder.”³⁰

يا فاضل

Ma’kılı Levha

“Yâ Kadiye’l Hacât”

Ey hacetleri gideren...

30 Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili VI*, s. 83, 84.

“*Kim Allah’ın kendisini (kıyamet günü Arş’ın) gölgesinde gölgelemesini severse bir fakirin borcunu ertelesin ya da (borcunu kısmen veya tamamen) düşsün.*”³³

Hiz. Peygamber Efendimiz (SAV) Müslüman’ın kardeşliği hususunda karz-ı hasen konusunu defaatle zikretmiş ve bir Müslüman’ın, kardeşinin yükünü hafifleterek hem bu dünyada hem de ahirette yüceleceğini müjdelemiştir:

“*Her kim bir Müslüman kardeşinin bir hacetini giderirse, Allah da onun bir hacetinin giderir. Her kim, bir sıkıntısını giderirse, Allah da Kıyamet günü o kulunun bir sıkıntısını giderir.*”³⁴

Vermenin Bereketi

Peygamber Efendimiz (SAV) dayanışmanın ve paylaşmanın en güzel örneklerini sergilemiş, karz-ı haseni ise hem teşvik etmiş hem de bizzat uygulamış; Allah rızası için verilen borçta dünyevî bir menfaat beklememek gerektiğini de vurgulamıştır. Karz-ı hasen bir Müslüman’ın, kardeşinin ihtiyacını gidermek sûretiyle Allah rızasını kazanmayı ümit etmesi esastır. Peygamber Efendimiz (SAV) karz vermeyi gönül hoşluğu ile yapılan bir iyilik olarak ifade etmektedir:

“*Kim gönül hoşnutluğu ile bir borç verirse, akşam sabah sadaka vermiş gibi sevap kazanır.*”³⁵

Cennet’in anahtarı

Hadis-i şeriflerde karz-ı hasenin sadakaya göre daha işlevli olması hasebiyle mükafatının da daha yüksek olduğu, Peygamber Efendimiz (SAV) tarafından ifade edilmiştir. Zira bir Müslüman’ın yakın çevresinden birine ihtiyacını karşılaması maksadıyla borç vermesi, hem muhabbet hem de kardeşlik bağlarını güçlendirmesi açısından önemlidir. Bunun yanında karz-ı hasenin toplumsal faydaları da yapılan bir hayrın faydalarını sürekli ve kat kat büyük kılar. Meşru bir ihtiyacı dolayısıyla zorda kalmış birine karz vermek konusunda Rasulullah (SAV) şöyle buyurmuşlardır:

“*Mirâca çıkarıldığım gece Cennet’in kapısı üzerinde ‘Sadaka karşılığında on misli sevab vardır. Borç karşılığında da on sekiz misli sevab vardır.’ İfadesinin yazılı olduğunu gördüm.*”³⁶

Hiz. Peygamber Efendimiz (SAV) bir başka hadîs-i şeriflerinde ise,

“*Bir Müslüman’a bir şeyi iki kez borç olarak veren hiçbir Müslüman yoktur ki onun bu davranışı o şeyi bir defa sadaka etmiş gibi sevab olmasın.*”³⁷ buyurmuşlardır.

Arşın gölgesinde buluşmak

Hiz. Muhammed (SAV) bizzat kendisi de karz-ı hasen vermiş ve ihtiyaç sahiplerine faizsiz borçlar sağlayarak onlara yardım etmiştir. Ayrıca, karz-ı hasen alan kişilere baskı yapmamak, onlara ödeme konusunda kolaylık göstermek ve zorluklarını anlamak konusunda da ümmetini uyarmıştır. Ebû Hüreyre’den (RA) rivayetle Peygamberimiz

Sünnete Göre Karz-ı Hasen

İnsanlık tarihi boyunca toplumların vicdanını inşa eden en güçlü değerlerden biri muhakkak iyilik ve yardımlaşma ruhu olmuştur. Vermek ve almak dengesi İslamiyet’te sadece dünyevi bir alışveriş olmakla kalmamış; ticaretten bir çocuğun başını okşamaya kadar her verici ve alıcı davranış kalpten kalbe uzanan ve oradan da Allah’ın rızasını kazanmaya varan bir köprü olmuştur.

İhtiyacı olana karz-ı hasen vermek ise Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde zikredilmekle birlikte Hiz. Peygamber’in (SAV) sünnetinde de en güzel şekliyle hayata geçirilmiştir. Karz-ı hasen zenginle fakir, güçlüyle zayıf, verenle alan arasında yalnızca maddi bir destek değil aynı zamanda İslam’ın bize bahsettiği güven, merhamet ve kardeşlik bağını kuran, dahası Allah ile kurbiyyeti güçlendiren bir araçtır.

Kardeşlikte Rahmet Bulmak

Peygamber Efendimiz (SAV) müminin kardeşine karşı olan mesuliyetini ve Rabbinin rızasına açılan kapıyı hatırlatan birçok hadîs-i şerifleri bulunmaktadır. Bunlardan karz ile ilgili en sık rivayet edilenlerden biri de borç veren kişinin, borcunu tahsil etmede karşısındakine kolaylık sağlaması ve bunun mükafatlarıdır.

Hiz. Peygamber Efendimiz (SAV) “*Kim fakir bir borçluya kolaylık gösterirse Allah da ona dünyada ve ahirette kolaylık ihsan eder.*”³¹ buyurarak bizlere müminin kardeşine karşı olan mesuliyetini ve Rabbinin rızasına açılan kapıyı hatırlatmaktadır. Ayrıca Hiz. Peygamber Efendimiz (SAV) zor durumda bulunan birine borç veren bir Müslüman’ın, borcu kendisine geri ödeninceye kadar her gün sevap yazılacağını, vade dolduğu hâlde borçlusunu sıkıştırıp zor durumda bırakmazsa da sevabının katlanacağını müjdelemektedir:

“*Kim bir fakirin borcunu ertelerse (erteleme süresince) her gün karşılığında o kimseye bir sadaka sevâbı olur. Kim onun borcunu vâdesi geldikten sonra ertelerse (bu sürece) her gün karşılığında o kimseye borç miktarının bir misli sadaka sevâbı olur.*”³²

Bir başka hadîs-i şerifte ise bu dünyada bir fakirin borcunu ertelemenin veya bağışlamanın mükafatını Allah’ın kıyamet günü vereceğini müjdelemiştir:

³¹ İbn Mâce, Sadaka, 14, 2417.

³² İbn Mâce, Sadaka, 14, 2418.

³³ İbn Mâce, Sadaka, 14, 2419.

³⁴ Buhârî, Mezâlim, 2442.

³⁵ İsmail Karagöz, “Sosyal Yardımlaşma, Sadaka, İnfak ve Karz”, *Şekât İlmi-hali*, Ankara: DİB Yayınları, 2011, s. 148; Müslim, “Zekât”, 73; Tirmizî, “Birr”, 37, 2023.

³⁶ İbn-i Mâce, Sadaka, 19, 2431.

³⁷ İbn Mâce, Sadaka, 19, 2430.

(SAV) borçlunun zor durumda olduğunu görünce, ona ödeme kolaylığı sağlamış ve:

“*Kim, darda kalan borçluya zaman tanırsa veya alacağını tamamını veya bir kısmını borçluya bağışlarsa Allah kıyamette hiçbir gölgenin olmadığı günde kendi arşının gölgesinde gölgelendirecektir.*” buyurmuşlardır.³⁸

İbn Mesud’dan rivayet edilen bir başka hadîste ise Rasulullah Efendimiz (SAV),
“*Geçmiş toplumlardan bir kimse hesaba çekildi, hayır adına hiçbir işine rastlanmadı. Zengin olan bu kimsenin insanlarla beraber olduğu görevli personeline eli dar olan kimselerin borçlarının ertelenmesi emrini verdiği bilinirdi. Allah, bu ikramı yapmaya biz o kimseden daha layıktık, dolayısıyla onun günahlarından vazgeçtin.*”³⁹ buyurmuşlardır.

“**Zenginin, borcunu geciktirmesi zulümdür.**”

Hız. Peygamber Efendimizin (SAV) borca ihtiyacı olan kadar borç verenin de hakkını koruyacak hadisleri bulunmaktadır. Ebû Hüreyre’den (RA) rivayetle Resullullâh (SAV),
“*Zenginin borcunu geciktirmesi haksızlık ve zulümdür. Kim de parası ödenmek üzere imkânı olan bir kimseye havale edilirse ona müracaat etsin.*” buyurmuşlardır.⁴⁰

Rasulullâh (SAV), İbn Ömer’den rivayete göre bir başka hadîsinde ise:
“*Zenginin borcunu geciktirmesi haksızlık ve zulümdür. Kim de parası ödenmek üzere imkânı olan bir kimseye havale edilirse ona müracaat etsin, bir satışta iki satış yapma durumuna düşmesin.*”⁴¹ buyurmuşlardır.

“**En hayırlınız ödeme bakımından en iyi olanınızdır.**”

Hız. Peygamber Efendimiz (SAV), bir kimseden bir deve ödünç almış ve sonra onun devesinden daha iyi bir deveyi geri vererek şöyle buyurmuştur: “*Sizin en hayırlılarınız ödeme bakımından en iyi olanlarınızdır.*”⁴²
Hız. Muhammed (SAV) bir gün birinden genç bir deve ödünç almışlardır. Sonra kendisine zekat develeri gelince o adamın devesini ödemesini Ebû Rafi’den (RA) istemişlerdir. Ebû Rafi (RA) develer arasında genç bir deve bulamadığını Resullullâh Efendimize söyleyince o da;

“*Ona onlardan birini ver çönnkü insanların en hayırlısı borcunu en iyi ödeyendir.*”⁴³ buyurmuşlardır.

Borç alıp vermede dürüstlük

Birinden alınan bir borcu ödeme noktasında samimi olmak ve gayret sarf etmek Allah'ın rıza ve affını elde etmenin bir yoludur. Bu sebeple borç alırken dürüst davranmak ve borcu ödeme noktasında geciktirmemeye özen göstermek gereklidir. Peygamber Efendimiz bu konuda:

“*Kim borcunu ödemeye niyetlenirse, Allah ona borcunu ödemede yardım eder.*”⁴⁴ buyurmuşlardır.

³⁸ Tirmizî, Büyû', 67, 1306.

³⁹ Tirmizî, Büyû', 67, 1307.

⁴⁰ Ebû Dâvud, Büyü', 10; Muslim, Müsakât, 7.

⁴¹ Ebû Dâvud, Büyü', 10; Muslim, Müsakât, 7.

⁴² Buhari, Vekâle, 5; Muslim, Müsakat, 22.

⁴³ Muslim, Müsakat, 22.

⁴⁴ Buhârî, Vesâyâ, 1.

Ebû Dehda el-Ensârî, Allah’a güzel borç verme hakkındaki âyet nazil olduğunda Rasûlallâh’a:

‘Ya Rasûlallâh! Allâh bizden borç mu istiyor?’ diye sordu. Efendimiz:

‘Evet, ya Ebâ Dehda, Allâh borç istiyor!’ diye cevap verdi.

Bunun üzerine Ebu Dehda (RA), Hazret-i Peygamber’den (SAV) elini uzatmasını istedi ve O’nun elini alarak:

‘Ben bağımı Allâh’a borç olarak veriyorum!’ dedi.

İbn Mesud (RA), Ebû Dehda’nın bağında 600 hurma ağacı olduğu ve O’nun bağı içindeki evinde, ailesiyle birlikte oturduğunu söyler.

Bu infaktan, yani Allâh’a borç verme sözünden sonra Ebu Dehda evine gelir ve hanımına:

‘Ey Dehda’nın annesi! Bu bağı ve evi boşaltacağız. Çünkü ben bu bağı Allâh’a borç verdim.’ der. Hanımı ise ona:

‘Ya Ebâ Dehda! Çok kârlı bir alışveriş yaptın!’ diye cevap verir. Daha sonra da eşyalarını ve çocuklarını alarak bu evi boşaltırlar.”⁴⁵

⁴⁵ Taberî, Tefsîr, II, 803; Hâkim, Müstedrek, II, 24; https://www.hudayivakfi.org/images/download/SON_NEFES.pdf

İslam’da Borçlanma

Faiz İslam dininde kesin bir dille yasaklanmış olmakla birlikte borçlanma, hem bireyler arasındaki ilişkiyi sağlam zeminde devam ettirmesi hem de toplumsal dayanışma açısından önemli bir yer tutmaktadır. İslam toplumlarında borç, yardımlaşma ve dayanışma noktasında borçlanan kişinin ihtiyacına direkt olarak isabet eden bir uygulamadır. Ayrıca borç verme işlemi gönüllülük esasına dayalı olup, borç veren kişinin bir menfaati bulunmamakla birlikte beklentisinin maddi olarak karşılanıp karşılanmayacağı da belirsiz sayılmaktadır. Bu sebeple Kur’ân-ı Kerîm’de borç “güzel” olarak nitelenmiş ve “Allah’a güzel bir borç vermek” şeklinde tarif edilmiştir. Bu sebeple borç alma ve verme işlemi İslam’da yalnızca iktisadi ve hukuki bir süreç değil aynı zamanda manevi bir sorumluluk ve ahlaki bir yükümlülük olarak kabul edilir.

Karz alıp verme, İslam medeniyetinin sosyal yardımlaşma ve dayanışma alanlarından biri olarak zekât ve sadakadan çok farklı bir yerde konumlanmıştır. Zekât ve sadaka umumiyetle düşkün ve fakirlere verilir ancak çoğu zaman toplumlarda belirli bir mal varlığı olan biri de evlenme, sermaye, eğitim konularda borca ihtiyaç duyabilir. Çoğu zaman bu tür kimselere zekât ve sadaka vermek ya akla gelmez ya da mümkün olmaz. Karz-ı hasen işte tam bu noktada, bu tür ihtiyaçları gidermek için devreye girerek toplumda refah seviyesini artırmaya yönelik önemli bir adım olur. Diğer taraftan “karşılıksız yardım” mahiyeti taşıyan zekât ve sadaka, çalışma imkânı olanlara verildiğinde toplumu atalete sevk etme riskine de yol açabilir. Karz-ı hasen bu konuda da kritik bir yerde konumlanarak toplumun orta sınıfını ayakta tutmaya yönelik bir kurumdur.⁴⁶

İslam’ın temel ilkelerinden olan adalet, merhamet, paylaşma, yardımlaşma gibi değerler borçlanmanın da etik ve ahlaki prensiplerini şekillendirmiştir. Borçlanma sürecinde hem borç verenin hem de borç alanın sorumluluklarını ve haklarını net bir şekilde belirleyen prensipler vardır. Borçlanma işlemini dürüstlük çerçevesinde gerçekleştirmeyi amaçlayan bu prensipler insanlar arasında oluşturduğu güven duygusuyla karşılıklı yardımlaşmanın yolunu da kolay bir şekilde açar.

Kur’ân-ı Kerîm'in en uzun âyeti olan ve “müdâyene” yani borçlanma âyeti olarak bilinen Bakara Suresi’nin 282. âyeti, borçlanma işlemlerine yönelik yöntem ve esasları ayrıntılı bir şekilde düzenlemiştir. Bu düzenlemeler borç ilişkilerinde dürüstlük, şeffaflık ve güvenin korunması için son derece önemli ve yapıcı ilkeler ortaya koymaktadır. Para veya mala dayalı borç ilişkileri, ticaret hayatının da en karmaşık konuları arasındadır. Ticarete güven ortamının sürdürülebilmesi ve borç ilişkilerinde tarafların karşılaşabileceği mağduriyetlerin önlenmesi için borçlanmaya dair net ve açık kuralların belirlenmesi gerekmektedir. Modern hukuk sistemleriyle toplumların ulaşabildiği bu detaylar, İslam hukukunda asırlar öncesinden iktisadi ilişkilerin hukuki ve etik bir çerçevede yürütülmesi gerektiğine dair açık bir mesaj barındırmaktadır.⁴⁷

Âyet-i kerîmede borçlanma süreçlerinde adaletin sağlanması, güvenin korunması ve tarafların haklarının güvence altına alınması için önemli noktalara dikkat çekilmiştir. Öncelikli gereklilik, taraflar arasında ileride doğabilecek anlaşmazlıkların önüne geçebilmek için borcun kayıt altına alınmasıdır. Ayrıca bu kayıt işleminin taraflardan herhangi birinin değil dürüst bir kâtip tarafından yapılması tavsiye edilmektedir. Eğer borçlu kendisi yazdıramaz durumda ise âdil bir veli tarafından yazdırılması da âyette öne çıkan bir diğer husustur. Borcun kayıt altına alınması şâhitler huzurunda yapılmalıdır ki bu da olası mağduriyetin önüne geçen bir diğer ciddi önlemdir.⁴⁸

“Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah’ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; rabbi olan Allah’tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar. Çağrıldıklarında şahitler gelmezlik etmesinler. Borç küçük olsun büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranızda alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alış veriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. Eğer bunu yaparsanız şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah’tan korkun, Allah size öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” (Bakara/282)

Yukarıda zikredilen âyet-i kerimenin belirlediği esaslarla birlikte karz-ı hasenin ilk öznesi olan borç verenin birtakım sorumlulukları söz konusudur. Öncelikle borç olarak verilecek mal ya da para helal yolla kazanılmış olmalıdır. Ardından karzı verecek olan, bunun için doğru kişiyi seçmeli; en ihtiyaç sahibi olanı öncelemeli, borcunu helal yola sarf edeceğinden ve geri ödemek için gayret edeceğinden emin olmalıdır. Bu noktada borcuna sadık kişilerin seçilmesi toplumda karz verme ve alma işlemini teşvik edecek, böylece toplumsal dayanışma daha kolay ve adil bir şekilde sağlanabilecektir. Ayrıca borç veren kişinin gönüllülük esasıyla ve yalnızca Allah rızasını gözeterek borç vermesi ve özellikle faiz beklentisinden uzak durması gerekmektedir. Bunun yanında verdiği borcu başa kakmaması, borç verdiği kişiyi küçük düşürücü hareket ve sözler içerisinden olmaması ve eğer ödeme güçlüğüne düşerse kolaylık sağlaması karz veren kişiye düşen temel sorumluluklar arasındadır.⁴⁹ Borç alan açısından da karzın birtakım yükümlülükleri elbette vardır. Öncelikle borç alacak kişi borcunu ödeme noktasında hesabını iyi yapmalıdır. Eğer ödeyemeyeceği bir borcun altına girecekse bu durum kişiyi daha büyük sorunlarla karşı karşıya bırakabilir. Her ne kadar Kur’ân’da ve hadîs-i şeriflerde borçlanma teşvik edilse de borcun ödenmemesini vebalinden de bahsedilmiştir. Hz. Peygamber (SAV) bu konu ile ilgili *“Allah’ım! Sıkıntıdan, üzüntüden, borçların ağırlığından ve güç sahibi olan kişilerin haksızlığına uğramaktan sana sığınırım.”*⁵⁰ şeklinde duada bulunmuşlardır. Bu

⁴⁷ Recep Özdemir, “İslâm Hukukunda Ticaret ve Borç İlişkilerinin Genel Yapısı”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15/1 (2015), s. 256.

⁴⁸ Özdemir, “İslâm Hukukunda Ticaret”, s. 257.

⁴⁹ Özdemir, *40 Soruda Karz-ı Hasen*, s. 31.

⁵⁰ Ebû Dâvud, “Salât”, 365.

⁴⁶ Seyfettin Erşahin, “İslam Medeniyetine Yardımlaşma ve Kalkınma Aracı Olarak Karz-ı Hasen”, *İyilik ve Karz-ı Hasen*, der., İbrahim Ateş, Ankara: YOYAV Yayınları, 2016: s. 59.

sebeple kişi borcunu ödeme noktasında mümkün mertebe kendinden emin olmalıdır.⁵¹ Ayrıca borcunu ödeme noktasında gücü bulunan kişinin borcunu ödemeyi geciktirmesi veya ödememesi de zulüm olarak kabul edilir. Bu konuda da “*Borcunu ödeme inkârı olan bir kimsenin borcunu ertelemei zulümdür.*”⁵² şeklindeki hadis-i şerif örnek gösterilebilir. İslam, borçlanma gibi içtimai ve ferdî bir konuda teşvik ederken borçlu ve alacaklının haklarını da detaylarıyla güvence altına alarak dengeyi sağlamaktadır.⁵³

51 Özdemir, *40 Soruda Karz-ı Hasen*, s. 32.

52 Buharî, Havale, 1, 2; Ebû Davud, Salat 149.

53 Özdemir, “İslâm Hukukunda Ticaret”, s. 258.

Geçmişten Günümüze Karz-ı Hasen Müesseseleri

Faizi kesin bir şekilde reddeden İslam dini, bireysel ve toplumsal refah temelli olmak üzere iktisadi ilişkilerin adil bir zeminde yürütülmesini temel amaç kabul ederek karz-ı haseni teşvik etmektedir. İslam’ın bu dayanışma merkezli iktisat anlayışının ise elbette tarihte de birtakım uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalar günümüz ekonomik sorunlarının çözülmesinde de örnek teşkil eder niteliktedir.

Hız. Peygamber’in (SAV) Muâhât (Kardeşlik) Projesi

Müslümanların bireysel, ailevi, toplumsal gibi birçok sahada hayatlarına Kur’ân ve sünnet merkezli olarak yön vermelerinden hareketle, karz-ı hasenin de bu orijinlerden beslenmemiş olması düşünülemez. Kur’ân-ı Kerîm’de karz-ı hasenin doğrudan zikredildiği âyet-i kerîmeler bulunmakla birlikte bu uygulamanın ilk örneği Hz. Peygamber’in (SAV) Medine’de tesis etmiş olduğu muâhât (kardeşlik) uygulamasıdır.⁵⁴

İslam dininin kurumsallaşması, yayılması ve daha özgür bir ortamda yaşanması için yapılmış onurlu bir eylem olan Hicret ile, Mekke’den Medine’ye göç eden Müslümanlar burada Hz. Peygamber’in (SAV) liderliğinde bireysel ve toplumsal anlamda çok önemli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Hicret ile birlikte sosyal hayatta ilk defa “ensâr” (yardım edenler) ve “muhâcir” (göç edenler) tabirleri kullanılmaya başlanmış; bu tabirler Kur’ân-ı Kerim’de ve hadîslerde övgüyle zikredilmiştir.⁵⁵

Peygamber Efendimizin ensâr ile muhâcir arasında kardeşlik anlaşmasını tesis etmiş olması, Medine’de Müslümanlar arasında dayanışma, barış ve huzur ortamı sağlamıştır. Hicret ile birlikte bütün mallarını ve yakınlarını sırf Allah’ın ve Peygamber’in (SAV) emrine itaat ile Mekke’de bırakan muhâcirlere, Medineli ensâr kucak açmış ve tüm imkânlarını onlarla paylaşmıştır.⁵⁶

⁵⁴ Mehmet Zahit Cavga, “İslam İktisadında Karz-ı Hasen Müessesesinin Gelişimi, İşlevleri ve Bir Model Önerisi”, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2021, s. 28.

⁵⁵ Cavga, “İslam İktisadında Karz-ı Hasen”, s. 28; Saffet, “Hz. Peygamber’in Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayat Açısından Önemi ve Analizi”, *Sünnetin Bireysel ve Toplumsal Değişimdeki Rolü Sempozyumu*, Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2008, s. 54, 55.

⁵⁶ Mustafa Önder, “Hz. Peygamber’in Kardeşlik (Muahat) Uygulamaları ve Günümüz Açısından Değerlendirilmesi”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14/1 (2014), s. 234.

Hz. Peygamber’in muâhât projesi ile ensâr, muhâcirlerden bir aileyi yanlarına alarak birlikte çalışıp kazançlarını bölüşmüş, mülkiyeti ensârda kalmak suretiyle arazileri birlikte işleyip hasılatı paylaşmışlardı. Muhâcirlerin ticârî alandaki yetenekleri de kısa sürede Medine’de ticari hayatı canlandırmış, böylece o zamana dek Araplara göre daha zengin olan Yahudîlerin ensâr üzerindeki etkisi de azalmış ve ticari hayatta Müslümanlar İslami kaidelere uygun biçimde etkinliklerini göstermişti. Öte yandan ensâr evlerini de muhâcirlere bağışlamak istemiş ancak Hz. Peygamber (SAV) bunu reddetmiş ve sahipsiz arazilere muhâcirler için evler yaptırmıştı. İşte ensârın sırf Allah ve Peygamber’in (SAV) emir ve rızası için göstermiş olduğu bu yardımseverlik ve diğergamlık karşısında muhâcirler imkanları genişledikçe muâhât yoluyla elde ettikleri malları ensâra, yani kardeşlerine iade etmişlerdi. Ensârın göstermiş olduğu bu yardımseverlik ve dayanışma karşısında muhâcirlerin vefâsı İslam tarihinde karz-ı hasenin ilk ve en güzel örneğini teşkil etmektedir.⁵⁷

Muâhât uygulaması yanında Hz. Peygamber’in (SAV) bizzat karz-ı hasen verdiği de bilinmektedir. Ayrıca Hz. Ömer’in (RA) devlet hazinesinde karz-ı hasen vermek üzere hususu bir fon oluşturarak karz-ı hasenin devlet eliyle tatbik edilmesini sağladığı da kaynaklarda zikredilmektedir.⁵⁸

Osmanlı’da Karz-ı Hasen

İnsanın sosyal bir varlık olması dolayısıyla içinde yaşadığı toplum ile etkileşim hâlinde bulunması kaçınılmazdır. Kişinin zaman zaman maddi sıkıntıya düşmesi ve çevresinden yardım istemesi yahut çevresine yardım etmesi ise toplumsal refahı sağlayan belki de en temel davranış biçimidir. Paylaşmanın İslam toplumlarında yalnızca bireysel bir tercih olmaktan çıkarıp kurumsal bir yapıya bürünmesi, toplumsal huzurun teminatıdır. Müslüman toplumlarda oldukça yüksek seviyede olan dayanışma ruhu ve yardımlaşma bilinci de bu konuda kurumsal yapıların oluşmasına yol açmıştır.

İslam literatüründe önemli bir yer tutan vakıf, “mükellef bir Müslümanın malının mülkiyetini umuma ait tutup menfaatini ise muayyen bir cihete tahsis etmesi”⁵⁹ demektir. Yani bir malın faydası halka ait olmak üzere üzerindeki mülkiyet hakkından vazgeçilmesi anlamına gelir. Osmanlı’da para vakıflarının çok çeşitli amaçlarla kurulup farklı hayır faaliyetlerinde bulunmuş oldukları görülmektedir. Bu vakıflar karz-ı hasenin, malını Allah yolunda vermek anlamıyla örtüşse de teknik olarak verilen para veya malın misli olarak geri alınması söz konusu olmadığı için insanlara karz-ı hasen şeklinde bir finansman sağladığı da söylenemez. Karz vererek yardım sağlayan kuruluşlara Osmanlı’da oldukça az rastlanmıştır. Dolayısıyla karz-ı hasenin Osmanlı’da kurumsal değil bireysel manada yaygınlaşmış olduğunu söylemek yanlış olmaz.⁶⁰ Yine de bazı yönleriyle karz-ı hasene örnek teşkil edebilecek birtakım uygulamalardan bahsetmekte fayda vardır. Örneğin Anadolu’da oldukça yaygın olan *sadaka taşı* uygulaması mescit, tekke, imarethâne gibi sosyal alanlarda bulunan bir sosyal yardım uygulamasıdır. Bir iki metre yükseklikte, hafif oyuk sütunlar şeklinde olan sadaka taşları, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetinde yardımlaşmanın en nazik uygulamalarından biridir. Varlıklı kişilerin buraya koyduğu paralardan ihtiyaç sahipleri yalnızca ihtiyaçları kadarını alır, kalanını diğer muhtaçlara bırakırdı. Zengin ve fakir arasındaki yardımlaşma ve dayanışmayı artıran bu uygulama Allah rızası için bir kardeşinin ihtiyacını gidermenin en yaygın yollarından biri olmuştur. Dolayısıyla direkt olmasa bile maksat olarak ve alan ile verenin bilinmediği bir uygulama olması dolayısıyla sadaka taşının karz-ı hasene yakın bir örnek teşkil ettiği söylenebilir.⁶¹

⁵⁷ Cavga, “İslam İktisadında Karz-ı Hasen”, s. 28-31.

⁵⁸ Özdemir, *40 Soruda Karz-ı Hasen*, s. 73.

⁵⁹ Ekinci, *Dinî Lugaî*, s. 643-644.

⁶⁰ Özdemir, *40 Soruda Karz-ı Hasen*, 73, 74.

⁶¹ Cavga, “İslam İktisadında Karz-ı Hasen”, s. 35-38.

Celi Sülüs Levha
“*Yâ Mâlike'l-mülk*”
Ey mülkün gerçek sahibi
Hat ve Murakkâ: Furkan Saka

***“Hak ile sabır dileyip bize gelen bizdendir.
Akıl ve ahlâk ile çalışıp bizi geçen bizdendir.”
Ahî Evren***

Anadolu’da karz-ı hasene örnek olabilecek bir başka uygulama ise Ahî teşkilatı bünyesinde yer alan Orta Sandığı müessesesidir. 13. yüzyılda Anadolu’da başlayan ve hızlı bir örgütlenme süreci içerisinde Osmanlı Devleti’nin kurulmasında da önemli bir rol oynayan Ahilik, esnaf ve zanaatkârların ekonomik, toplumsal ve askerî dayanışma içerisinde oldukları bir kuruluştur.⁶² Bu teşkilâtın Anadolu’da yerleşmesi Türkleri, ekseri Bizans halkının söz sahibi olduğu sanat ve ticarete etkin kalmaya başlamış; böylece Türk esnaf ve zanaatkârlar arasında oluşan dayanışma ve güven duygusu ile Türkler ekonomide söz sahibi olmuşlardır. Ahiliğin sağlamış olduğu bu sarsılmaz dayanışma ruhu ile Anadolu’nun kolaylıkla bir Türk-İslam yurdu hâline geldiği muhakkaktır.⁶³

Ahiliğin dayanışma ve yardımlaşma maksadıyla kurulmuş olan ve karz verme ile doğrudan ilgisi bulunan en önemli özelliği ise “Orta Sandığı”dır. Bu uygulamanın karz-ı hasen müessesesine bir örnek teşkil etmesi, üretime ve istihdama sağladığı katkılar ile teşkilât üyelerinin yüksek gelirler sağlamak yerine birbirlerini desteklemeyi ve gelir dağılımında adaleti gözetmeleri yönüyle önemlidir.⁶⁴ Orta Sandığı, Ahiler arasında ticârî faaliyetlerin zorlanmadan sürdürülebilmesinin yanında evlenme, ölüm, hastalık, sermaye temini gibi konularda da ihtiyacı olan esnafa borç veren bir sistemdir.⁶⁵ Dolayısıyla Ahilikteki Orta Sandığı uygulamasını bir karz-ı hasen müessesesi olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

⁶² Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2017, s. 22.

⁶³ İbrahim Yüksel, “Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/2 (2019), s. 504.

⁶⁴ Cavga, “İslam İktisadında Karz-ı Hasen”, s. 42.

⁶⁵ Yüksel, “Ahilik Felsefesinden”, s. 508.

اللهم انى اعوذ بك من غلبة الدين وقهر الرجال

“Allah’ım! Ödeyemeyeceğim borçtan ve insanların zulmünden sana sığınırım.”

(Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî, Mecmû’atü’l-Ahzâb)

Osmanlı’nın son dönemlerinde, ülke ekonomisi daralmış ve Avrupa malları Osmanlı pazarına girmiş ve toplum ekonomik anlamda büyük bir darboğaz içine girmişti. 1800’lü yılların başlarına tekabül eden bu süreçte Osmanlı toplumunun bankerlerden borç almaya mecbur kalmaya başlamasıyla faiz de yayılmaya başlamıştı. İşte Osmanlı’nın böyle bir dönemde yaşamış olan Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Hazretleri (1813-1893) de faize karşı bir savaş içerisine girmiş ve başta müritleri olmak üzere Müslümanları faizden korumak adına ihtiyaç sahiplerine faizsiz kredi verecek “yardımlaşma sandıkları” oluşturmuştur. Gümüşhanevî Hazretleri faize karşı iki türlü bir mücadele içerisine girmiştir. Çünkü paraya ihtiyacı olup faize bulaşma riski taşıyan bir grup bulunmakla birlikte diğer tarafta da elinde fazla parası olup bunun türlü şekillerle getirisini artırmayı hedefleyen grup vardı. İşte yardımlaşma sandıkları bu iki grubu göz önüne alarak oluşturulmuş ve muhtaçlar için bir sermaye kaynağı olmuştur. Bu sandıklara kaydolan üyeler belirli bir aidat ödemeyi kabul etmekte ve ihtiyaç duydukları vakit biriken primlerinin birkaç katına kadar buradan kredi alabilmekteydiler. Gümüşhanevî Hazretlerinin isteği, buradan para alan muhtaç durumdakilerin ihtiyaçları kadar parayı sandıktan aldıktan sonra durumları iyileşince geri ödemeleridir. Yardımlaşma sandıklarında biriken paralarla Gümüşhanevî Hazretlerinin matbaa kurmuş olduğu, bunun yanında da İstanbul, Rize, Bayburt ve Of’ta bin ciltlik kütüphaneler de açtığı bilinmektedir. İşte muhtaç durumdaki kişilerin bu sandıklardan faizsiz borç para alıp sonra da iade etmeleri üzerine kurulmuş olan bu sistem, karz-ı hasenin kurumsallaşmasına Osmanlı’da çok güzel bir örnek teşkil etmektedir.⁶⁶ Gümüşhanevî Hazretlerinin yardımlaşma sandıkları, karz-ı hasenin bireysel manada faydalarının yanında burada biriken paralarla kamu için yararlı müesseseler kurulmuş olması yönüyle de sağladığı toplumsal dayanışma yanında toplumun refah düzeyini her açıdan yükseltme potansiyeli olan bir kurum olduğunun da açık bir ispatıdır.

Günümüzde Karz-ı Hasen Uygulamaları

Tüm dünya ile birlikte ülkemizde de küresel ve yerel birçok sebebe bağlı olarak ekonomik çalkantılar zaman zaman varlığını hissettirmekte; bu iniş çıkışlı ortamlar, toplumda gelir düzeylerine göre kişileri farklı yönleriyle etkilemektedir. Özellikle gelir düzeyi düşük ve dayanıklı olmayan kesim bu çalkantılardan hayatı zararlar görmektedir. Faizli borçlanma yöntemi ise bu yıpratıcı süreçleri orta ve uzun vadede çoğunlukla daha da zorlaştırmakta ve toplum ekonomisinde bir tıkanıklığı da beraberinde getirmektedir. Bu noktada hem bireylerin hem de işletmelerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için faizsiz borçlanma, yani karz-ı hasen yöntemi adeta kurtarıcı bir vasıf üstlenmiştir. Özellikle İslami finans ilkelerine uygun bir şekilde tasarlanan bu sistemler şeffaflık, ortaklık ve risk paylaşımı gibi unsurları temel alan faizsiz borçlanma modelleri benimsemektedir. Katılım bankacılığı, vakıf fonları ve ortaklık esasına dayalı kredi sistemleri, bu alanda öne çıkan uygulamalar arasında yer almaktadır. Faizsiz borçlanma, finansal sistemde hem sürdürülebilirlik hem de toplumsal fayda sağlamayı hedefleyen bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda bahsedilen ve geçmişten gelen birtakım karz-ı hasen uygulamalarının yanında resmî olmayan, bireysel teşebbüslerle hayata geçirilen faizsiz, güven ve dayanışma duygularından beslenen borç ilişkileri her zaman var olmuştur. Kişilerin birbirilerine güvenerek ve ihtiyaçlarını gidermeleri maksadıyla borç alıp vermeleri yanında bazen bir grup insanın herhangi resmî bir işleme dayanmayan ve somut bir güvencesi bulunmayan, dayanışma ruhundan beslenen faizsiz fon uygulamaları da bulunmaktadır. Günümüzde buna verilebilecek en yaygın örnek, bir grup birbirini tanıyan ve birbirine güvenen insanın bir araya gelerek organize ettiği gün uygulamalarıdır. Çoğunlukla aynı sosyal gruptan insanın bir araya gelerek tasarruf yapmak ve birtakım ihtiyaçlarını da ekonomilerini sarsmadan giderebilecekleri bir uygulama olan bu tür ilişkiler, karz-ı hasen adıyla anılmasa da pratikte bu isim altında değerlendirilmektedir.⁶⁷

66 Cavga, “İslam İktisadında Karz-ı Hasen”, s. 42-44; Emel İftar, “Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Hazretlerinin İktisadi Alandaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed., İhsan Günaydın-Ali Kuzudişli-Adem Çatak, Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 838-840.

67 Sümeyra Bayramoğlu, “Sosyal Sorumluluk Bağlamında Karz-ı Hasen”, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2020, s. 63, 64; Mücahit Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*, Ed., Süleyman

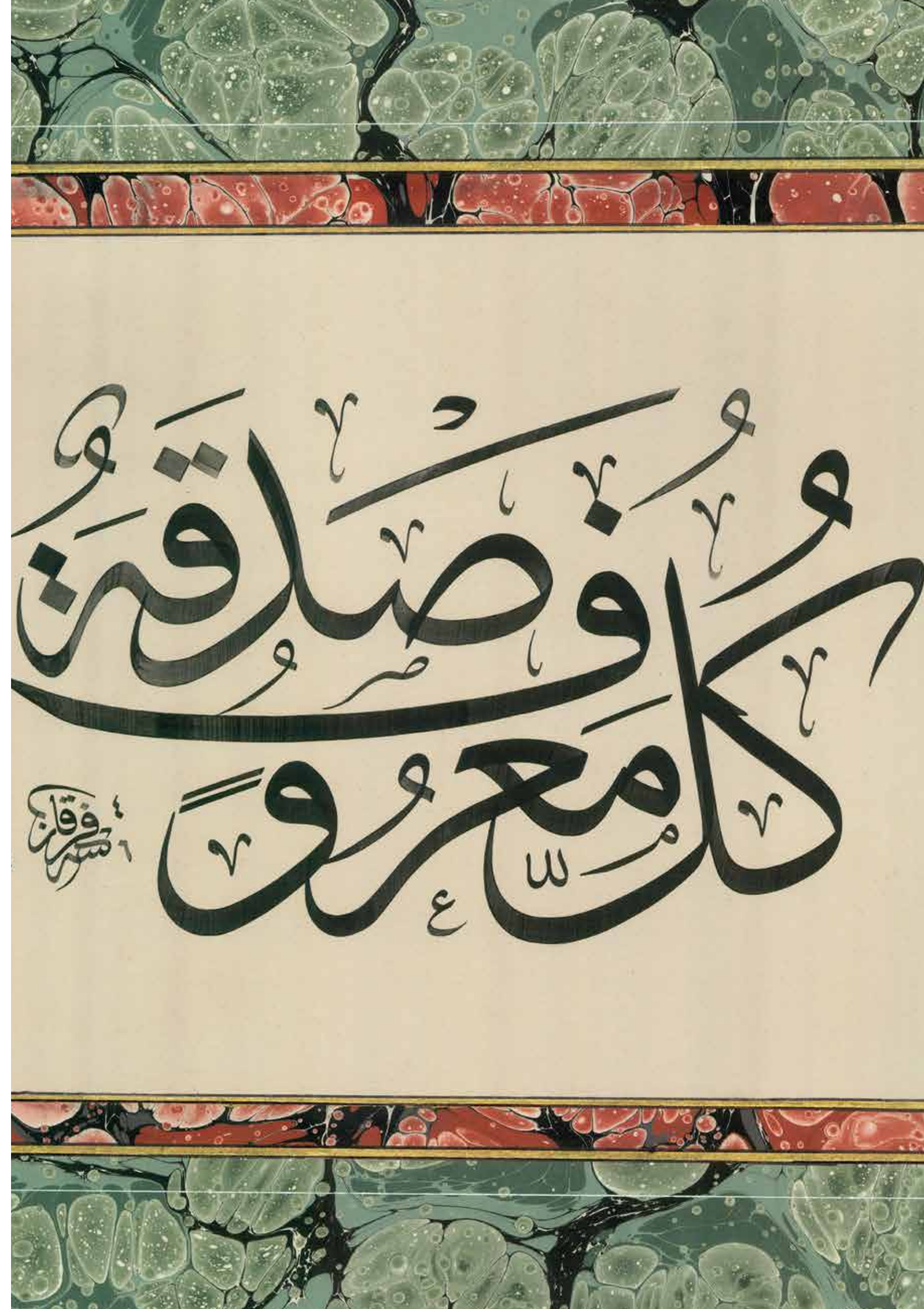

Celi Sülüs Levha

“Küllü Ma’rûf Sadakatûn”

Her iyilik sadakadır. (Hadis-i Şerif)

Hat ve Murakkâ: Furkan Saka

Bireylerin şahsî teşebbüslerle oluşturdukları gayıresmî karz-ı hasen uygulamalarının yanında geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türkiye ve dünyada birtakım resmî kuruluşların çatısı altında karz-ı hasen yapıları bulunmaktadır. Karz-ı hasenin resmî olarak uygulandığı yapıların amacı genel itibarıyla üretim ve ekonomik hareketliliğin devamını sağlamak noktasında sermaye sıkıntısı çekenlere destek olmak, böylece yoksulluğun da önüne geçmektir. Faaliyetlerini bu amaç çerçevesinde sürdüren İslami mikrofinans kuruluşları, çoğunlukla STK'lar şeklinde faaliyet göstermekte ve buralarda karz-ı hasen olarak verilecek fon, bağışçılar tarafından karşılıksız sağlanmakta; faydalancı kişinin de borcunu taksitler hâlinde geri ödemesi istenmektedir. Böylece ödenen taksitlerle ihtiyacı olan başka kişilere de finansman sağlama olanağı doğar. 2001 yılında Pakistan'da kurulan Akhuwat Foundation, faaliyetlerini tümüyle karz-ı hasene dayandırmış olan bir STK'dır.⁶⁸ Kurulduğu yıldan itibaren 4,5 milyondan fazla aileye yardım sağladığı ve bu bağışların %99,99 oranında geri ödendiği bilinmektedir.⁶⁹

Sayısı fazla olmasa da dünya genelinde karz-ı hasen uygulamasını benimseyen İslamî bankalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Ürdün İslam Bankası, 1978 yılında kurulmuş ve 2010'da Albaraka Bankacılık Grubu'na katılmıştır. Banka bünyesinde bulunan Karz-ı Hasen Sandığı, kurulduğu yıldan itibaren aktif bir şekilde eğitim, sağlık ve evlilik amacıyla faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte eğitim, evlilik ve tıbbî yardım gibi konulara odaklanmış bir başka İslami banka örneği de Dubai Islamic Bank'tır.⁷⁰

Karz-ı hasene dayanan bir başka yapı ise ticari el birliği sistemleridir. Dünya uygulamalarında adına ROSCA (Rotating, Saving and Credit Accociations) denilen bu yapılar birçok ülkede, farklı gelir gruplarına sahip çok sayıda kişinin katılımıyla oluşmakta, farklı gelir grupları arasında da farklı isimlerle anılmaktadırlar. Defin işlemleri sandığı, tüketim eşyaları alma grupları gibi dünya üzerinde birtakım çeşitli ROSCA uygulamaları bulunmaktadır. Türkiye'de Emin Evim, Bir Evim gibi yapılar temel çalışma prensipleri açısından bu gruplara örnek teşkil edebilir.⁷¹

Bunlarla birlikte dünya üzerinde, ülke çapına yayılmış karz-ı hasen fonları da bulunmaktadır. 1967 yılında resmî olarak ilk karz-ı hasen fonu İran'da, Tahran'da yoksullara yardım ve tefecilerle mücadele için kurulmuş; 1979 yılındaki İran İslam Devrimi ile bu fonlar daha da yaygınlık kazanmıştır. İran'daki karz-ı hasen fonlarının Arabmazar tarafından aile, yerel, birlik ve resmî harz-ı hasen fonları olmak üzere dört kategoriye ayrıldığı bilinmektedir.⁷²

Bangladeş'te 2007'de gerçekleşen kasırğa sonrasında “The Fael Khair” İslam Kalkınma Bankası da bir proje oluşturmuş ve yaşanan yıkım sonrasında yerleşim yerlerinin inşası, bölge mağdurlarının ihtiyaçlarının karşılanması ve girişimcilerin yeniden iş kurabilmeleri amacıyla fon ayırarak faizsiz borç vermiştir.⁷³

Finansal teknoloji (fintech) sayesinde birçok alanda daha az maliyet ve enerji ile kişiler kolaylıkla bir araya gelebilmekte ve operasyonel faaliyetler oldukça basitleşmektedir. Böylece sermayeye erişim kolaylaşmış, dolayısıyla finansal teknoloji sayesinde karz-ı hasene de erişim kolaylaşmıştır. Bu sayede, kendilerini sosyal bir fintech

Kaya-Mücahit Özdemir, Abdullah Talha Genç, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019, s. 25.

68 Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, s. 26, 27.

69 Hidayet Zahid Gürbüz, “Karzı Hasenin İktisadi Önemi ve Günümüzdeki Uygulamaları”, *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 2 /2 (2021), s. 124; <https://akhuwat.org.pk/year-wise-progress-report/> (Erişim tarihi 19 Kasım 2024)

70 Gürbüz, “Karzı Hasenin İktisadi Önemi”, s. 123, 124.

71 Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, s. 28, 29.

72 Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, s. 43.

73 Abdullah Talha Genç, “Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları: Nitel Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019, s. 39.

olarak tanımlayan QardHasan platformu 2015 yılında İngiltere’de kurulmuştur. Müslüman öğrencileri faizsiz bir şekilde desteklemek için kurulmuş ilk platform olduklarını belirten QardHasan, İngiltere’de oldukça yüksek olan üniversite harçlarını faizli bir krediye ihtiyaç duymadan, çok sayıda insanın katkısıyla karşılamaktadır.⁷⁴

Türkiye’deki karz-ı hasen uygulamalarına bakıldığında, bunların resmî bir yapı çerçevesinde katılım bankacılığı sektöründe, STK'larda, meslek kuruluşlarında yoğunlaşmış olduğu görülmektedir. Katılım bankacılığı sektöründe Türkiye Finans Katılım Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası ve Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın karz-ı hasen adını verdikleri uygulamaları bulunmaktadır.

Bankacılık sektörü dışında karz-ı hasen uygulamalarını içeren sivil toplum kuruluşları da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak 2018 yılında kurulmuş olan İslam İktisadı Araştırma ve Uygulama Derneği (İKSAR), 2020 yılında kurulmuş olan Karz-ı Hasen Vakfı ve 1990'da kurulmuş olan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)'ın geliştirmiş olduğu karz-ı hasen uygulamaları zikredilebilir.

Türkiye ve dünyadan verilen bu örneklerden hareketle, karz-ı hasenin bireysel ve kurumsal manada yüzyıllardır yaygın bir şekilde varlığını koruduğu görülmektedir. Kurumsal olarak karz-ı hasen uygulamalarının çeşitli yapılar içerisinde yer aldığı görülmektedir. Birey ve toplumları faizden korumak amacıyla, kâr amacı gütmeyen ve toplumsal dayanışmayı ön planda tutan bu uygulamalar sayesinde refah seviyesi ve kalkınma amaçlanmış ve yapılan çalışmalar büyük ölçüde karşılık bulmuştur. Karz-ı hasen her ne kadar tek başına ekonomik ve sosyal sorunları çözmede yeterli bir uygulama olmasa da toplumsal bilinç ve sorumluluk duygusunun gelişmesi açısından son derece önemlidir.

74 Özdemir, “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”, s. 47, 48.

القرض بحسن

Karz veren;

Allah'ın rızasını kazanmış olur.

Zorda kalmış birinin ihtiyacını gidererek vicdanını yüceltir.

Verdiğinin karşılığını dünya ve ahirette katbekat alır.

Merhametle el uzatarak gönüller arasında bağ kurar.

Veren elin güzelliği sayesinde manevi huzurla taçlanır.

İyilikte yarışmanın dünya ve ahirette mutluluğunu yaşar.

Allah'ın ona emanet ettiği malı hayırlı bir şekilde harcamış olur.

القرض بحسن

Karz alan;

Allah'ın yardımını vesile kılan bir desteğe erişir.

Faize bulaşmaktan kurtarılmış olur.

Zor günlerin fırtınasında sığınacak bir liman bulur.

Güven duyduğu eli tutarak yeniden güç bulur.

Tevekkül ve şükür duygularıyla donanır.

Dürüstlikle borcunu ödeyerek manevi değerini yükseltir.

Kardeşlik hukukunun güvenini pekiştirir.

Bireysel Fonksiyonlarıyla Karz-ı Hasen

“Bil ki verdiğin senindir.”

(Dîvânu Lügâti’t Türk)

Sosyo-kültürel anlamda bir eşitliğin var olması, toplumun refah seviyesinin yükselmesi ve ülkelerin gelişmesi noktasında en önemli unsurlardan biridir. Adaletli gelir dağılımı, sosyal adaleti sağlamaktan toplumsal huzuru korumaya kadar birçok içtimai sahada zaruri bir faktördür. Toplumun farklı kesimleri arasındaki gelir eşitsizliğinin derinleşmesiyle ekonomik ve sosyal fırsatlar zaman içerisinde belirli bir kesime yoğunlaşırken bunun dışında kalan geniş bir kesim bu fırsatlara ulaşmaktan mahrum kalabilir. Toplumsal sınıf farklılıklarını derinleştiren bu durum, zaman içerisinde bireylerde de adaletsizlik ve değersizlik hissinin oluşmasına neden olabilir.

Zengin ve fakir arasındaki uçurumun artması, düşük gelirli kesimin birtakım fırsatlara ulaşamıyor olması neticede toplumdaki gerilimin de artmasına sebep olur. Gelir seviyesi yüksek kesim refah içerisinde yaşıyorken diğer kısmın ihtiyaç ve isteklerini karşılamada zorlanmasının uzun vadede çatışmaları, huzursuzlukları ve hatta suç oranlarında artışı da beraberinde getirmesi kaçınılmazdır.

Fırsat eşitliğinin sağlanabildiği adaletli bir gelir dağılımı ise sadece bireyler arasındaki gelir farkını dengelemekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı güçlendirir, ekonomik kalkınmayı hızlandırır ve uzun vadede daha sürdürülebilir bir büyüme modeli sunar. Adil bir gelir dağılımının sağlanabilmesi için ise sadece hükûmet politikalarının değil toplumun çeşitli kesimlerinin aktif katılımı da son derece önemlidir. İş dünyası, sivil toplu kuruluşları yanında toplumsal ve bireysel anlamda her kesimin elini taşın altına koyması ve çeşitli destekleyici roller üstlenmesi gerekir.

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma noktasında karz-ı hasen, yani faizsiz borç verme müessesesi, üretim, girişimcilik, yüksek enflasyon, işsizlik gibi pek çok sahada faydalı bir model olarak geçmişten itibaren toplumumuzda uygulanagelmıştır. Ekonomik ve sosyal olarak çeşitli ve büyük sakıncaları bulunan faize karşılık karz-ı hasen toplumda tembellik, hazırcılık, stres ve karamsarlık, zenginin daha zengin fakirin ise daha fakir olması gibi ülke ekonomilerinin karşı karşıya kalabilecekleri zararların önüne geçebilecek bir davranıştır.⁷⁵

75 Sabri Arzova ve Berin Dikgöz, “Karz-ı Hasen” Ekonomik ve Sosyal Boyutu,” *I. Uluslararası Sigortacılık, Bankacılık ve Finans Sempozyumu İİBF 2018*, Ankara, 2018.

Maddi bir çıkar gözetmeksizin ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını gidermelerine yönelik faizsiz borç verme işlemi olan karz-ı hasen, adaletli gelir dağılımına katkı sağlamasının yanında toplumsal refah ve ülke ekonomisine de tahmin edilemeyecek boyutlarda faydalar sağlayabilen bir modeldir.

Bireyleri faiz yükünden kurtaran; finansal yükü hafifleterek yaşam kalitelerini artırmayı hedefleyen bir model olarak karz-ı hasen pratikte yaşamsal birçok sahada çok büyük faydaya sahiptir. Sağlık, eğitim, evlilik, barınma, ticaret, tarım ve hayvancılık, girişimcilik gibi birçok alanda kişileri faiz yükünden kurtararak toplumun farklı birçok kesimi için genel refah seviyesini yükseltir.

Örneğin;

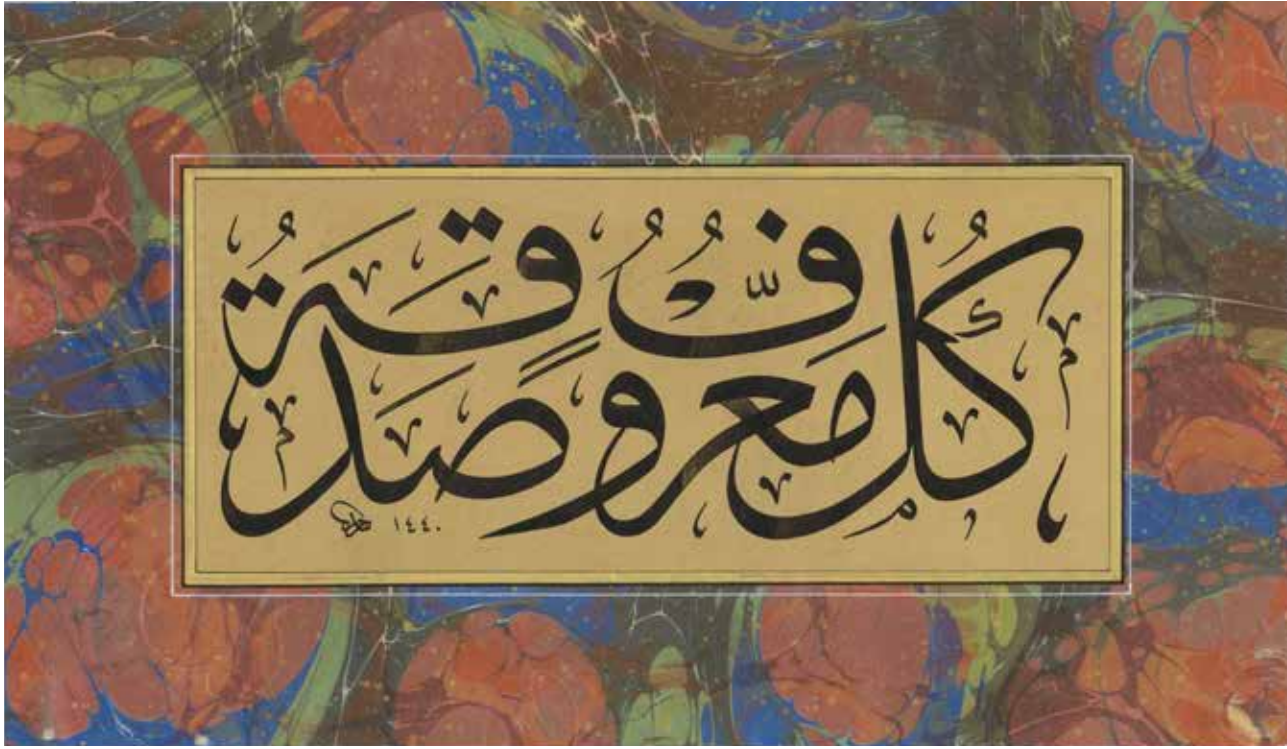
Beklenmedik veya acil sağlık sorunları karşısında bireyler karşılayamayacakları maddi yüklerle karşılaşabilirler. Kişilere, bu hayati harcamalar karşısında yüksek faiz yüküne girmeden ekonomik bir çözüm sunan karz-ı hasen, bireylerin sağlık hizmetlerine daha rahat ulaşmalarını ve psikolojik açıdan da rahatlamalarını sağlar.

Eğitim, bireylerin gelecekte iyi fırsatlar elde edebilmeleri için yapabilecekleri en büyük yatırımdır. Ancak çoğunlukla belirli bir finansman veya burs desteği gerektirir. Öğrencilerin eğitimlerini sürdürebilmeleri veya yükseltebilmeleri için faiz yüküne girmeden alabilecekleri borçlar, mezun olduktan sonra karşılanabilir seviyede kalarak eğitim alanında daha geniş bir fırsat yelpazesi sunmada etkilidir. Böylece toplumun eğitim seviyesinde de gözle görülür bir yükselme ve kalkınma sağlanabilir.

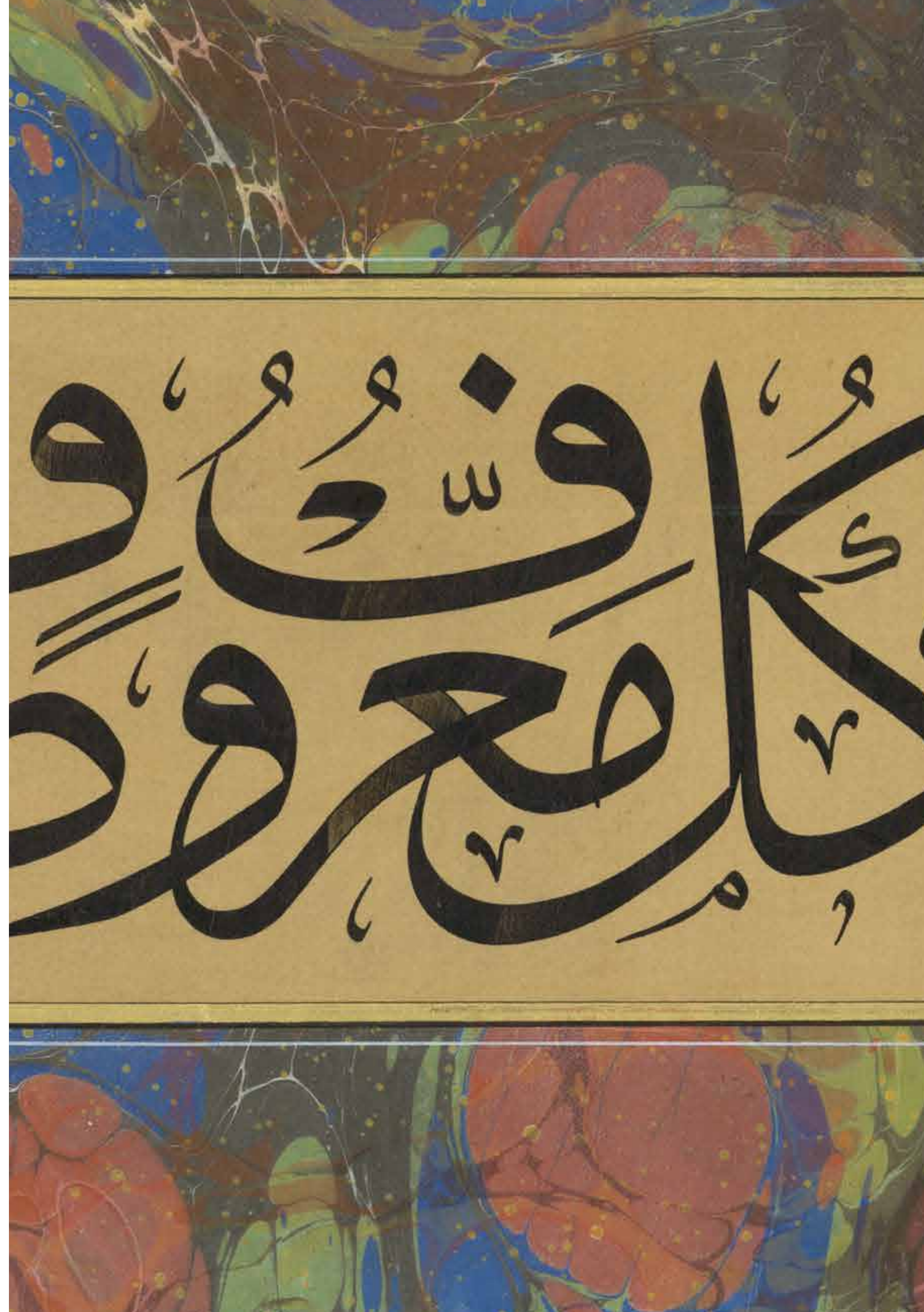
Evlilik, bireyler için önemli bir süreç olup aileleri zaman zaman büyük bir maddi yükke karşı karşıya bırakabilir. Evlilik masrafları ve ev kurma döneminde zaten maddi bir yükke karşı karşıya kalmış olan aileler bir de faiz baskısı altında kalmaz, daha huzurlu ve rahat bir evlilik kurmuş olurlar.

Ev sahibi olmak, bireylerin kendilerini ve ailelerini maddi olarak güvenli tutabilmek noktasında önemli bir unsur olan barınma ihtiyacını karşılar. Ancak yüksek faiz oranları, kira ödemeleriyle birlikte ev sahibi olmayı zorlaştırmaktadır. Bu noktada karz-ı hasen kişilerin uzun vadede faiz yükü altına girmeden ev satın almasına olanak tanır ve böylece toplumda gelir adaletsizliğinden kaynaklı önemli bir açık da kapanmış olur.

Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ’ler) ve girişimciler için karz-ı hasen, faiz yükünden kurtarma ve toplumda istihdamın artırılmasına olanak sağlama yönleriyle son derece önemli bir faktördür. Sermaye bulmakta veya işletme giderlerini karşılamada zorlananlar için faizsiz borçlar, ticari hayatın canlanmasıyla ekonominin büyümesine çok yüksek katkılar sağlar.

Celi Sülüs Levha
“*Küllî Ma’rûf Sadakatûn*”
Her iyilik sadakadır. (Hadis-i Şerif)
Hat: Serhat Birben

Karz-ı hasen toplumsal olarak;

Müslümanlar arasındaki dayanışma ve ünsiyeti artırır.

Güzel örneklerle toplumun diğer katmanlarını da etkiler.

Üretimde sürekliliği sağlar ve istihdamı artırır.

Müslümanlar ülke ekonomilerini tabandan geliştirerek güçlü kılar.

Müslüman ülkelere ekonomik güç ve bağımsızlığın kapılarını açar.

Toplumsal Fonksiyonlarıyla Karz-ı Hasen

Karz-ı hasenin Müslüman toplumlarda bir İslam iktisadı terimi ve vahye dayalı bir davranış biçimi olması sebebiyle benimsenmiş olduğu muhakkaktır. İslamiyet’in tüm emir ve yasaklarının gerek bireysel gerekse toplumsal faydayı gözetiyor olması göz önüne alındığında karz-ı hasenin fonksiyonel açıdan nasıl bir yerde konumlandığı daha iyi anlaşılabilir. Vahiy temelli şekillenen İslam iktisadı araçları, insan fitratına ve ihtiyaçlarına, şüpheyi mahal vermeyecek derecede en uygun araçlardır. Sosyal hayatın şekillenmesindeki en önemli unsurların başında iktisadi hayat gelmektedir. Bu sebeple toplumsal huzurun sağlanması için de iktisadi hayatın, insan fitratına en uygun şekilde biçimlenmesi gerekir.⁷⁶

İslam iktisadı, bireylerin ekonomik refahını yükseltmenin yanında toplumsal adaleti, dayanışmayı ve sosyal dengeyi sağlamayı hedefleyen bir sistemdir. Bu sistem, ekonomik faaliyetlerin yalnızca maddi kazançla sınırlı kalmayıp ahlaki, manevi ve toplumsal boyutlarını da göz önünde bulundurur. Zekât, infak, sadaka ve karz gibi paylaşım araçları, toplumun zayıf ve korunmasız kesimlerine destek sağlayarak gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltır. Faiz yasağı ve ticarete dürüstlük gibi ilkeler ise ekonomik ilişkilerde sömürü ve haksız kazancı önlemeyi amaçlar. İslam iktisadının bu kuralları, bireylerin manevi gelişimine katkıda bulunurken, toplumun çok yönlü bir biçimde yükselmesini de sağlar.

Faiz ile mücadele karz-ı hasenin en öncelikli fonksiyonlarından biridir. Allah’ın Kur’ân-ı Kerîm’de kesin bir dille yasakladığı faiz karşısında en sağlam yapı olan karz-ı hasen, faizin yol açtığı sömürü ve adaletsizlikle mücadelede en önemli araçtır. Faizin borçluyu zor duruma düşürmesi ve gelir adaletsizliğini artırması, toplumsal dayanışma ve güven ortamını bozar; bireysel zararlar toplumsal bir çöküşü de beraberinde getirir. Ancak karz-ı hasen sayesinde borçlu kişi, faiz yükü altına girmeden temel ihtiyaçlarını karşılayabilir veya ekonomik faaliyetlerini sürdürebilir. Böylece kapitalist sistemin ekonomik sömürüye dayalı yapılarına karşı adil bir alternatif ile ekonomik krizler karşısında dayanıklı bir toplumsal yapı oluşur. Dolayısıyla karz-ı hasen İslam iktisadının adalet ve dayanışma ilkelerinin somut bir örneğidir.

Toplumsal dayanışma ve güven inşasının en temel taşlarından biri hayati bir yere sahip olan karz-ı hasendir. Hiçbir maddi çıkar gözetilmeksizin, yalnızca Allah rızası için verilen bu güzel borç, modern ekonomik sistemlerin bireycilik ve rekabet üzerine kurulu olduğu bir dünyada paylaşım ve karşılıklı destek ilkelerini hayata geçirerek toplumsal dokuyu sağlamlaştırır. Maddi sıkıntılar yaşayan bireyler, karz-ı hasen sayesinde faiz yükü altına

girmeden ihtiyaçlarını karşılayabilir veya işlerini sürdürmek için gerekli sermayeye ulaşabilir. Borç veren kişinin, maddi kazançtan feragat ederek başka birine destek olması da güven ve sadakat gibi ahlaki değerleri pekiştirir. Psikolojik anlamda son derece olumlu etkilere sahip olan bu uygulama, toplumdaki sosyal eşitsizlikleri azaltarak zenginlerin mal varlıklarının fakirler üzerinde baskı unsuru olmasını önler.

Üretimde süreklilik ve istihdamın artması karz-ı hasen ile en kolay yolunu bulur. İhtiyaç sahiplerine hiçbir faiz talep edilmeden sağlanan bu borçlar, girişimciler ve işletmeler için sermaye bulmayı kolaylaştırır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için kritik bir destek mekanizması olan karz-ı hasen, faize dayalı finansman modellerinin yarattığı mali yükü ortadan kaldırır ve sürdürülebilir üretimi teşvik eder. Bu durum aynı zamanda işletmeden hizmet veya ürün alacak kesim için de faydalıdır. Çünkü üretim süreçlerini daha düşük maliyetle sürdürebilen bir işletme bunu muhatabına da aynı oranda düşük maliyetle yansıtma şansına sahip olacaktır. Sermaye ihtiyacını faizsiz şekilde karşılayan işletmeler, daha fazla istihdam sağlayabilir, yenilikçi yatırımlara yönelebilir ve ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir. Böylece yerel ekonomiler sayesinde ekonomik yapı tabandan güçlenme imkânına sahip olur.

Güçlü ülke ekonomileri oluşumunun karşısındaki en büyük engelin kapital sistem olduğu göz önüne alındığında, faizsiz borçlanma ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyüme ve sürekliliğinin sağlanması bu adaletsiz düzenin en güçlü düşmanı olabilmektedir. Dolayısıyla ekonominin sürekliliği ve gelişmişlik düzeyi yalnızca toplumsal huzuru sağlamada değil, ülke ekonomilerini dışa bağımlı olmaktan kurtarma yolunda da son derece etkili bir araçtır. Karz-ı hasen tek başına bu konuda yeterli olmasa bile yerel sermayenin oluşumunu destekleyerek üretim ve ihracat kapasitesinin arması, kalkınma ve teknolojik ilerleme gibi pek çok konuda temel bir oluşuma katkı sağlar. *Suç oranlarında düşüşün* en temel sağlayıcılarından biri ekonomik refahtır. Karz-ı hasen yoksullukla mücadele ve ihtiyaçların karşılanması, faizden kaynaklanan baskının ortadan kalkması, psikolojik ve manevi desteği, adil ekonomik sisteme katkısı gibi işlevleriyle toplumda suç oranlarının düşüşüne de gözle görünür biçimde bir katkı sağlar. Böylece sosyal huzur, toplumda sağladığı güven ortamı ile ekonomik sıkıntıların yarattığı suç eğilimlerini azaltarak bireylerin topluma kazandırılmasında büyük bir tesire sahiptir. Faizsiz ve dayanışmaya dayalı bu sistem, İslam iktisadının ahlaki ve toplumsal adaleti sağlamaya yönelik en somut araçlarından biridir. Güçlü bir sosyal bağ ve adil bir ekonomik düzen kurarak, bireylerin ve toplumun daha güvenli bir geleceğe adım atmasına olanak tanır.

⁷⁶ Cavga, “İslam İktisadında Karz-ı Hasen”, s. 52.

يَا مَالِكُ

Ma'kâlî Levha
“*Yâ Mâlike'l-mûlk*”
Ey mülkün gerçek sahibi

Kaynakça

- Apaydın, Yunus. “Karz”. *TDVİA*. 24: 520-525. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Arzova, Sabri ve Dikgöz, Berin. “Karz-ı Hasen” Ekonomik ve Sosyal Boyutu,” *I. Uluslararası Sigortacılık, Bankacılık ve Finans Sempozyumu İİBF 2018*, Ankara, 2018.
- Bayramoğlu, Sümeýra. “Sosyal Sorumluluk Bağlamında Karz-ı Hasen”. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2020.
- Cavga, Mehmet Zahit. “İslam İktisadında Karz-ı Hasen Müessesesinin Gelişimi, İşlevleri ve Bir Model Önerisi”. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2021.
- Demir, Haki ve Köksöken, Adnan. *Karz-ı Hasen Müessesesi*. Kahramanmaraş: Fikir Teknesi Yayınları, 2015.
- Duman, Soner. “Karz-ı Hasenin Fıkhi Boyutu”. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. Ed. Süleyman Kaya-Mücahit Özdemir-Abdullah Talha Genç. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019: 9-21.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Dini Lugat*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2018.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili I*, haz: A. Cüneyt Köksal-Murat Kaya, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili II*, haz: A. Cüneyt Köksal-Murat Kaya, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili V*, haz: A. Cüneyt Köksal-Murat Kaya, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili VI*, haz: A. Cüneyt Köksal-Murat Kaya, İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Erkal, Mehmet. “Zekât”. *TDVİA*. 44: 197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Erşahin, Seyfettin. “İslam Medeniyetine Yardımlaşma ve Kalkınma Aracı Olarak Karz-ı Hasen”. *İyilik ve Karz-ı Hasen*. Der., İbrahim Ateş. Ankara: YOYAV Yayınları, 2016: 57-70.
- Genç, Abdullah Talha. “Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları: Nitel Bir Araştırma”. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019.
- Gözübenli, Beşir. “Âriyet”. *TDVİA*, 3: 379-380. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Gürbüz, Hidayet Zahid. “Karzı Hasen’in İktisadi Önemi ve Günümüzdeki Uygulamaları”. *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi* 2/2 (2021): 119-129.
- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi I-X*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012.
- <https://akhuwat.org.pk/year-wise-progress-report/> (Erişim tarihi 19 Kasım 2024)
- <https://lugatim.com/s/karz> (Erişim tarihi 25 Kasım 2024)
- https://www.hudayivakfi.org/images/download/SON_NEFES.pdf (Erişim tarihi 29 Kasım 2024)
- İmam Buhârî. *Sahih-i Buhârî Tercüme ve Şerhi*. Ter. Harun Yıldırım. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2009.
- İştar, Emel. “Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Hazretlerinin İktisadi Alandaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme”. *I. Uluslararası Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Ed., İhsan Günaydın-Ali Kuzudişli-Adem

- Çatak. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014: 837-842.
- Kaan, Enver Osman. “Faize Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak Karz-ı Hasen Yerine Zekât”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8/2 (2021): 605-621.
- Karagöz, İsmail. “Sosyal Yardımlaşma, Sadaka, İnfak ve Karz”. *Zekât İlmi-hali*. Ankara: DİB Yayınları, 2011: 89-151.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Önder, Mustafa. “Hz. Peygamber’in Kardeşlik (Muahat) Uygulamaları ve Günümüz Açısından Değerlendirilmesi”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14/1 (2014): 231-234.
- Özdemir, Ahmet. “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12/1 (2012): 125-145.
- Özdemir, Mücahit. “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. Ed., Süleyman Kaya-Mücahit Özdemir, Abdullah Talha Genç. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019: 23-56.
- Özdemir, Mücahit. *40 Soruda Karz-ı Hasen*. İstanbul: İktisat Yayınları, 2020.
- Özdemir, Recep. “İslâm Hukukunda Ticaret ve Borç İlişkilerinin Genel Yapısı”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 15/1 (2015): 243-273.
- Parlıyan, Abdullah. *Sünen-i Tirmizî Tercemesi I*. Konya: Konya Kitapçılık, 2004.
- Sancaklı, Saffet. “Hz. Peygamber’in Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayat Açısından Önemi ve Analizi”. *Sünnetin Bireysel ve Toplumsal Değişimdeki Rolü Sempozyumu*. Konya: Konya İlahiyat Derneği Yayınları, 2008: 52-72.
- Yılmaz, Fehmi. *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2017.
- Yüksel, İbrahim. “Ahilik Felsefesinden Günümüz Meslek Ahlakı Tartışmalarına Bir Bakış”. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4/2 (2019): 500-537.

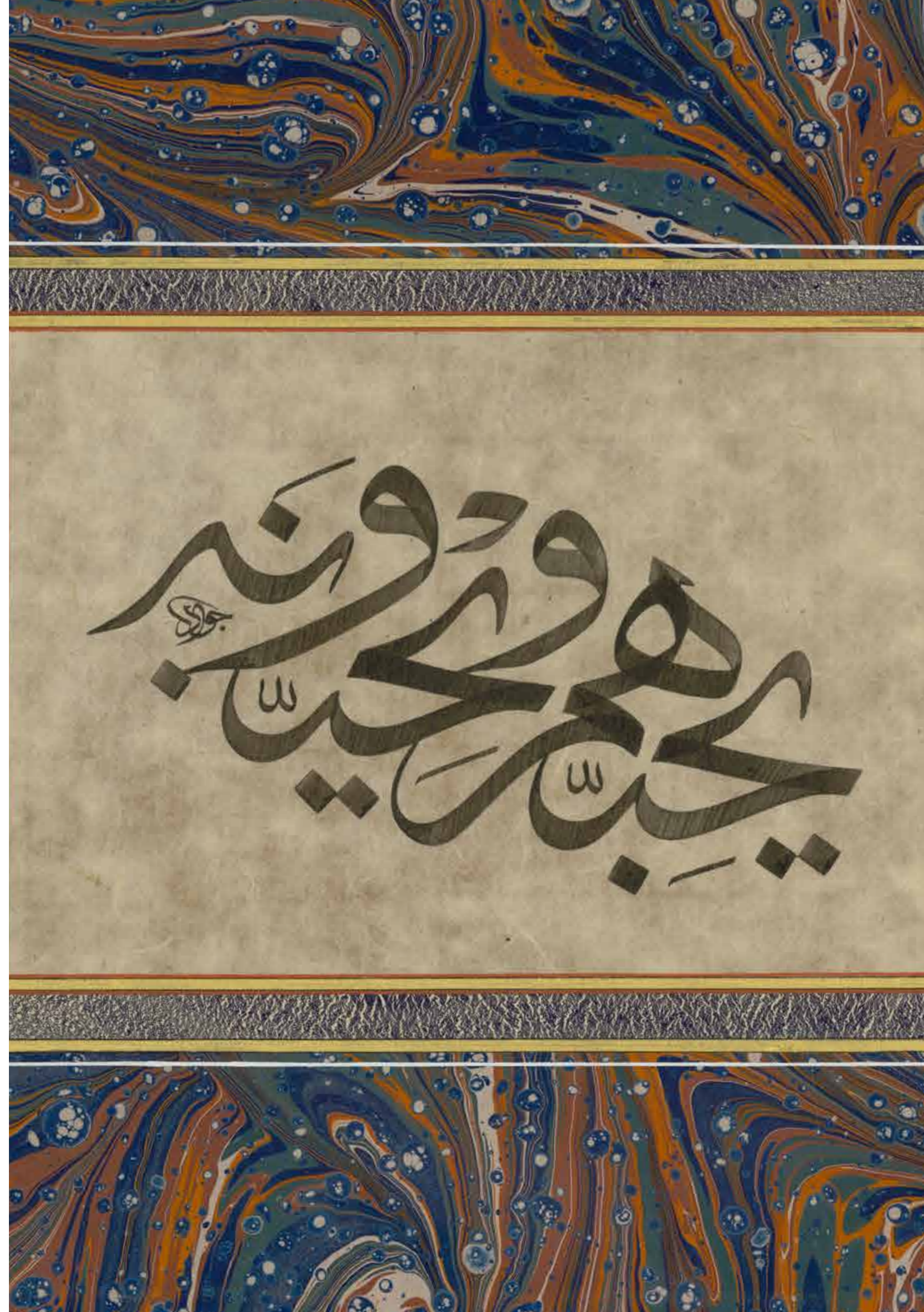
Celî Sülûs Levha

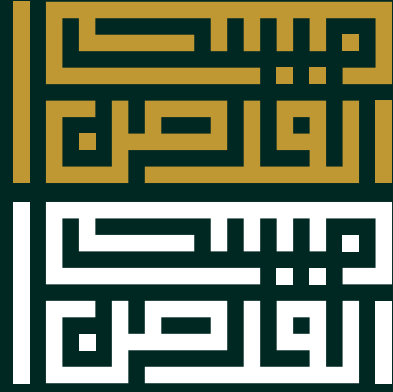
“Yuhibbuhum ve Yuhibbûnehu”

Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever. (Maide: 54)

Hat: Cevad Huran

Ebrû: Esra Ünal

Finansman Aracı Olarak Kurumsallaşan Karz-ı Hasen Modern Uygulama Örnekleri

Muhammet Fatih Canbaz*

* Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, GUBF / Finans ve Bankacılık Bölümü, muhammetfatih.canbaz@ibu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4711-3489

Efendimizin (s.a.s.) muhtelif hadisi şeriflerinde bildirdiği üzere karz-ı hasen çok sevilen ve Müslümanlara hassaten tavsiye edilen sosyoekonomik bir çözüm önerisidir.

Kur'an-ı Kerim incelendiğinde doğrudan karz-ı hasenden bahseden 6 ayet-i kerime bulunmaktadır. *Bakara 245., Hadid 11., Hadid 18. ve Teğabun 17.* ayeti kerimleri tahlil edildiğinde karz-ı hasen verilmesi halinde elde edilecek mükafatların benzer yaklaşımla vurgulandığı görülmektedir. *Maide 12.* ayeti kerimesinde ise eski kavimlere de karz-ı hasenin tavsiye edildiğinden bahsedilir (DİB, 2024). Müzzemmil suresinde ise karz-ı hasen konusuna farklı bir açıdan dikkat çekilmektedir.

Müzzemmil 20. ... , O hâlde, Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekât verin, Allah'a (c.c.) güzel bir borç verin.

Ayeti kerimede dikkat celbeden husus karz-ı hasen verilmesinin namaz ve zekât gibi farz ibadetlerle birlikte ve emir sigasıyla bildirilmesidir. Bu siga konunun Allah (c.c.) tarafından ne denli önemsendiğine açık bir delalettir. Yanı sıra karz-ı hasenin zekâtтан ve sadakadan farklı bir kurum olduğu anlaşılmaktadır. İlgili ayeti kerimeden karz-ı hasenin zekâtтан farklı olduğunu anlarken Peygamber Efendimizden (s.a.s.) ise sadakadan farklı bir kurum olduğunu haber alıyoruz.

“Miraç gecesinde cennetin kapısı üzerinde şu ibarenin yazılı olduğunu gördüm: Sadaka on misliyle mükâfatlandırılacaktır. Ödünç para (karz-ı hasen) ise on sekiz misliyle mükâfatlandırılacaktır. Ey Cibril! Ödünç verilen şey ne sebeple sadakadan daha üstün oluyor? diye sordum. Çünkü dedi, dilenen (çoğu zaman) parası olduğu halde sadaka ister ancak borç isteyen kişi ise ihtiyacı sebebiyle talepte bulunur.” (İbn-i Mâce, Sadakât, 19)

Karz-ı hasen Müslümanlar için birçok açıdan oldukça önemli bir konudur. “*Neden önemlidir?*” sorusuna günümüz marazları düşünüldüğünde öncelikle faizli borçlanma mekanizmasının karşısında durması kâfi gelmektedir. Kapitalist sistem ontolojisinde faiz piyasaları düzenleyici bir mekanizmadır. Dolayısıyla faizin olmadığı modern bir ekonomi düşünülemez. İslam faizli borcu reddederken pratiğinde ise karz-ı haseni önermektedir. Klasik ekonominin önceliği insan değil faydadır. İnsan, klasik öğretilde bencil hedeflere ulaşmada bir faktör olmaktan ibarettir. Karz-ı hasen ise insanlar arasında ünsiyeti ve muhabbeti artırmak için ihdas edilmiş sosyal bir kurumdur. İnananları yakınlaştırırken Allah'ın rızası ümit edilir. Asıl mükafat ise asıl olan dünyaya mütealliktir. O mükafat ki bir Müslümanın en çok arzuladığı şeydir. Allah Teala (c.c.) karz-ı hasene ilişkin ayeti kerimelerinde açıkça insanın arzuladığı üç şey vaad etmektedir.

Birincisi, Müslüman kardeşinin sıkıntısını, efkarını ve kederini sonlandırmak adına verilen borcun karşılığının kat kat verileceğidir. Allah'ın mülkü ve kudreti sınırsızdır. “*Kat kat*” ifadesi genel itibarla ahirette karşılığını almak gibi anlaşılsa da ahiretle birlikte dünyevi olarak da kişinin berekete muhatap olacağı şeklinde anlaşılmalıdır. Bu kanaat Allah'ın yüce şanına daha uygundur. Aşağıdaki ayeti kerime ise Allah rızası için verilenin berekete vesile olacağına hüccet olarak kabul edilebilir.

Bakara 276, “Allah, faizden elde edilen malı mahveder. Sadakaları ise artırır, bereketlendirir. Allah hiçbir günahkâr nankörünü sevmez.” İkincisi, borç verenin günahlarının bağışlanması ve üçüncüsü ise Allah'ın rızasını kazanarak Cennet'i elde etmektir. Son iki vaat kul olarak dünyaya gönderilen insanın imtihan sonundaki temel arzusu olması hasebiyle karz-ı hasenin önemini açıklamada izahtan varestedir.

Giriş

Karz-ı Hasen, Türk toplumunda kavramsal olarak yabancı olduğumuz bir ifadedir. İki kelimenin terkibinden oluşan Karz-ı hasen de “*karz*” ödünç verilen varlığı ifade eder. Bir kimsenin nakit veya keylî¹ varlığını bilahare misli ile geri almak kaydıyla başka bir kişiye ödünç vermesine karz veya ikraz denilmektedir. “*Hasen*” ise sözlükte latif, iyi, güzel ve hoş gibi manalara gelmektedir. Bu iki kelimenin oluşturduğu “*Karz-ı hasen*” ise Allah (c.c.) rızasını kazanmak maksadıyla herhangi bir menfaat beklemeksizin ihtiyacı olan kişiye verilen borcu ifade etmektedir (Durmuş, 2010). Dilimize henüz yerleşemeyen kavram dilden gönüle yol bulmada da sorunlar yaşamaktadır. Kavramın hayatımızda yer almayışı karz-ı haseni doğru anlamamayı ve vadettiği büyük mükafatı da ıskalamaya neden olmaktadır.

Toplumda karz-ı hasen, her şeye rağmen asli vazifesiyle kişiler arasında yoğun bir biçimde vicdani bir muamele olarak icra edilmektedir. Bireylerin birbirine menfaatsiz borç vermeleri veya hanımların düzenlediği günler (altın, döviz vs.) karz-ı hasen kültürünün Müslümanlar arasında devam eden örneklerindendir. Toplum, adını koyamasa da finansal sorunların çözümü adına manevi tedbirleri uygulamaktadır. Karz-ı hasenin yaşatılması ve daha çok anlaşılmasını dert edinen taraflar zikredilen menfi durumun aşılması adına son dönemde önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerin sonucu olarak karz-ı hasen, İslami finasta kurumsal olarak çokça tartışılan bir mesele haline gelmiştir. Bu tartışmaların meyveleri ise birçok kurumsal örneğin faaliyete başlamasıyla alınmıştır. Bu çabalar henüz kâfi gelmese de umut vericidir, Allah Teala'nın (c.c.) teşvikinin hatırlanması ve anlaşılması adına çok kıymetlidir. Karz-ı hasenin sistematik örnekleri arttıkça yöntemin tabana yayılması ve anlaşılması daha da mümkün hale gelecektir.

Çalışmanın henüz başında önemli bir hatırlatmanın yapılması gerekir. Bazı hüsn-ü beklentilerin aksine karz-ı hasen'in geleneksel faizli kredi sistemine tümüyle bir ikame yöntem olmadığı bilinmelidir. Karz-ı haseni doğru konumlandırmak ve modern finansal ihtiyaçları karşılama çabası içerisinde asli mefkuresinden uzaklaştırmamak elzemdir. Karz-ı hasen öncelikle bir gönül işidir. Zorda kalmış, sıkışmış Müslümanların birbirine el uzatması birbirlerinin iktisadi dertleriyle hemhal olmasıdır. İbadet bilinciyle hareket etmek ve rıza-i ilahiye talip olmaktır. Bunu yaparken zahirde ihtiyacı olana değil Allah Teala'nın (c.c.) şahsına borç verildiğinin bilinmesidir. O (c.c.) ise şeksiz şüphesiz borcuna sadık olan ve kat kat karşılığını verecek olandır². Ayeti kerimeler ve Peygamber

¹ Hacim ölçü birimleriyle ölçülerek işlem gören mallar

² Bakara Suresi 245. Ayet: Kim Allah'a güzel (karşılık beklemeden) bir borç verirse Allah da bunu kat kat fazlasıyla öder. Daraltan da genişleten de Allah'tır ve O'na döndürüleceksiniz.

Hadid Suresi 11 ve 12. Ayetler: Kim Allah'a güzel bir borç verirse Allah bunu fazlasıyla öder. Ayrıca ona pek değerli bir ödül de vardır. O gün mümin erkeklerin ve mümin kadınların ışıklarının önlerini ve çevrelerini aydınlatuğunu görürsün. “Bugün size müjde var; altundan ırmaklar akan cennetlerde ebedi kalacaksınız” (denir). İşte en büyük murada ermek budur.

1. Günümüz Karz-ı Hasen Uygulamaları

Çalışmanın bu bölümünde amaç, Müslümanların vicdanlarında bir müessese olarak kalmayı sürdüren karz-ı hasenin resmi ve gayri resmi örneklerinin ve samimi girişimlerin üzerinde durmak olacaktır. Uygulamalar geleneksel ve modern usuller olarak iki şekilde sınıflandırılacaktır. Bu sınıflandırma uygulamaların aslına ilişkin değil yapılanma biçimlerinin yeni veya eski olması şeklinde düşünülmelidir. Bahsedilecek olan girişimlerin her biri karz-ı hasenin gerekliliğini ortaya koyan güzide uygulamalardır. Uygulamalarla ilgili olarak literatürde serdedilen eleştiriler veya görüşler üzerinde konumuz olmaması hasebiyle durulmayacaktır. Çalışmaya dahil edilen tüm kurumsal örnekler karz-ı hasen çabası içinde değerlendirilmiştir.

1.1. Geleneksel Karz-ı Hasen Uygulamaları

Milletimiz uzun yıllar birçok farklı devletle İslam dünyasının sancaktarlığını yapmış bir toplumdur. Bu vesileyle maddi manevi kültür değerleri açısından zengin bir karakteristiğe sahip olmuştur. Bu zenginlikler iktisadi ve içtimai hayatta kendini sürekli göstermiş ve geçmişten günümüze kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Borç vermenin İslam’da teşvik edilen bir husus olması hasebiyle bu konudaki kültürel uygulamalarda da büyük bir zenginleşme görülmüştür. Geleneksel karz-ı hasen kapsamında ilk akla gelen usuller, İslami gelenek olarak intikal eden bireysel karz-ı hasen (borç) uygulaması ve özellikle hanımlar arasında yaygınca icra edilen “gün” uygulamasıdır. Bu iki uygulama karz-ı hasenin organize olmayan şekilleri olarak ifade edilebilir.

1.1.1. Bireysel Karz-ı Hasen

Müslümanların dostlarına, aile üyelerine veya komşularına faizsiz borç vermesi en temel bireysel karz-ı hasen uygulamasıdır. Bu tür borçlar tamamen kişisel ilişkilere ve güvene dayanmaktadır. Borçlanmada genellikle herhangi bir resmi çerçeve bulunmazken denetim mekanizması İslam’ın diğer uyarılarının kapsamına girmektedir. Borçlu ve alacaklı arasında yapılandırılmış bir ilişki olmasa da tarafların karşılıklı olarak önemli vazifeleri bulunmaktadır. Borç verenin genel itibarla varlıklı olması ona öncelikli sorumluluklar yüklemektedir. Allah Teala’nın “*Eğer borçlu darlık içerisinde ise eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek gerekir*”³ ayeti kerimesi gereğince alacaklı borçluya ödemede mümkün olduğunca müsamaha göstermelidir. Peygamber Efendimizin ise ticari muamelelerde kolaylık prensibine ilişkin önemli ifadeleri bulunmaktadır.

“*Satarken, satın alırken, alacağını isterken (ve borcunu öderken) kolaylık gösteren bir adama Allah rahmetini ihsan buyursun*”⁴

“*Allah Teâlâ sizden önceki ümmetlerden bir kişiyi bağışladı. Çünkü o sattığı zaman kolaylaştırır, satın aldığı anda kolaylık gösterir ve borçludan alacağını isterken kolaylığı tercih ederdi*”⁵

Borç ilişkisinde alacaklının borçlu üzerinde baskı kurmaması ve süre tanınması yönündeki teşvikler çokça bilinse de borçlunun da üzerine düşen önemli sorumluluklar da bulunmaktadır. Bu sorumluluklar tarafların birbirine borç ilişkisinde zulmetmemesi için gerekli koşulları sağlamaktadır. Zira Allah Teala (c.c.) bir kutsi hadisinde Müslümanları zulmetme konusunda bilhassa uyarmaktadır.

“*Ey Kullarım! Zulmü kendime haram kıldım. Zulüm sizin aranızda da haramdır. Birbirinize zulüm etmeyiniz*”⁶.

Hz. Peygamber (s.a.s.) borç/alacak ilişkisinde nasıl davranılması gerektiği ile ilgili önemli hükümler vaz etmiştir.

“*Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu şehir içinde, bu ayda bugünün hürmeti kadar birbirinize haramdır*”⁷.

3 Bakara (2), 280.

4 Buhârî, Büyü, 16; İbn Mâce, Ticârât 28

5 Tirmizî, Büyü, 74; Nesâî, Büyü, 104

6 Müslim, Birr 55; Tirmizî, Kıyâme 49.

7 Müslim, Hac 194; Tirmizî, Tefsîr 12.

“*Şüphesiz sizin hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyendir*”⁸.

“*İmkân olduğu halde borcunu ödemeyip geciktirmek zulümdür*”⁹

Zulüm bir azgınlık ve haddi aşma olarak taktir edildiği için İslam’da açık bir biçimde haram kılınmıştır. Borçlunun imkân olduğu halde borcunu ödememesi, alacaklıyı oyalaması da zulüm kabul edilerek kaçınılması emredilmektedir.

Bu sorumlulukların gereğince yerine getirilmesi borç ilişkisinin sıhhatli bir biçimde işlemesini sağlamaktadır. Aksi halde itibar kaybeden taraflar için önemli manevi kayıplar ortaya çıkacaktır. İslam’da borçlanma meşru bir eylem olmakla birlikte karz-ı hasen ibadet vasfı taşımaktadır. Müslümanlar arasında yardımlaşmayı teşvik eden İslam, varlıklı olanların fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine borç vererek onların yükünü hafifletmelerini emreder. Toplumun genel refahını artırarak kardeşlik bağlarını güçlendirmek istemektedir. Karz-ı hasen, bireyler arasında güven ve dayanışma tesis ederek sosyal dengenin korunmasına vesile olur. Bu işlevlerin akamete uğramaması tarafların akitlerine sadık kalmasına bağlıdır.

1.1.2. Altın ve Benzeri Nakit Günleri

Gün olarak kavramsallaşan kadınların oturma faaliyeti, Türkiye’de yaygın olarak gerçekleştirilen bir sohbet, sosyalleşme ve yardımlaşma etkinliğidir. Bu uygulamada, belirli bir grup kadın düzenli aralıklarla (genellikle ayda bir) bir araya gelerek birbirlerine misafir olmaktadırlar. Her “gün” bir katılımcının evinde gerçekleşir ve ev sahibi misafirlerine ikramlarda bulunur. Altın günü adıyla da bilinen uygulamada belli bir miktarda para veya altın takı ev sahibine hediye edilir. Bu para veya altın sırasıyla her toplantıda bir başka kişiye verilmektedir. Toplanan miktarın veya altının kime verileceği hususunda farklı usuller olmakla birlikte en çok ihtiyacı olana verilmesi teamülü geçmişten bu yana uygulanmaktadır. Bu yöntem, özellikle kadınların bir araya gelmesini sağlama, ünsiyeti artırma, birbirlerine finansal destek sağlama ve toplu tasarruf yapma gibi saiklerle yaygınlaşmıştır. Karz-ı hasene dayalı gelişen bu faaliyet Müslüman kadınlar arasında sosyal bağların güçlenmesini sağlarken finansal açıdan ailelere kısa dönemli finansal çareler üretmektedir.

Altın günlerinin kadınların kendilerini rahat hissettikleri bir ortamda bulunmaları, dertlerini tasalarını anlatarak azaltmaları, muhabbet ihtiyacının karşılanması ve rutinin dışında farklı imkânlar sağlaması gibi hususlarda psikolojik açıdan ciddi kazanımlara vesile olduğu da bir gerçektir.

Kadınlar arasında yoğunlaşan bu faaliyet zamanla erkek grupları arasında da yaygınlaşmaya başlayarak ek uygulamalara ön ayak olmuştur. Bugün aynı iş ortamındaki veya sosyal çevredeki arkadaşların kurmuş oldukları gayri resmi nakit sandıkları bu uygulamaların bir türevi olarak değerlendirilebilir. Bu tür uygulamalarda benzer kuruluşların veya yapıların mensupları bağlayıcılığı çok yüksek olmayan ancak grup içerisinde oluşturulmuş yazılı sözleşmelerle hareket etmektedir. Her üye fona belirli miktarda tasarruflarını yatırmakta ve ihtiyaç halinde tasarruflarını tek seferde alma imkânına sahiptir (Özdemir M. , 2019). Yanı sıra büyük bir finansal sektöre dönüşen tasarruf finans sisteminin temelleri de “gün” uygulamalarından hareketle atılmıştır. Öncelikle “*elbirliği sistemi*” olarak bilenen sistem bugün büyük kurumsal bir yapıya ve devlet kontrolünde bir sisteme dönüşmüştür. Tasarruf finans sistemini bugün itibariyle geleneksel karz-ı hasenin kurumsallaşmış en belirgin örneği olarak değerlendirilebilir.

8 Buhârî, İstikrâz 4; Müslim, Müsâkât 120

9 Buhârî, İstikrâz 12; Müslim, Müsâkât 33

1.2. Modern Karz-ı Hasen Uygulamaları

Karz-ı hasene dayalı modern uygulamalar, günümüzde özellikle finansal dayanışma ve yardımlaşma amacı güden çeşitli platformlar ve modeller aracılığıyla icra edilmektedir. Bu uygulamalar, geleneksel karz-ı hasen anlayışını modern teknolojiler ve organizasyon yapılarıyla birleştirmektedir.

1.2.1. Döngüsel Borç ve Tasarruf (ROSCA) Gruplarında Karz-ı Hasen Uygulamaları

“Rotating Savings and Credit Associations” (ROSCA) adı verilen döngüsel tasarruf ve kredi grupları uygulaması dünyada birçok ülkede kullanılan bir finansal yardımlaşma sistemidir. Ülkemizde sistem “*Tasarrufla Dayalı Finans*” olarak adlandırılmaktadır. Bu sistem, altın gününe benzer şekilde bir grup insanın belirli aralıklarla katkıda bulunduğu ve sırayla her katılımcının toplu parayı aldığı bir döngü üzerine kuruludur (Koç & Çekin, 2017). Her ne kadar sistem içerisinde hizmete karşılık komisyon ödenmesi nedeniyle karz-ı hasen gibi tamamen karşılıksız olarak algılanmasa da yardımlaşmaya dayalı hususiyeti ile İslami finans kaidelere uygun bir yöntemdir. Bu aşamada şunu ifade etmek gerekir. Bu yöntemin tümüyle bir karz-ı hasen mi olduğu noktasında da ittifak yoktur. Bu uygulamanın ivaz şartlı hibe, istisna veya selem akdi ve azalan müşareke akdi olduğu görüşleri de bulunmaktadır. Karz akdi kapsamında değerlendirilmesinin nedeni ise bu uygulamanın temsilcilerinin uygulamalarını karz akdi olarak değerlendirmeleri nedeniyledir.

Barınma veya konut ihtiyacı, tüm toplumlarda temel bir gereksinim olarak kabul edilmekte olup İslam hukukunda da bireyin zaruri ihtiyaçları (havâic-i asliye) kapsamında değerlendirilmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bu hususta:

“*Şu üç şey Âdemoğlunun saadetindendir; salihâ bir hanım, geniş ev, rahat binek.*” buyurmaktadır.

Özellikle ülkemizde belirli şehirlerde yoğunlaşma ve kentleşme oranlarındaki artışla birlikte konut gereksinimi daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, gereksinimin ötesine geçerek çözülmesi gereken bir sorun niteliği de kazanmıştır. Geçmişten günümüze tezahür eden bu ihtiyaç sistemin ortaya çıkışında çok etkili olmuştur. Sistem basit uygulaması ile faizsiz bir kredi imkânı sunarken temel ihtiyaçların (konut ve araç) karşılanmasına odaklanmaktadır.

Tasarrufla dayalı finansmanın ilk örnekleri 18. yüzyılda “*Yapı Tasarruf Sandıkları*” adıyla İngiltere’de görülmeye başlanmıştır. 19. yüzyıl itibarıyla de bu sandıklar tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamıştır. Sandıkların temel işleyişi, ev sahibi olmak isteyenlerin belirli bir fona düzenli ödeme yapmaları ve belirlenen birikim noktasına gelindiğinde ise kredi hakkının verilmesi şeklindedir. Uygulamanın farklı ülkelerde icra edilmesinin bir sonucu olarak faizsiz ve faizli modeller şeklinde gelişmiştir. Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerde katılımcılara tasarrufları için faiz ödemesi yapılırken kredi kullanımında ise düşük faizler talep edilmektedir. Bu şekilde faiz ödemeleri ve faiz kazancı dengelenirken uygulamada asıl amaç faizden ziyade kamu yararının gözetilmesidir (Birsin & Ötegeçeli, 2019).

Ülkemizde tasarrufla dayalı finans uygulaması geçmişten günümüze birçok isimle anılmıştır. 1980’ler ve 90’larda ortak bir havuza mutad birikim yapanlara otomobil edindirme adına bir organizasyon olan sistem *elbirliği* ve *imece usulü* olarak anılmıştır. Ardından 2007 yılına gelindiğinde konutun da bu alana uyarlayarak sistemde ürün genişlemesi yaşanmıştır. Bu süreç sonrası yapıların büyümesi ile “*Tasarrufla Dayalı Faizsiz Finans*” söylemi ortaya çıkmıştır. 2021 yılına gelindiğinde ise sistemde yaşanan aşırı birikme ve kontrol ihtiyacı ile *Tasarruf Finansman Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmeliği* yayımlanarak sisteme çeki düzen verilmiştir. Bu vesileyle toplumun konut, iş yeri ve taşıt sahibi olması için bir alternatif bir finansman kurumu ve usulü tabana yayılmıştır.

1.2.2. Kitle Fonlaması Platformlarında Karz-ı Hasen Uygulamaları

Kitle fonlama adı konulmamış olsa da geçmişten bugüne uygulanan ve kitlelerin gücünden faydalanmaya odaklanan bir finansman yöntemidir. Temel bir tanımlama ile girişimcilerin ihtiyaç duydukları fonu açık bir çağrı ile toplumsal katılımı karşılamaya çalıştığı bir uygulamadır. Günümüzde birçok girişimci erken aşamada sermaye ihtiyacını kitle fonlama platformları aracılığıyla sağlamaya çalışmaktadır. Kitle fonlamaya konu projeler internet aracılığıyla muhtemel yatırımcılara sunulurken projeye destek vermeleri beklenmektedir. 2000’lerden bu yana modern bir biçimde uygulanan yöntem ülkemizde 2019 yılında mevzuata kavuşarak SPK denetimine bağlanmıştır¹¹. Kitle fonlamasında farklı modeller aracılığıyla fon toplanma yöntemleri bulunmaktadır. Fon toplama süreci başısa dayalı, ödüle dayalı, borca dayalı ve paya dayalı olarak icra edilebilmektedir. Bunlar aynı zamanda geleneksel kitle fonlama modelleri olarak kabul edilir (Güçlü & Canbaz, 2024). Çalışmamıza konu olan model ise borca dayalı kitle fonlaması altında icra edilen faizsiz borçlanmaya dayalı kitle fonlaması modelidir. 2000’lerin ortalarından itibaren karz-ı hasen modelini icra eden kitle fonlama platformları yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu platformlar genellikle erken aşama girişimcilere ödünç para talebi yapmasına imkân sağlamaktadır. Girişimciler platformlar aracılığıyla projelerini belirli bir süre (genellikle 60 gün) sunma imkânı bularak kitlelerden girişimlerine sermaye bulmaya çalışmaktadır. Fonun toplanması halinde alınan borcun faizsiz olarak geri ödenmesi gerekmektedir.

Kıva, mikrofinans ihtiyacı olan girişimcilerin projelerine fon bulmalarını sağlayan karz-ı hasene dayalı önemli bir kitle fonlama platformudur. 2005 yılında faaliyete başlayan platform 5 milyon kişinin kredi almasına aracılık etmiştir. 100 dolar gibi düşük taleplerin dahi yer aldığı platformda birçok farklı iş kolunda bireysel ve grup talepleri yer almaktadır. Kıva’nın yanı sıra destekçilerin geri ödeme talep etmedikleri Launchgood gibi başısa dayalı kitle fonlama platformları da bulunmaktadır. LaunchGood, Müslüman toplulukların projelerine yönelik olarak çalışan bir fonlama platformudur. Başısa dayalı amaçları ön planda olsa da faizsiz borca dayalı projelere de aracılık etmektedir. Bu platform özellikle sosyal fayda odaklı işlerin büyümesini destekleyen faizsiz bir kaynak oluşturmaktadır. Karz-ı hasene dayalı olarak faaliyet yürüten ve benzer süreçlere sahip bazı kitle fonlama platformları aşağıdaki şekildedir.

İslami kitle fonlama platformları, bireylerin veya grupların karz-ı hasen çerçevesinde hiç tanışmadan sadece güven ve yardımlaşma esaslı olarak fon toplamasına olanak tanımaktadır. Borcu alan taraflar genellikle yatırımlarından kazanç sağlamaları sonrasında geri ödemeleri yapmaya başlamaktadır. Ödemeler platformlar üzerinden yapılmakta

¹⁰ Bakınız: Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu

¹¹ Bakınız: Kitle Fonlaması Tebliği

ve borç verenlerin platform hesaplarına geri aktarılmaktadır. Bu yolla borç ilişkisinin platform dışında sonlandırılması engellenirken platform üzerinden farklı taraflara tekrar borç verilmesi teşvik edilmektedir. Platformlar dijital olarak organize edilmekte ve güven esasının ehemmiyeti gereği süreçlerde şeffaflık ön plandadır.

Ülkemizde mevzuat açısından borca dayalı kitle fonlama yapılması mümkün olmakla birlikte henüz tecrübe edilmemiştir. Türkiye’de ekosistem paya dayalı kitle fonlama olarak gelişmektedir. Malezya’da önemli bir tecrübesi olan Ethis platformunun ülkemizde borca dayalı uygulamanın icrası konusunda devam eden bir çabası olduğu bilinmektedir. Bu nedenle ilerleyen süreçlerde Ethis kitle fonlama platformunun borca dayalı faaliyetlerini görmek mümkün olacaktır.

1.2.3. İslami Mikrofinans Kurumlarında Karz-ı Hasen Uygulamaları

Yoksullukla mücadele denildiğinde finasta ilk akla gelen yöntemlerden biri mikrofinanstır. Yoksulluk her ülkenin temel problemlerinden biri olması nedeniyle bu konuda sürekli olarak çalışmalar yapılmakta ve farklı programlar uygulanmaktadır. Yoksulluk Müslüman toplumlarında sadaka, hibe, bağış veya zekât gibi araçlarla azaltılmaya çalışılırken yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılması adına ihtiyaç sahiplerini ekonomik hayatta etken hale getirme fikri doğmuştur. Bu fikrin ürünü olan mikrofinans kuruluşları, düşük gelirli bireylere krediler sağlayan kuruluşlardır. Dezavantajlı olarak tanımlanan bu kitle çoğu zaman bankacılık hizmetlerinden de faydalanamamaktadır. Mikrofinans İslam ülkesi veya değil birçok ülkede yoksulluğu azaltma gayesiyle etkili şekilde icra edilmektedir. İslami mikrofinans ise bu hizmetin İslami kaidelere uygun biçimde yapılması şeklinde tanımlanmaktadır.

İslami mikro finans uygulaması 1983 yılında Muhammed Yunus’un Bangladeş’te başlattığı Grameen mikrofinans projesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bireysel olarak karz-ı hasene dayalı olarak başlattığı projesi daha sonraları gelişmiş ve bankacılık faaliyetine dönüşmüştür. Bu sürecin olumsuz tarafı ise mikro finansın bankacılık modelinde doğrudan karz-ı hasene dayalı olarak devam etmemiş olmasıdır (Canbaz M. F., 2021). Bu başat uygulama 80’lerin sonuna doğru yeni İslami mikro finans kuruluşlarının doğuşuna emsal teşkil etmiştir. Ortaya çıkan yeni kurumların birçoğu kırsal banka veya sivil toplum kuruluşu (STK) şeklinde organize olmuşlardır. Günümüzde kendini İslami mikro finans kuruluşu olarak tanımlayan yapıların sayısının 100-150 arasında olduğu tahmin edilmektedir (Ülev, 2021).

İslami mikro finans uygulamasında en çok kullanılan finansman yöntemi İslami bankacılıkta olduğu gibi murabaha yöntemidir. Murabaha’nın diğer yöntemlere nazaran daha düşük risk barındırması hasebiyle kurumlar açısından tercih edilir olduğu anlaşılmaktadır. Bu yöntemin ardından ise karz-ı hasen ve ortaklık (mudarebe ve müşareke) finansmanı gelmektedir (El-Zoghbi & Tarazi, 2013).

Karz-ı hasen ilkelerine dayalı mikrofinans faaliyeti yürüten en önemli STK Pakistan merkezli Akhuwat mikro finans girişimidir. Bu kuruluş dünyanın en büyük İslami mikrofinans kuruluşu olarak kabul edilmektedir. Akhuwat Türkçede de kullanılan “uhuvvet” kavramı olup “kardeşlik” anlamına demektir. Akhuwat’ın temel amacı ekonomik açıdan sorun yaşayan yoksul kesimlere faizsiz kredi sağlayarak kendi işlerini devam ettirmelerine veya yeni iş kurmalarına destek vermektir. Bu yolla ülkede yoksulluğun azaltılması vizyonunu taşımaktadır. Kurum çalışanlarının genel itibarla gönüllü olması operasyonel açıdan maliyetleri ciddi oranda düşürmektedir. Yönetim kurulu, emeklerinin karşılığında herhangi bir ücret talep etmemektedir. Lakin tüm bu maliyet etkin yapıya rağmen belirli giderlerin karşılanması adına mikrokredi başvurularında cüz’i bir komisyon¹² alınmaktadır (Akhuwat, 2024). Akhuwat’ın kredinin dağıtılması sürecinde sıra dışı bir yol izlemektedir. Kurum, camileri ve dini merkezleri kredi dağıtımında kullanmakta ve toplum katılımını teşvik etmektedir. Dolayısıyla dini bir etkileşimle karz-ı

¹² Kurumun birçok kredi konusu bulunmaktadır. Bu kredi başlıklarından çoğunda başvuru ücreti talep edilirken bazılarında ise talep edilmemektedir. Başvuru ücreti 2024 yılsonu itibariyle 200 Rupî yani yaklaşık 1 dolardır.

hasenin önemi ve sorumluluğu üstlenmede hassasiyet mesajı verilmektedir. Kredi dağıtım törenleri olarak ifade edebileceğimiz bu etkinliklerde borç ilişkisine şahitlik eden katılımcıların varlığı borçluyu topluma karşı sorumlu kılarken gizli bir sosyal teminat unsuru oluşturmaktadır. Dini yerlerin mevcut altyapısını kullanmak, Akhuwat’ın operasyonel maliyetlerini de olumlu etkilerken sürecin daha şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlamaktadır. Etkinlikler toplumda bağışçı ve katılımcı olma duygusunu tetikleyen bir deneyim üretmektedir. Akhuwat’ın bir diğer önemli hedefi borç alanları uzun vadede bağışçıya dönüştürmektir (Salam, 2014).

Kurumun; *Aile girişimi, Tarım, Borçtan batağından kurtarma, Ev/konut ihyası, Eğitim, Sağlık, Evlilik ve Acil durum kredisi* olmak üzere 8 mikrofinans başlığı bulunmaktadır. Her başlığın kredi talep sınırları değişmekte ve vadeleri farklılık arz etmektedir (Akhuwat, 2024).

Akhuwat benzeri karz-ı hasen esasına dayanan İhsan Trust öğrencilere eğitim kredileri sağlamakta ve eğitim süresinde belirli bir oranda geri ödeme beklenmektedir. Bu uygulama öğrencinin ve ailesinin ödeme ahlakının tespiti adına önemsenmektedir. Bu kredi günümüzdeki aylık burslar şeklinde değil üniversitenin eğitim harcının ödenmesi şeklindedir. Borcun kalan kısım ise eğitimin tamamlanması akabinde öğrencinin gelire göre planlanmaktadır (İhsan Trust, 2024).

Bir diğer örnek İngiltere merkezli Muslim Aid kuruluşudur. Kurum zekât, sadaka veya hibe gibi temel infak programları yürütürken karz-ı hasene dayalı mikro finans uygulaması da bulunmaktadır. Özellikle kadınlara yönelik mikro girişimlerinde desteklenmesi programları yürütülmektedir (Muslim Aid, 2024).

Ülkemizde ise henüz büyük kurumsal yapıya sahip karz-ı hasen mikro finans kuruluşu görülmemektedir. Başlangıç örneği kabul edebileceğimiz uygulama ise Sakarya Üniversitesinde bir grup akademisyen tarafından 2018 yılında ihdas edilmiş olan İslam İktisadi Araştırma ve Uygulama Derneği tarafından icra edilmektedir. Dernek uyguladığı mikro kredi programında düşük gelir grubundaki kişilere gelir getirici bir faaliyette kullanmaları için karz-ı hasen vermektedir. Dernek geçmişten bugüne 91 kişiye toplamda 1,5 Milyon TL’ye yakın karz-ı hasen sağlamış ve %97 geri ödeme oranıyla başarılı bir deneyim sunmuştur (İksar, 2024).

1.2.4. Faizsiz Kredi Kooperatiflerinde Karz-ı Hasen Uygulamaları

Kooperatifler, üyeler arasında finansal dayanışmayı artırmak için oluşturulmuş organizasyonlardır. Karz-ı hasene dayalı kredi kooperatifleri ise karz-ı hasen ve İslami finans kaidelerine göre üyeler arasında faizsiz kredi sunarak dayanışma ve ekonomik kalkınmayı teşvik eden yapılardır. Bu kooperatiflerin amacı tamamen faizsiz bir biçimde üyelerinin finansal ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Faizsiz kredi kooperatifleri, geleneksel kooperatif işleyişinde olduğu gibi üyelerinden topladıkları giriş bedeli ve aylık katkı payları ile sermayelerini oluşturmaktadır. Bu sermaye kooperatifin üyelerine faizsiz kredi sağlamak için kullanılacak olan havuzu oluşturur. Üyeler, acil ihtiyaçlarını karşılamak veya küçük ölçekli işlerini desteklemek için belirli bir vadede geri ödemek üzere faizsiz kredi başvurusunda bulunabilmektedir. Bu yapılarda krediler genellikle kısa vadeli olarak planlanır. Üyeler, aldıkları krediyi önceden belirlenen taksitlerle ve ek maliyete katlanmadan ödemektedir. Kredi geri ödendikçe kooperatifin sermaye havuzuna tekrar eklenerek diğer üyelerin kredi ihtiyaçları için kullanılmaktadır. Böylece döngüsel bir finansman modeli oluşturulurken sürdürebilir bir

yapıya kavuşmaktadır. Dayanışma ve karşılıklı güven temelinde kapalı bir yapı olan sistem, üyelerin ekonomik ihtiyaçlarını faizsiz bir şekilde karşılamalarına olanak tanımaktadır. Bu nedenle kooperatif üyesi olmayan tarafların karz-ı hasen kredisi talep etmesi genellikle mümkün değildir. Bu durumun istisnası ise bağış havuzu gibi özel fonları olan kooperatiflerin beklenmedik veya olağandışı durumlarda (doğal afetler, acil ihtiyaç durumları) üye olmayan ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmasıdır. Dolayısıyla, kooperatifler, üyelerine ek destek sağlamak amacıyla dayanışma fonları veya sosyal yardım programları da yapabilmektedir. Bu tür destekler karz-ı hasen değil sosyal sorumluluk çerçevesinde tek seferlik yardımlar şeklinde verilmektedir.

Faizsiz kredi kooperatifi örnekleri incelendiğinde Endonezya’da İslami mikrofinans kurumları modellerinden biri olan Baitul Maal wa Tamwil (BMT) dikkat çekicidir. BMT’ler Endonezya’da İslami finans ilkelerine göre faaliyet gösteren mikrofinans kooperatifleridir. BMT, tek bir kuruluşu ifade etmeyen Endonezya’da İslami finans kaidelerine göre faaliyet gösteren mikrofinans kooperatiflerinin genel adıdır. Bu yapılar, özellikle düşük gelirli bireylere ve küçük işletmelere ekonomik destek sağlama amacı taşımaktadır. BMT’ler; “*Baitul Maal*” (sosyal finans) misyonu ile zekât, infak ve sadaka gibi hayırların hak sahiplerine dağıtılmasını sağlamakta “*Baitul Tamwil*” (işletme finansmanı) misyonu ile de müteşebbislerin ve küçük işletmelerin iş kalitesini artırmak amacıyla üretim ekonomisine yönelik destekler sağlamaktadır. BMT’ler karz-ı hasenin yanı sıra mudarebe gibi diğer İslami finans yöntemlerini de kullanarak mikrofinans verebilmektedir. Bu kuruluşlar, geleneksel kooperatiflerden farklı olarak mevduat toplama yetkileri olması nedeniyle toplumu tasarrufa teşvik etmede önemli bir rol üstlenmektedir (Rokhman, 2013).

Faizsiz kredi kooperatifi olarak Endonezya’da faaliyet gösteren Baitul Maal Al Muttaqin bu kapsamda güzel bir örnektir. Bu kurum, Tasikmalaya şehrinde faaliyet gösteren Al Muttaqin Vakfı’nın bir parçasıdır. 2008 yılında kurulan Baitul Maal Al Muttaqin’in ana faaliyet konusu bağlı oldukları vakfin 344 çalışanından zekât, infak ve sadaka toplamaktadır. Vakıf, çalışanlarının brüt maaşlarından %2,5 kesinti yaparak Baitul Maal Al Muttaqin’e faaliyetleri için aktarımını sağlamaktadır. Destekler kendi içinde zekât, sadaka ve infak olarak üç ayrı fonda izlenirken zekât olarak kabul edilen tutarlar doğrudan doğruya müstahiklere ulaştırılmaktadır. İnfak ve sadaka fonları ise Baitul Maal tarafından faizsiz finansman faaliyetlerine konu edilmektedir. Bunun altında yatan sebep, infak ve sadaka hakkındaki dağıtım kaidelerin zekâta göre daha esnek yapıda olmasıdır. Bu durum infak ve sadaka fonlarının faizsiz kredi ve kalkındırma projeleri için dağıtılmasına imkân tanımaktadır. Baitul Maal, sürdürülebilirliği sağlamak adına toplanan tüm fonları İslami bankalarda çeşitli şekillerde değerlendirmektedir. Bu yolla elde edilen kâr hem sosyal desteklerde hem de karz-ı hasen finansmanı için ek kaynak oluşturmaktadır. Karz alan çalışanların geri ödemeleri maaşlarından kesinti yapılarak tahsil edilmektedir. Kredi tutarlarında taksit süresi 10 ay olarak belirlemiş olup bu sürelerin belirli hallerde uzatılması mümkündür. Bu politika, Allah Teâlâ’nın (c.c.) borçluya süre tanınması gerektiğine¹³ ilişkin uyarısınca uygulanmaktadır. Haziran 2019 itibarıyla Baitul Maal Al Muttaqin, karz-ı hasen sözleşmesi kapsamında 3,346,743,800 IDR (200.000 \$’ın üzerinde) karz-ı hasen finansmanı sağlamıştır. Bu finansmanların %99,9 oranında geri ödenmesiyle de büyük bir başarı elde edilmiştir (Rohman, Fianto, Laila, & Ascarya, 2023).

Bu ve benzeri İslami prensiplere dayanan kooperatifler, üyelerine karz-ı hasen esaslarına göre faizsiz kredi sağlayarak ihtiyaçlarını gidermelerini sağlamaktadır. Bu sistemler, genellikle küçük topluluklarda veya belirli

meslek grupları arasında yaygınlaşmıştır. Karşılıklı yardımlaşma ile çalışan kapalı sistemlerdir. Yerel topluluklar tarafından organize edilen kredi kooperatifleri belirli iç kurallara ve etkileşimli bir yönetim yapısına sahiptir. Bu ifadelerden hareketle küçük bir etkisi olduğu düşünülse de Endonezya örneğinde faaliyet gösteren 5000’in üzerinde Baitul Maal wa Tamwil (BMT) bulunmaktadır. Bu BMT’ler, Endonezya’da çeşitli bölgelerde faaliyet göstermekte ve özellikle mikrofinans hizmetlerine ihtiyaç duyan düşük gelirli topluluklara hitap etmektedir. BMT sektörü, Endonezya’nın İslami finans ekosisteminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Küçük işletmelere, bireylere ve ihtiyaç sahibi topluluklara finansman sağlama konusunda etkin bir rol üstlenmektedir. Bu tarz alternatif örneklerin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaşması halinde karz-ı hasen çeşitlendirmesine ve finansal derinleşmeye de büyük katkılar sağlaması muhtemeldir.

1.2.5. Vakıf ve Dernekler Karz-ı Hasen Uygulamaları

İslami finans alanında, karz-ı hasen finansmanı sağlayan modern vakıf uygulamaları henüz gelişim aşamasındadır. Vakıf anlayışının temelinde iktisadi amaçlardan ziyade yardım amacının var olması bu durumun önemli bir sebebidir. Yanı sıra bu başlığın öncesinde değinilen alternatif uygulamaların varlığı vakıf deneyiminin azlığında etkilidir. Binaenaleyh, vakıflar iktisadi sorunlarla ilgilenebilmekte ve bu yönde çalışmalar yürütebilmektedir. Vakıf ve karz-ı hasenin bir araya geldiği modern uygulamalar son yıllarda yavaş da olsa görülmeye başlanmıştır. Vakıflar üzerinden karz-ı hasen finansmanı toplumumuz açısından çok da yabancı olmadığımız bir kavramdır. Osmanlı döneminde karz-ı hasenin para vakıfları aracılığıyla yapıldığı bilinmektedir. Para vakıfları örneğinde tüccarlara işletme kredisinden bireysel ihtiyaçların finansmanına kadar geniş bir yelpazede destekler sağlandığı görülmektedir (Sırım, 2019).

Ülkemizde karz-ı hasen sağlayan vakıflar incelendiğinde, *Karz-ı Hasen Vakfı* başat kuruluşlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Vakfin temel amacı, kurucusu Mehmet Koca tarafından “*karz-ı hasen kavramının farkındalığının artırılarak bu finansman modelinin toplumsal bir kabül ile uygulanmasını sağlamak*” olarak ifade edilmektedir. Karz-ı hasenin unutulmuş bir uygulamadan ziyade pratikte var olması ve Allah’ın rızasına uygun faizsiz borçlanmanın anlaşılmasını sağlamaktır. Bu amacı gerçekleştirmek adına vakıf, ilk örnek uygulama olarak alışılmış vakıf hizmetlerinin ötesinde evlilik hazırlığında olan gençlere karz-ı hasen yoluyla finansman desteğine başlamıştır. Bu ilk misyon, genç çiftlerin evlenme süreçlerinde nakit desteği sunan ilk vakıf uygulaması olarak dikkat çekmektedir. Kurum bu örnek uygulamada özel amacını aşağıdaki şekilde açıklamaktadır.

Aile kurumunun kurulması, korunması, geliştirilmesi, devam ettirilmesi, aile kurumunun mümkün ve muhtemel sorunlarının çözüme kavuşturulması için ihtiyaç duyulacak her türlü maddi ve manevi yardımın sağlanması ile bu konularla alakalı eğitim, öğretim, rehberlik, danışmanlık, hakemlik faaliyetlerinin yapılması, yaptırılması, teşvik edilmesi, desteklenmesidir.

Vakfin finansman aşamasında belirli kriterleri bulunmaktadır. Kurum, daha önce evlenmemiş 18-33 yaş aralığındaki gençlere aile kurmaları amacıyla faizsiz finansman desteği sağlamaktadır. Bu uygulamada eşler, borçtan müştereken sorumlu olup, kefil şartı aranmakta ve çiftlerden birinin düzenli bir gelire sahip olması gerekmektedir. Düzenli bir geliri olmayan ancak ailesi/yakınları vesilesiyle ödeyebilme kabiliyetini kanıtlayan çiftler de kredi alabilmektedir. Karz miktarı, vakfin fon durumu doğrultusunda belirlenirken, geri ödeme vadeleri ise çiftlerin gelir seviyelerine göre düzenlenmektedir. Vakıf, Ekim 2024 itibarıyla toplamda 117 milyon TL’ye yakın karz-ı hasen finansmanı ile 948 çifti desteklemiştir. Destek sağlananların %3’lük bir gecikme oranı bulunmakta olup, krediler %97 oranında başarıyla geri ödenmiştir. Kurumun, borçlu çiftlerin acze düşerek ödeme yapamaması gibi menfi durumlarda ise zekât fonu aracılığıyla ilgili borcun kapatılması şeklinde alacağın sigortalması uygulaması bulunmaktadır (Karz-ı Hasen Vakfı, 2024).

¹³ Bakara Süresi 280. Ayet: Eğer eli darda olan birisi borçlu ise eli genişleyene kadar beklemek gerekir. Şu da var ki, bağışlamanız, eğer bilerseniz sizin için daha hayırlıdır.

Karz-ı hasen vakfının misyonuna benzer diğer bir girişim *Faizsiz Dünya Vakfı* olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakfın kurumsal web sitesinde karz-ı hasen desteklerine ilişkin sayısal bir veriye erişilmemiş olsa da gayelerini; “Faizsiz Dünya Vakfı’nın gayesi ise; insanlar için ciddi bir tehdit unsuru olan faiz meselesinde, insanların bilinçlenmesi ve idrak sahibi olmaları için akademik, ekonomik ve sosyal alanlarda faaliyetlerde bulunmak ve bu alanlarda çalışmaların yapılmasını desteklemek ve imkanlar dahilinde ihtiyaç duyulacak her türlü maddi ve manevi yardımı sağlanmaktadır.” şeklinde tanımlamaları nedeniyle ilerleyen safhalarda karz-ı hasen desteklerinin verileceği anlaşılmaktadır (Faizsiz Dünya Vakfı, 2024). Vakfın faaliyetlerine yeni başlamış olması da veri eksikliğinin sebeplerinden kabul edilebilir.

Dernekler açısından ise karz-ı hasen uygulamalarının vakıflara göre daha yaygın olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu durumun bazı önemli sebepleri bulunmaktadır. Derneklerin vakıflara nazaran kolay kurulması, kuruluşunda izin gerektirmemesi, derneklerin kooperatiflere benzer bir yapıda ihdas edilerek genellikle üyeleri arasında yardımlaşmayı ve dayanışmayı artırmayı amaçlaması ve kadim sandık uygulamalarının derneklerde yoğun biçimde icrası bu önemli sonucun temel saiklerindendir. Bilhassa faizsiz kredi desteği sağlayan dernek örnekleri incelendiğinde bu kanaatler teyid edilmektedir.

Selçuklu ve sonrasında Osmanlı Devleti’nde, dayanışma ve kardeşlik temeline dayanan esnaf ve zanaatkâr birliği olan Ahilik teşkilatı yapılanması bulunmaktaydı. Ahilik teşkilatı, İslam’ın temel kaidelerini ve ahlakını benimseyerek doğru yoldan şaşmadan ticaret yapmayı amaç edinmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için teşkilata bağlı olarak sosyal ve dini amaçlarla kurulmuş çeşitli sandıklar oluşturulmuştur. Bu sandıklar, İslam’ın dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik eden kaideleri ile Müslümanların tevhid ruhunu yansıtan bir yapı olarak önemsenmiştir. Anadolu, Kafkasya ve Balkan coğrafyasında İslam’ın yayılmasında önemli katkılar sağlayan bu sandıklar sosyal güvenlik, yoksullara yardım ve esnafa kredi sunma gibi işlevleri üstlenmiştir. Sandıklarda adalet gözetilerek hassas bir sistem benimsenmiş ve bu sistem günümüzdeki birçok sivil toplum kuruluşu ve kamu kurumu için örnek teşkil eden bir model oluşturmuştur. Bu sandıklar vesilesiyle esnaf ve sanatkârlar arasında sosyal yardımlaşmanın ve finansal dayanışmanın kurumsal temelleri atılmıştır (Özdemir R. , 2021). Atalarımızın geçmiş tecrübeleri bugünün Türkiye’sinde Ahilik benzeri yapıların kurulmasına ve sandıkların ihdasına aracılık etmiştir.

Günümüzde çeşitli meslek grupları ve ticaret erbabı bir araya gelerek dernek, vakıf, sendika ve odalar oluşturmaktadır. Bu yapılar, genel itibarla faaliyet gücü ve ifade zenginliği oluşturmak gibi faydalar sunmakla birlikte üyelerinin ihtiyaçları doğrultusunda borç verme fonksiyonunu da üstlenebilmektedir. Bu kapsamda ülkemizde karz-ı hasen finansmanı sağlayan bazı örnekler ifade edilmeye çalışılacaktır.

Ülkemizin en büyük işadamları birliklerinden olan Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği’nin (MÜSİAD) üyeleri arasında yardımlaşma, dayanışma kültürünü arttırmak ve üyelerin ticaretini kolaylaştırmak amacıyla tesis ettiği Karz-ı Hasen sandığı (2016) önemli bir örnek teşkil etmektedir. Sandığın amacı, Allah’ın emri olan karz-ı haseni uygulayabilmek ve uygulama temsili ile karz-ı hasen kültürünün toplumda aktif olarak sistemleşmesini sağlamaktır. Sandığın bu temel hedefinin dışında üyelerin vefatı halinde geride kalanlara karşılıksız sosyal yardım sağlamak gibi ulvi bir işlevi de bulunmaktadır. Sandık üç farklı fona ayrılmış ve mezkûr sosyal fonlar bunlardan birini oluşturmaktadır. Karz-ı hasen talebi belirli şartlara tabidir. Fondan faydalanmak isteyenlerin öncelikle sandığa üye olması, aidatlarını düzenli ödenmesi ve fonda bir yılını doldurmuş olması gerekmektedir. Borcun alınması halinde geri ödemeler ve geri ödeme süresi sandık yönetimince belirlenmektedir (MÜSİAD, 2024). Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği’nin oluşturduğu İGİAD Sandığı örneği bir diğer örnektir. Sandık amacını;

“İGİAD ve Sandık üyelerinin veya ölen üyenin eş ve çocukları arasında yardımlaşma ve dayanışma kültürünü sağlamak, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile ilgilenmek, hak ve çıkarlarının korunmasını sağlamak, bu amaçla gerçekleştirecek nitelikte birliktelikleri sağlamak, ödünç vermek (Karz-ı Hasen), üyelerin ihtiyaç maddeleri ile diğer mal ve hizmetlerini karşılamak, üyelerine veya ölen üyelerin eş ve çocuklarına karşılıklı veya karşılıksız yardımlar yapmaktır.”

şeklinde tanımlamış ve MÜSAİD benzeri bir yapının tesis edildiği anlaşılmaktadır.

Milli Eğitim Mensupları Tasarruf ve Yardımlaşma Sandığı (1987) Uşak ili sınırlarında faaliyet gösteren bölgesel bir tasarruf ve yardımlaşma birliğidir. Sandık, yalnızca Milli Eğitim mensubu olanların üye olabildiği bir yapıdır. Sandık kâr amacı gütmeyen ve üyelerine faizsiz finansman sağlamayı amaçlayan bir teşkilatlanmadır. Üyelerin faizsiz krediye başvurabilmeleri için aidatlarını en az 6 ay ödenmiş olması gerekmekte ve toplam birikimin üç katına kadar kredi tahsisi yapılabilmektedir. 2024 için kredi üst limiti 225 bin olan sandık en fazla 20 aya kadar vade tanımaktadır. Bu sınırlar yıllar itibariyle de değişiklik arz edebilmektedir. Sandık genel yönetim giderlerini karşılamak adına vadeye göre krediden cüz’i kesintiler yapmaktadır. 0-12 ay borç verme işlemine binde 2,5, 13-18 vadede binde 5 ve 19-20 ay vade için ise binde 7,5 kesinti yapılmaktadır (UŞAK MEMSAN, 2024).

1961 yılından itibaren faaliyet gösteren Türkiye Petrolleri A.O. ve İştirakleri Personeli Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı da benzer bir işlev yürütmektedir. Kurum, üyelerini tasarrufa teşvik ve yardımlaşmayı sağlamak amacıyla herhangi bir menfaat amacı gütmeyen kredilendirme yaptıklarını ifade etmektedir. Belirli vadeler için sandık giderlerinin karşılanması şartı ile krediler sağlanmaktadır. Kurumun kesintileri vadelere göre %3,75 ile %10 arasında değişmekte ve azami geri ödeme süresi ise 24 aydır (TPBYS, 2024).

Yukarıda ifade edilen son iki örnek benzer meslek mensuplarını bir araya getiren sandıklar olarak ülkemizde çokça görülmektedir. Bu sandıkların temelinde yardımlaşma ve menfaatsiz borçlandırma olsa da kesintilerin oranları dikkate alındığında karz-ı hasen olup olmadığı konusunda soru işaretleri oluşabilmektedir. Bazı örneklerde kesintiler sembolik kahrken bazı örneklerde ise karz konusu tutarın önemli bir kısmına tekabül edebilmektedir. Bu nedenle karz-ı hasen söz konusu olduğunda sandıkların kuruluş mefkurelerine dikkat etmek önemli olmaktadır.

1.2.6. İslami Bankalarda Karz-ı Hasen Uygulamaları

İslami bankalar varlık felsefeleri gereği nakit finansman veremezler. Gerçek bir mal veya hizmetin finansmanına aracılık etmek İslami finansın temel ilkelerindendir. Aksi halde faize girilmiş olacak ve İslam’ın iktisadi kabullerinin dışına çıkılacaktır. Bu vesileyle İslami bankalarda karlı satış, ortaklık sözleşmeleri, icare ve teverruk gibi kazanç sağlayan sözleşmeler yoğun biçimde kullanılmaktadır (Canbaz M. , 2018).

İslami bankacılıkta karz-ı hasen finansmanı çok kısıtlı biçimlerde ve özel koşullarda icra edilmektedir. Toplumun tüm kesimlerine ulaşan tabana yaygın bir finansman olarak talep edilmesi henüz mümkün değildir. İslami bankaların ticari olarak ayakta kalmaları gereğince karz-ı hasen dışındaki İslami finansal yöntemler kredilendirmede daha fazla tercih edilmekte ve bu yolla bankaların sürekliliği sağlanmaktadır. Bireysel ve sektörel kredilerde varlık ve hizmet finansmanında murabaha yönteminin tercih edilmesinin altında karlı satış motivasyonu yatmaktadır. Katılım bankaları murabaha gibi yöntemlerle kar ederken sorumlu oldukları tasarruf sahiplerine ise kâr payı dağıtabilmektedir. Ayrıca, karz-ı hasen gibi bir aracın İslami bankalar aracılığıyla icrası diğer yöntemlerin

tercih edilmemesi gibi bir sonuç da doğuracaktır. Dolayısıyla karz-ı hasenin İslami bankalarda yoğun biçimde uygulanmamasının altında birçok sebep ifade edilebilir. Bunların önemli bir kısmı ticari ve hayati meselelerdir. İslami bankaların aracı kurum olmaları hasebiyle temel faaliyet konusu, tamamen gönüllülük esasına bağlı olan karz-ı haseni icraya engel bir hususiyet taşımaktadır. Tüm bu çerçeveye rağmen İslami bankalar karz-ı haseni uygulamaya gayret etmekte ve belirli koşullarda başvuru bir ürün olarak sunabilmektedir. İslami bankacılığa yöneltilen eleştiriler dikkate alındığında şu gerçek de atlanmamalıdır. Toplum, karz-ı hasenin sağlanması konusunda İslami bankalardan aktif bir çaba sarfetmesini muhakkak beklemektedir.

İslami bankalarda karz-ı hasen uygulamalarına bakıldığında genel itibarla benzer yolların izlendiği görülmektedir. Bu uygulamaları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

Kredi kartı uygulamaları: İslami banka kredi kartlarında nakit avans işlemleri karz-ı hasen akdi olarak yapılmaktadır. Kredi kartlarından tahsis edilen limit dahilinde anında nakit çekilebilmekte ve son ödeme tarihi itibariyle aynıyle geri ödenmesi gerekmektedir. Nakit avansların vadesi genellikle bir aydır. Nakit avans işlemlerinde bankadan bankaya değişmekle birlikte genel yönetim giderleri adına cüz’i bedeller tahsil edilebilmektedir. Yanı sıra enflasyon farkının da talep edildiği örnekler görülmektedir. Verilen hizmetin karşılığında komisyon talebinin ve enflasyon farkı talebinin caiz olması¹⁴ bu gibi farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır.

Yedek Hesap Uygulamaları: İslami bankaların müşterilerinin acil düşük tutarlı ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla cari hesaplara tanımladığı limitler bulunmaktadır. Tanımlanan bu limitler karz-ı hasen akdi çerçevesinde yapılmaktadır. Limit dahilinde nakit desteği alınarak ihtiyaçlar faizsiz karşılanabilmektedir. Yedek hesaplarda limitler düşük tutarlıdır. Kredi kartlarına benzer biçimde son ödeme tarihinde ödenmesi gerekmektedir. Aksi halde temerrüt kaynaklı olarak gecikme kâr payı işlemeye başlamaktadır. Bu işleyişte yine enflasyon farkı ve İslam’da borcunu ödemeyene ceza verilebilmesi kaideleri dikkate alınmaktadır.

Kısa Süreli Finansman: İslami bankalar sürekli olmamakla birlikte kurumsal veya girişimci müşterilerine dönemsel olarak karz-ı hasen finansmanı sunabilmektedir. Acil durumlar kapsamında işletilen bu süreç daha çok müşteriye nakit ihtiyacından ve zor halden kurtarmak amacıyla yapılmaktadır. Bu tür bir finansmanın müşteri sadakatini ve sürekliliğini de müspet biçimde etkileyeceği de unutulmamalıdır.

Hac ve Umre Finansmanı: İslami bankalar, İslam’ın temel şartlarından biri olan haccın öneminden hareketle ilgili dönemlerde karz-ı hasen finansmanı sağlayabilmektedir. Haccın ülkemizde özellikle kura usulüyle belirlenmesi kimi zaman adayların hazırlıksız yakalanmasına neden olmaktadır. Bu gibi hallerde katılım bankalarının hac finansmanı, önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Haccın yanı sıra umreye gitmek isteyen taraflar için de benzer finansman örnekleri geçmişte görülmüştür.

Özel Mallara İlişkin Uygulamalar: İslami bankaların geçmiş tecrübelerinde konjonktürel olarak toplumda fazlaca ihtiyaç duyulan mallar için karz-ı hasen finansmanı sağladığı görülmüştür. Örneğin: doğalgaz dönüşümünün başladığı yıllarda ülkemizde faizsiz kombi kredilerinin verilmiştir. Yanı sıra küçük zirai araçlarının karza konu edilmesi mümkün olmuştur. Bu karzlar toplumsal eşitsizliklerin bertaraf edilmesi için tamamen hayır odaklı olarak planlanan özel mallara ilişkin uygulamalardır.

Sosyal Projeler: İslami bankalar, özellikle sosyal sorumluluk projeleri kapsamında müşterilerine karz-ı hasen temelli mikro krediler sunabilmektedir. İhtiyaç sahiplerine verilen bu krediler, belirli bir süre sonunda faizsiz olarak geri ödenir ve bankanın kâr amacı gütmeyen sosyal faaliyetleri arasında yer almaktadır.

Bu modern uygulamalar, geleneksel karz-ı hasen anlayışını korumanın yanında günümüz teknolojileri ve finansal sistemleriyle uyumlu hale getirilmesidir. İlgili örnekler hem bireysel dayanışmayı artırmak hem de topluluklara maddi destek sağlamak amacıyla geliştirilmişlerdir.

Sonuç

Karz-ı hasen, Allah Teala’nın (c.c.) kuluna doğrudan çağrı yaptığı ve şahsileştirdiği bir borç ilişkisidir. Allah yolunda infak etmeye, din kardeşinin sıkıntısını gidermeye ve merhameti kuşanmaya yönelik bir teşviktir. Bilhassa “*Güzel*” olarak sıfatlandırılmış bir muameledir. Karz-ı haseni anlamak, yaşatmak ve ikame kurumların ihdası Müslümanın öncelikle kendi akabinde toplum adına vazifesidir. Çalışmada değinilen karz-ı hasen modellerini bir binanın tuğlaları gibi düşünmeli ve o binayı tamamlamak adına yeni tuğlalar taşımak gerekmektedir.

Araştırmada ele alınan karz-ı hasen uygulamalarında dikkat çekici sonuçlardan biri yöntemin yoğun biçimde bankacılık dışında geliştiğidir. Bu durum karz-ı hasenin doğasının bankacılık gibi egemen yapılarla değil sosyal katılımın yoğun olduğu alternatiflerde gelişebileceğini düşündürmektedir. Modellerin performansı açısından bakıldığında ise yoksulluğun yoğun yaşandığı bölgelerde, odaklanılmış konularda ve yerel uygulamaların daha verimli sonuçlar verdiği görülmektedir. Karz-ı hasenin ihyası adına kooperatiflerin, vakıfların, derneklerin ve finansal teknolojilerin daha fazla tercih edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu vesileyle vicdanlarda sıkışmış bir kurum olarak kalan karz-ı hasenin toplumsal bir etki üretebilecek kabiliyeti olacaktır.

İslam’ın finansal sistemde daha görünür olmasında imkânları ve çıkış yollarını mutlaka aramalıdır. Karz-ı hasen bu minvalde imkânlardandır ve finansal şahsiyeti diri tutmanın yollarından sadece biridir. Zekât, sadaka ve infak ile birlikte tamamlayıcı bir inkişaf gereklidir. Karz-ı haseni yalnızca maddi bir tedbir olarak kurumsal hale getirmek, ancak bir kuşun tek kanatla uymasını beklemek gibi olacaktır. Karz-ı haseni kurumlarda manevi bir tedbir olarak düzenlemek ve yaşatmak gereklidir.

Modern ekonomik sistem, insanoğluna derin krizler yaşatmakta ve Müslümanlar çoğu zaman bu süreçte bocalamaktadır. Ülkemizin her alanda yaşadığı krizlerin sonucu oluşan zor şartlar ise insanı maddi ve manevi planda bunalımdan bunalıma sürüklemektedir. Sendeleyen insan, çözüm ararken çoğu zaman yalnız kalmakta ve yoksunluk hissetmektedir. Bu yoksunluk yalnızca maddi değil aynı zamanda manevi marazlara da sebebiyet vermektedir. Ruhsuz ekonomiler ruhsuz kurumları ve neticede ruhsuz insanları üretmektedir. Modern finansın ortaya çıkardığı ve dayattığı dönüşüm, Müslümanları bir yol ayrımına götürmektedir. Müslümanlar, ya modern finansın ağırlarına takılarak sistemin kölesi olacaklar ya da ona yeni bir “ruh” vereceklerdir. O ruh ki, İslam iktisadının kaideleri üzerine inşa edilen bir finansal hayatı mümkün kılacaktır.

¹⁴ Enflasyon farkının caiz olduğu konusunda tümüyle bir ittifak yoktur. Bu aşamada İslami bankalarda yaygınca itibar edilen ve uygulanan bir görüş olması hasebiyle bu içtihat dikkate alınmıştır.

كارتون

Müsemma Ma'kili Tasarım
"Karz-ı Hasen"

Kaynakça

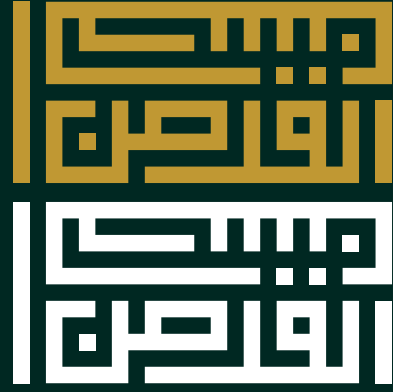
- Özdemir, M. (2019). Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması* (s. 23-56). içinde İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Özdemir, R. (2021). Bir Finansman Kurumu Olarak Orta Sandıklar. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi*(10), 93-115. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iiad/issue/66229/1012424> adresinden alındı
- Akhuwat. (2024, Ekim 29). *Loan Pruducts Offered*. Akhuwat: <https://akhuwat.org.pk/loan-products-offered/> adresinden alındı
- BDDK. (2024, 10 26). *Tasarruf Finansman Şirketleri*. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu: <https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/89> adresinden alındı
- Birsin, M., & Ötegeçeli, H. (2019). Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi ve Fikhî Meşruiyeti Üzerinde Yapılan Değerlendirmeler. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 85-114.
- Canbaz, M. (2018). *Katılım Bankacılığı* (2. b.). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Canbaz, M. F. (2021). Grameen Bank Nasıl Başardı? A. F. Aysan, M. Camgöz, & F. Yiğit (Dü) içinde, *Finansal Vaka Analizleri - Vakalarla Bankacılık* (s. 271-295). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Durmuş, A. (2010). Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*(16), 315-330.
- El-Zoghbi, M., & Tarazi, M. (2013). *Trends in Sharia-Compliant Financial Inclusion*. Washington, DC: World Bank - CGAP.
- Faizsiz Dünya Vakfı. (2024, Kasım 03). *Karz-ı Hasen*. Faizsiz Dünya Vakfı: <https://faizsizdunyavakfi.org/karzi-hasen> adresinden alındı
- Güçlü, F., & Canbaz, M. F. (2024). Paya Dayalı Kitle Fonlaması Literatürünün On Yılıın Bibliyometrik Analizi. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(3), 814-833. doi:10.30586/pek.153 4125
- Ihsan Trust. (2024, Ekim 29). *Our Model - Repayment Method*. Ihsan Trust: <https://ihsantrust.org/how-we-work/#Sketch-of-our-model> adresinden alındı
- İksar. (2024, Ekim 29). *Karz-ı Hasen*. İslam İktisadi Araştırma ve Uygulama Derneği: <https://iksar.org.tr/> adresinden alındı
- Ülev, S. (2021). *İslami Mikrofinans: Dünya Örnekleri ve Türkiye İçin Öneriler*. İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. doi:10.26414/ikm007
- Karz-ı Hasen Vakfı. (2024, Ekim 31). *Hakkımızda*. Karz-ı Hasen Vakfı: <https://karzihaseenvakfi.com> adresinden alındı
- Koç, İ., & Çekin, Ö. (2017). Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi: İşleyiş, Değerlendirme ve Tasarım. *Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finansman Sistemi* (s. 9-40). içinde İstanbul: Ensar Neşriyat.
- MÜSİAD. (2024, Kasım 03). *Kimler Yararlanabilir ?* MÜSİAD Karz-ı Hasen: <https://www.karzihasen.org.tr/kimler-yararlanabilir-> adresinden alındı
- Muslim Aid. (2024, Ekim 29). *What we do - Economic Empowerment - Micro Finance*. Muslim Aid: <https://www.muslimaid.org/what-we-do/economic-empowerment/micro-finance/> adresinden alındı

- Rohman, P. S., Fianto, B. A., Laila, N., & Ascarya, A. (2023). The Potential Role of Qard Hasan Based Baitul Maal Wa Tamwil in Realizing Financial Inclusion. *Amwaluna: Jurnal Ekonomi dan Keuangan Syariah*, 7(2), 314-322.
- Rokhman, W. (2013). Baitul Mal Wat Tamwil (BMT) and Poverty Empoverment. *Qudus International Journal of Islamic Studies*, 1(2), 181-196. doi:10.21043/QIJIS.V1I2.187
- Sırım, V. (2019). İslam İktisadında Yatırımların Finansmanında Karz-ı Hasen Uygulaması. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(Ek Sayı), 125-164.
- Salam, M. T. (2014, Mart-Nisan). *Business in the footsteps of Akhuwat*. Aurora: <https://aurora.dawn.com/news/1140913> adresinden alındı
- TPBYS. (2024, Kasım 03). *Borç Verme Kolu*. TPAO ve İştirakleri Personeli Biriktirme ve Yardımlaşma Sandığı: <https://tpbys.org.tr/borc.html> adresinden alındı
- UŞAK MEMSAN. (2024, Kasım 03). *Milli Eğitim Mensupları Tasarruf ve Yardımlaşma Sandığı Hakkında*. Milli Eğitim Mensupları Tasarruf ve Yardımlaşma Sandığı: <http://usakmemsan.com/> adresinden alındı

الله أكبر

Fıkhi ve İktisadi Açıdan Karz

Servet Bayındır*

*

Prof. Dr.

fıkıhtaki terim anlamıyla karzı içerir şekilde kullanılmıştır. Geniş anlamıyla infakta malın hem çıplak (rakabe) mülkiyeti hem de menfaat mülkiyeti bir daha sahibine dönmemek üzere, ebedi şekilde başkasına intikal ederken karzda durum farklıdır. Zira karzda başlangıçta malın çıplak mülkiyeti ve menfaati, aynen infakta olduğu gibi, başkasına intikal eder. Ama vade gelince menfaat karşı tarafta kalırken çıplak mülkiyete karşılık gelen miktar misli (aynı benzeri) ile karz verene döner. Bu yönüyle karz dar anlamda menfaat ile yapılan bir infak türüdür. Dolayısıyla karzı emir, teşvik ve tavsiye eden âyetler ve ilgili hadislerden hareketle İslam’da karzın toplumsal dayanışma ve yardımlaşma amaçlı meşru bir varlık transfer ve mübadele yöntemi olduğu görülür.

Kur’an-ı Kerim’de karzın meşruluğuna delâlet eden ve onun Allah’ın rızasını kazanmaya vesile olacağını açıklayan çok sayıda âyet-i kerîme vardır. Bir âyette Yüce Allah “...*iyilik (birr) ve takvâ üzerinde yardımlaşın...*”⁶ buyurur. Başka bir âyette “iyilik (birr)”in “*insanın sevdiği halde malından akrabaya, yetimlere, düşkünlere, yolculara ve boyunduruk altında olanlara vermesini*” kapsadığını bildirirken⁷ aynı zamanda “insanın sevdiklerinden infak etmedikçe iyiliğe (birr)’e ulaşamayacağı”⁸ vurgulanır.

Kuran-ı Kerim’de geçen karz vermenin önemi, dünyevi ve uhrevi mükâfatı ve sonucuyla ilgili âyetlerden birkaçının meali şöyledir:

*“Kim Allah’a güzel bir ödünç verirse Allah da ona kat kat fazlasını verir. Allah daraltır da genişletir de. (Sonunda) onun huzuruna çıkarılacaksınız.”*⁹

*“Kim Allah’a güzel bir ödünç verirse Allah ona kat kat fazlasını verir. Ona, değerli bir ödül daha vardır.” “Sadaka veren erkeklere, sadaka veren kadınlara ve Allah’a güzel bir ödünç verenlere karşılıkları kat kat verilir. Onlar için değerli bir ödül daha vardır.”*¹⁰

*“Allah’a güzel bir ödünç vererseniz o size, kat kat fazlasını verir ve sizi bağışlar. Allah, üzerine düşeni tam yapan ve fırsat tanıyandır.”*¹¹

*“... Eğer namazı özenle ve sürekli kılarsa, zekâtı verir, elçilerine inanır, onların değerini bilir, Allah’a güzel bir ödünç vererseniz ben de kötü işleriniizi kesinlikle örter, sizi mutlaka içinden ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra kim kafirlik ederse doğru yoldan çıkmış olur.”*¹²

*“...Namazı düzgün ve sürekli kılın, zekâtı verin ve Allah’a güzel bir ödünç verin. Kendiniz için şimdiden ne hayır yaparsanız onun karşılığını Allah katında daha iyi ve daha büyük bir ödül olarak bulursunuz. Allah’tan bağışlanma dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan ve ikramı bol olandır.”*¹³

Karz vermeyi tavsiye den âyetin¹⁴ “*Allah yolunda cihad*”ı emreden âyetin¹⁵ ardından gelmesi dikkat çekicidir. İnsanın canını Allah rızası için O’nun yolunda feda etmesi bir anlamda Allah’a karz vermesidir. Çünkü Allah yolunda canını verene ahirette karşılığı fazlasıyla verilecektir. Uğruna can verdiği davanın mensupları, İslam ümmeti, İslam’ın vadettiği güven ve huzura kavuşacaklarından bir anlamda dünyada da karşılığını almış olacaktır.

6 Maide 5/2.

7 Bakara 2/177.

8 Maide 5/2.

9 Bakara 2/245.

10 Hadid 57/11,18.

11 Teğabun 64/17.

12 Maide 5/12.

13 Müzzemmil 73/20.

14 Bakara 2/245.

15 Bakara 2/244.

1. Tanımı

Karz (القرض) aslen “ق-ر-ض” kökünden Arapça bir kelimedir. Sözlükte “kesmek, parçalamak, geri almak üzere bir malı vermek, karşılığını almak üzere bir işi yapmak, yol almak, bir yeri çaprazlama geçmek” gibi anlamlara gelir.¹ Karz fıkıhta farklı şekillerde tanımlanmıştır. En yaygını “*Bir kimseye belli bir süre faydalanmak ve mislini iade etmek üzere bir malı vermektir*”² şeklinde yapılan tanımdır. Ancak bu tanım kısmen sorunludur. Çünkü bu yaklaşımda tek taraflı tasvir ön plandadır. Adeta karza konu malı veren tarafından bakılarak işlem tasvir ve tarif edilmektedir. Oysa karz iki taraf arasında gerçekleşen karşılıklı mal mübadelesi işlemidir. İşlemden yer alan her iki taraf da duruma göre mal veren, duruma göre alan konumundadır. Tarifte bu durumun dikkate alınması halinde muhatabın zihninde işlemin daha net olarak belirginleşmesine katkı sağlanmış olunur. Bu sebeple, taraflardan bağımsız şekilde, karzın bir iktisadi davranış olarak görülüp, bu durum merkeze alınarak tarifi yapılması daha isabetli olur. Dolayısıyla karzı iktisadi karakterini ön planda tutmak suretiyle terim olarak şu şekilde tanımlayabiliriz: “*Karz, misli(standart) ve tüketilir nitelikli aynı tür iki malın eşit miktarlarda/değerlerde vadeli olarak mübadele edilmesi işlemidir*”³.

Görüldüğü üzere bu tarifte taraflardan çok, gerçekleşen iktisadi eyleme odaklanılmıştır. Eylem vadeli bir varlık mübadelesinden ibarettir. Bağlayıcı olup olmadığına ilişkin görüşler bir tarafa, vade karzın olmazsa olmazlarından; vade olmadan karzdan söz edilemez. Muhatabın hesabına kaydedilip daha sonra talep edileceğinden karza konu varlığın misli/standart olması işlemin bir diğer özelliğidir. Karz konusu varlığın ancak tüketilerek/harcanarak yararlanılabilir nitelikli “tüketilen mal” olması diğer bir husustur. Çünkü karz akdine ancak tüketilerek istifade edilen misli mallar konu olur. Tüketilmeden yararlanılıp aynen iade edilen mallar ariyet veya icare akdine konu olur. Nitekim para, altın, gümüş, buğday, arpa gibi ancak tüketilerek/harcanarak/elden çıkarılarak kendilerinden istifade edilen varlıklar kiraya konu olamazlar. Tarihin hiçbir döneminde bu tür mallar üzerinde kira işlemi/ sözleşmesi yapıl(a)mamıştır. Dolayısıyla bu bağlamda faiz için söylenen “faiz paranın kirasıdır” ifadesi ilmî temel ve tarihsel tecrübeden yoksundur.

2. Karzın Meşruiyeti ve Hikmeti

Karz, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in sünnetinde farklı vesilelerle üzerinde çokça durulmuş, emir, teşvik ve tavsiye edilmiş sosyal amaçlı bir uygulamadır. Kelime Kur’an-ı Kerim’de bir âyette sülasi muzari kipte “bir yeri çaprazından dolaşıp gitmek”,⁴ altı âyette ise if’al babından emir, mazi ve muzari kipinden mülkiyetin bedelsiz intikalinin söz konusu olduğu infak manasında geniş anlamda olmak üzere on üç kez geçmektedir.⁵

Kur’an-ı Kerim’de karz kelimesi öncelikle ve sıklıkla geniş anlamda infakı, dar anlamda ise bir infak türü olan

1 İbni Manzur, Lisânü’l-arab, “k-r-z” md.; Zebîdî, Tâcu’l-arûs, “k-r-z” md.

2 Behûtî, Keşşâfu’l-kına’a’n metni’l-İkna‘, I-VI, Beyrut 1402/1982, II, 298.

3 القرض: مبادلة المال بالمال متماثلا اجلا

4 Kehf 18/17.

5 Bakara 2/245; Mâide 5/12; Hadid 57/11, 18; Tegâbün 64/17; Müzzemmil 73/20.

Âyetlerde karzın hep “Allah’a verilmesi” şeklinde bir üslub kullanılmaktadır. Allah’ın insanoğlunun malına muhtaç olmadığı gerçeği dikkate alındığında, Allah’a karz vermekten maksadın, insanın canı kadar değerli olan malından Allah rızası düşüncesi, iyilik, yardımlaşma dayanışma amacıyla Allah’ın kullarına ya tümüyle hiç geri almamak(infak/sadaka), ya da belli bir süre yararlandıktan sonra aynı miktarla geri almak üzere malından vermesi anlaşılmaktadır. Bu anlamda karz infak, sadaka ile ifade edilen geniş kapsamlı bir kavramdır. Nitekim sahabe tarafından Allah’a karz vermek “Allah rızası amacıyla malın toplum yararına infak edilmesi olarak anlaşılmıştır.¹⁶ Dolayısıyla Allah’a güzel ödünç verme ifadesinden maksat insanın malını Allah rızası için uygun kesimlere harcamasıdır. Allah yolunda cihad başta olmak üzere insanın aile bireylerine, yakınlarına, muhtaçlara, düşkünlere, borçlulara ya hiç geri almamak ya da menfaatini bırakıp sadece mislini geri almak üzere bedelsiz olarak varlığından vermesi bu kapsama girer.

Hız. Peygamber (s.a.v.)’in hadislerinde de karzın önemi ve mükâfatına dair çok sayıda rivâyet vardır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

İbn Mes‘ud (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Bir Müslüman, bir başka Müslüman’a iki kez ödünç verecek olursa, sanki bir kez sadaka vermiş gibi olur.”*¹⁷

Allah’ın Elçisi (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Mirâc esnasında Cennet’in kapısı üzerinde ‘Sadaka on kat karşılığıyla, karz ise on sekiz kat karşılığıyla mükâfat görür’ ifadesinin yazılı olduğunu gördüm. Bunun üzerine: ‘Ey Cibrîl! Karzın durumu nedir ki sadakadan daha faziletlidir?’ diye sordum. Cibril dedi ki: ‘Çünkü dilencilliği meslek edinmiş kişi yanında var olduğu halde dilenir. Fakat karz olarak borç isteyen kimse ise ancak ihtiyacından dolayı ister.”*¹⁸ Rivayetlerden anlaşıldığı üzere, Allah’ın Elçisi (s.a.v.) lerin şerhi mahiyetinde olmak üzere karzı hem teşvik etmekte hem de karzın iktisadi ve ahlaki yönüne vurgu yapmaktadır. İlk hadiste iki kez karz verenin sanki bir kez sadaka vermiş gibi olacağının ifade edilmesi işlemin uhrevi ve dünyevi yönüne işaret etmektedir. Çünkü karşılığı hem dünyada hem de ahirette verilecektir. Buna ilaveten, daha önce de ifade edildiği üzere, karza konu edilen her türlü malın hem çıplak mülkiyeti hem de menfaat mülkiyeti olmak üzere sahibi açısından iki mülkiyeti söz konusudur. İlk karz işleminde malın mülkiyeti adeta yarıya bölünmüş ve yarısı geri alınmamak üzere başkasına sadaka olarak verilmiş olmaktadır. Çünkü malın menfaati belli süreliğine de olsa bir başkasına temlik edilmekte, aslı geri alınırken menfaat geri alınmamaktadır. Bu bakımdan karz menfaat üzerinde yapılan sadakadır. Ancak ikinci kez karz verildiğinde malın menfaati belli süreliğine tekrar sadaka olarak verilmiş olacağından tekrarlanan iki karz işlemi sonucunda sanki belli bir zaman diliminde faydalanılıp tükenecek nitelik ve miktardaki bir malın tümü sadaka verilmiş gibi bir durum söz konusu olmaktadır. İkinci rivayette sadakanın on kat, karzın ise 18 katıyla mükâfatlandırılacağı ifade edilirken burada hem bir mübalağa ve teşvik hem de karz nitelikli bir varlık transfer işleminin ekonomik çarpan etkisine vurgu söz konusudur. Ancak karzın sadakadan daha önemli bir işlem olduğuna dair ayrıca vurgu vardır. Çünkü sadaka en yakından uzağa, varlıklıdan muhtaca herkese verilebilen bir ikramdır. Sadaka verilen kişinin bu mala ihtiyacı ve bunu iktisadi sisteme arz hızı ile karz alanınki farklıdır. Karz alan ihtiyacını gidermek için o malı hemen piyasaya aktaracaktır. Çünkü karz ancak o mala gerçekten muhtaç olan kişiye verilir. İlâveten sadaka dilenmeyi meslek edinmiş kişilere de verilmektedir. Bunlar bu mala gerçekten muhtaç olabileceği gibi çoğunlukla ihtiyaç sahibi olmayabilirler. Karzda ise ihtiyaç sahipliği daha ön plandadır. Buradan hareketle karz verilecek kesimlerin iyi araştırılması, gerçekten karz verilmeye layık olup olmadıklarının belirlenmesi, karzın muhataplar tarafından suistimal edilmemesi için gerekli tedbirlerin alınıp dikkatli olunması ve dolayısıyla günümüz şartlarında konunun iktisadi sistemde konumlandırıldığı şekilde işlerlik kazanabilmesi için gerekli organizasyon, inceleme ve takip

sisteminin kurulmasının önemli olduğu sonucu çıkmaktadır. Hatta karz asgari on sekiz kat çarpan etkisi yapacak ekonomik zeminde icra edilmelidir. Bu etkinin ortaya çıkmayıp, malın stoklanıp piyasa dışına itilecek ya da faydasız nitelikli alanlara harcanarak etkin kullanımdan yoksun bırakılacak bir karz uygulamasından kaçınılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Ayetler ve tefsiri mahiyetindeki hadislerde karz verene mükâfatın kat kat fazlasıyla verileceği vurgulanır. Bu mükâfat uhrevi olduğu gibi özellikle ekonomik nitelikli başta olmak üzere dünyevi de olabilir. Çünkü Allah yolunda karz vermek, Allah’ın vazettiği ilke ve prensipler doğrultusunda işleyen ekonomik sisteme varlık aktarımında bulunmak anlamına gelir. Varlıklı kesim karzı, ona ihtiyaç duyan borçlu, zayıf, güçsüz kesimlere vereceğinden, sonuçta karz yoluyla varlıklı kesimden yoksul, muhtaç kesime varlık transferinde bulunulmuş olunur. Borçlular, yoksullar genel olarak alım gücü zayıf ve tüketim eğilimi yüksek kesimlerden olduğundan karz ile sağlanan imkân sayesinde belli süreli de olsa bu kesimlerin gelir düzeyi artar bu da tüketimi artırır. Arz ve talebin dengede olduğu bir ekonomide tüketimin artması üretimi tetikler. Böylece karz iktisadi açıdan bir taraftan talebi artırırken diğer yandan arzı teşvik etmiş olur. Para ile yapılan karzda göreceli olarak muhtaç ve bu sebeple harcama eğilimi yüksek olan kesimlere finansal aktarım söz konusu olduğundan bu durum piyasada nakit dolaşımının artmasına neden olur. Mallara olan talep yatırımların artmasına ve ticari hayatın hız kazanmasına yol açarak bütün kesimler açısından iktisadi hayatı olumlu yönde etkiler. Bütün bunlar ekonomide büyümeye yol açar. İktisadi büyüme sayesinde karz verenler, yaptıkları harcamaları fazlasıyla yeniden kazanmış olurlar. Kısacası genel anlamda infak, özel anlamda karz ekonomide büyümeye, böylece toplam milli gelirden artışa neden olacağından bundan oransal olarak en fazla varlıklı kesimler istifade eder. Nitekim bir te yüce Allah şöyle buyurur: *“Mallarımı Allah yolunda infak edenlerin/harcayanların durumu, yedi başak bitiren bir tohumun durumu gibidir. Her başağında yüz tohum oluşur. Gereğini yapana Allah, bunun kat kat fazlasını verir. Allah, imkânları geniş olan ve bilendir.”*¹⁹

3. Karzın Hüküm ve Şartları

Karz akdi üç temel unsurun bir araya gelmesiyle kurulur. Bu unsurlar; taraflar, irade beyanı ve akdin konusudur. Taraflardan karz verene “mukriz”, karz talep edene “mustakriz”, karz olarak verilen mala “mukraz”, işlemin kendisine ise “karz” denir. Karz akdinin sahih bir şekilde kurulması şarttır. Bunun için her bir unsurun hem mevcut hem de fıkıhta ayrıntılı olarak beyan edilen şartları barındırır olması gerekir. Amacın meşru, tarafların akdi yapmaya ehil, konunun akdin doğasına uygun, irade beyanlarının ileride anlaşmazlığa yol açmayacak şekilde açık ve net, akdin mukriz lehine maddi menfaat şartı içermiyor olması ve ilgili ²⁰ gereği kayda geçirilmesi başta gelen şartlardandır.

Akitlerin bedelli (ıvazlı) ve bedelsiz (ıvazsız: teberru) esaslı olarak taksim edildiği fıkıhta karz öncelikle bedelsiz/ teberru akitleri kapsamında değerlendirilmiştir. Çünkü mukriz sözleşme veya başka hukuki bir işlem gereği bir yükümlülüğü olmadığı halde mustakrizin ihtiyacını karşılamak üzere malından vermektedir. Bu açıdan sözleşme yardımlaşma, dayanışma temelli bir teberru akdidir. Ancak vade sonunda müstakriz tarafından karz verilen malın bütün yönleriyle bir benzerinin (mislinin) iadesi zorunlu olduğundan karz bir açıdan da bedelli akit olarak nitelendirilmiştir. Çünkü sonuçta her iki taraf karşılıklı mal mübadelesinde bulunmaktadır.

Karzla ilgili diğer önemli bir konu karza konu edilecek malın niteliğidir. Çünkü karz akdi her çeşit mal üzerine kurulamamaktadır. “İnsanın fitraten meylettiği, ihtiyaç anında kullanılmak üzere biriktirilmesi mümkün olan şey” diye tanımlanan²¹ mal, fıkıhta çeşitli şekillerde tasnif edilir. Değerini etkileyen önemli bir fark olmaksızın çarşı

¹⁶ Kurtubi III, 238.

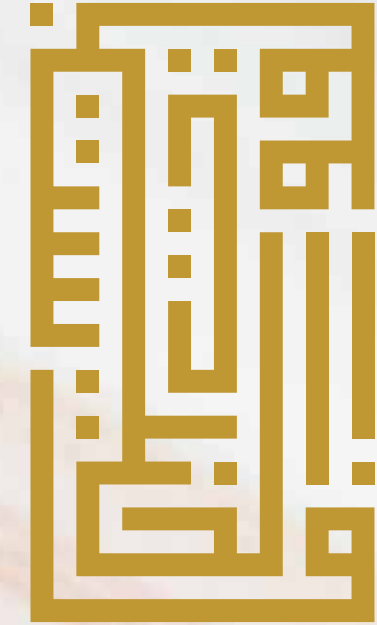
¹⁷ İbni Mace, Sadaka, 19.

¹⁸ İbni Mace, Sadaka, 19.

¹⁹ Bakara 2/261.

²⁰ Bakara 2/282.

²¹ Mecelle, md., 126.

Ma'kılı Tasarım

“Festebiku’l Hayrat”

O halde hayır işlerine koşun. (Bakara: 148)

pazarda dengi bulunabilen mallar “misli mal”, çarşı pazarda dengi bulunamayan, bulunsa da önemli değer farkı olan mallar da “kıyemî mal” diye isimlendirilir. Tartılan (*vezni*) altın ve gümüş gibi, ölçülen (*keyli*) arpa, buğday, hurma ve tuz gibi ve sayı ile belirlenen (*adediyyat-ı mütekâribe*) yumurta ve ceviz gibi mallar ile belli standartlarda üretilen birinci el sanayi malları misli mal; yazma kitaplar, el işi kaplar ve hayvanlarla ikinci el mallar da kıyemî mal kabul edilir. Kıyemî/standart olmayan mallar karz akdine konu edilemez. Çünkü ödünç işleminde mal tüketilip yerine dengi (misli) verileceğinden kıyemî malın denginin bulunup geri ödenmesi imkansızdır. Şayet bir mal kullanılıp aynen geri verilebiliyorsa işlem ödünç değil ariyet olur. Dolayısıyla karz ancak tartma, ölçme ve sayma ile belirlenen standart (misli) ve tüketilerek faydalanılır nitelikli mallarda gerçekleşir. Bu malların birim ölçekleri arasında bir değer (*kıymet*) farkı bulunmadığından birinin yerini aynı cinsten bir diğeri alabilir. Böylece ödünç alan, bu malı tüketir/harcar ve daha sonra dengini alacaklıya geri öder. Tarihte ödünç için daha çok altın, gümüş gibi kıymetli madenlerle buğday, arpa, hurma, tuz vs. tüketilir nitelikli misli mallar kullanılmıştır. Kâğıt veya kaydî para ilavesiyle bu uygulama günümüzde aynen devam etmektedir. Aslı baki kalan ve tüketilmeden yararlanılıp aynen iade edilen mallar ancak ariyet ve icareye konu edilirler. Kullanım ücretsiz ise ariyet, ücretli ise icare yapılmış olur.

Karz Kur'an-ı Kerim'de emir, muzari, mastar başta olmak üzere farklı kalıplarda geçer. Dolayısıyla karz vermek duruma göre vacip, duruma göre de mendup hükmünü alır. Hatta amacı dışına çıkılması durumunda haram ve mekruh hükmü de söz konusu olur.

Varlıklı kişinin maddi sıkıntı içindeki borç talep eden kişiye ödünç vermesinin vacip olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde mücbir sebeplerle ödeme güçlüğü çeken darlık içindeki kişiye durumu düzelinceye kadar süre tanınması da vaciptir. Hatta darlıktaki kişiden alacağın talep edilmeyip bağışlanması tavsiye edilmiştir.²²

Karz her ne kadar meşru ve sıklıkla tavsiye edilen bir işlem olsa da duruma göre mekruh ve hatta harama dönüşebilmektedir. Haram bir fiilin icrasının amaçlanması veya mukrize maddi menfaat şartı içermesi akdi harama dönüştürür. Borcu ödememe niyetiyle karz talep edilmesi, maddi imkân varken borcun ödenmeyip geciktirilmesi, karzın gösteriş amaçlı kullanılması vb. durumlar işlemi mekruh kılar. Dinen mubah olmayan bir varlığın akde konu edinilmesi sözleşmeyi batıl, unsurlarda aranan şartlardan bir ve birkaçını içermiyor olması ise fasit kılar. Batıl olan akdin hemen iptal edilip sonlandırılması, fasit olanın ise mümkünse eksiklerinin giderilip sahih hale dönüştürülmesi, aksi durumda sonlandırılması temel kuraldır.

Karz fıkıhta aynı akitlerden kabul edilmiştir. Sözleşmenin hükmü/hukuki sonucu ancak karza konu malın müstakrize teslimi ile ortaya çıkar. Bu açıdan müstakrize malın teslimi ile mülkiyet de nakledilmiş ve tazmin sorumluluğu borç alana geçmiş olur. Dolayısıyla teslimden sonra mal telef olsa yahut hasar görse sorumluluk borç alana aittir. Ancak sözleşme yapılmış ve fakat mal henüz karşı tarafa teslim edilmemiş ise mala gelecek zarardan müstakriz sorumlu olmaz. Çünkü mal henüz sahibinin mülkiyetinden çıkıp karşı tarafa intikal etmemiştir.

4. Karzın Çeşitleri

Karz aslında nötr bir kavramdır. Fıkıhta “misli (standart) ve tüketilir nitelikli aynı tür iki malın eşit miktarlarda/değerlerde vadeli olarak mübadele edilmesi işlemi”ne önü veya arkasına sıfat eklenmeksizin “karz” denir. Tarafların maksadı ve uyguladıkları yöntem karzın niteliğini olumlu ve olumsuz anlamda değiştirir. Dünyada iyilik ve yardımlaşma, ahirette ise sevap beklentisiyle yapılan karz işlemi “hasen” sıfatı ilavesiyle “karz-ı hasen” olarak adlandırılmıştır. Örfen veya hukuken şart koşularak mukrize maddi menfaatin amaçlandığı karz ise “karz-ı ribevi: faizli karz” olarak adlandırılmıştır.

Karz-ı hasen daha çok darda olanların ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılır. Bununla, kısa süreli ihtiyaçlar, dar gelirlielerin acil sıkıntıları veya ticaretle uğraşanların geçici ve kısa süreli finansman ihtiyaçları karşılanır. Bu, akrabalık, dostluk veya karşılıklı yardımlaşma amacıyla yapılır. Karz-ı hasenle kazanç amaçlı uzun vâdeli ve yüksek maliyetli projelerin gerçekleştirilmesi mümkün olmaz. Çünkü hiç kimse menfaati olmaksızın başkasının kendi parasıyla yüksek meblağlar da yatırım yapıp kazanç sağlamasına katkıda bulunmayı istemez; bu insanın fitratına aykırıdır. Bu durum karzın meşru kılınış amacıyla da örtüşmez. Zira fıkıhta kazanç amaçlı kredi işlemleri risk-menfaat dengesi temelinde mudarebe, müşareke vb. farklı modellerde düzenlenmiştir.

Mukrize maddi menfaatin amaçlandığı ve bu durumun şart koşulduğu karz işlemi, her ne kadar karz olarak adlandırılrsa da gerçekte karz değil faiz işlemidir. Nitekim Nebi (s.a.v.)'nin “*Mukrize maddi menfaat sağlayıcı karz, karz olmaktan çıkıp faize dönüşür*” buyurduğu nakledilmiştir.²³ Dolayısıyla mukrize maddi menfaat şartı içeren karz işlemine de *işlemden ortaya çıkan farka da “riba: faiz”* denir. Yani hem işlemin hem de işlem sonucu ortaya çıkan farkın adı ribadır.

5. Karzın Bir Kısım Sözleşmelerle Mukayesesi

Karzın anlaşılmasında belirleyici sözleşmelerden biri “riba: faiz”, diğeri ise “alım satım: bey” dir.

• **Karzın Riba (Faiz) ile Mukayesesi**

Karz ve riba sözleşmeye konu edilen malların nitelikleri ve vadeli olmaları bakımından benzer, maksat, değiştirilen varlıklardaki miktar ve dolayısıyla tanım bakımından ayrışır. Öncelikle karzda da ribada da ancak borca konu edilebilen, hesaba alacak kaydedilebilen mallar sözleşmeye konu olabilir. İkinci olarak karz da riba da yapı itibarıyla vadeli işlemlerdir. Bu açıdan karz ve riba benzer sözleşmelerdir. Ayrıldıkları noktaların başında tarif gelir. Karz “misli (standart) ve tüketilir nitelikli aynı tür iki malın eşit miktarlarda/değerlerde vadeli olarak mübadele edilmesi işlemi”²⁴ şeklinde tanımlanırken riba öncelikle “misli (standart) ve tüketilir nitelikli aynı tür iki malın *farklı* miktarlarda/değerlerde vadeli olarak mübadele edilmesi işlemi”²⁵ şeklinde tanımlanır. Karzda mübadele sonucunda ortaya bir fark, fazlalık çıkmazken, ribada bir miktar fark çıkar ki buna da “riba” adı verilir. Yani ribada hem iktisadi eylemin hem de bu eylem sonucu ortaya çıkan hasılatın, farkın adı riba olarak adlandırılır. Karzda mukriz açısından amaç maddi kazanç olmayıp iyilik, yardımlaşma ve uhrevi mükâfat iken ribada amaç maddi menfaattir. Dolayısıyla karz ile riba arasında ince bir çizgi vardır. Aynı nitelikli misli mallar aynı miktarlarda mübadele edildiğinde karz, farklı miktarlarda mübadele edildiğinde riba söz konusu olur; ki biri helal ve sevap diğeri haramdır.

Karzı meşru kılınış amacından uzaklaştırıp kazanç amaçlı hale sokmak, iyilik amaçlı olarak düzenlenip meşru kılınmış bir işlemi amacından saptırıp kazanca alet etmek, İslam'da da diğer dinlerde de kerih görülüp haram kılınmıştır. Karzın asıl meşru kılınış amacından çıkarılıp veren açısından kazanç aracı haline getirilmesi durumunda işlem karz olmaktan çıkıp ribaya dönüşür. Çünkü ribada da ancak karz gibi misli ve tüketilir nitelikli mallar başkasının mülkiyetine geçirilmekte; risk karşı tarafa yüklenmekte; vade geldiğinde başta verilen malın bir benzeri ve -karzdan farklı olarak- belli oranda fazlası ile geri talep edilmektedir. İşte bu durum, yani karzda verilen mala ek olarak bir farkın talep edilmesi, işlemi karz olmaktan çıkarp “riba” karakterine büründürmektedir. Nasıl ki bedelsiz olarak âriyet verilen maldan ücret talep edildiğinde işlem “ücretli ariyet” olarak kalmayıp “icare”ye dönüşmekte, bir başkasına vedia olarak bırakılan misli mal tüketildiğinde “akit vedia” olmaktan çıkıp karza dönüşmekteyse, fazlalığın talep edildiği karz işlemi de karz olmaktan çıkarp “riba”ya dönüşmektedir.

• **Karzın Alım Satım (Bey) ile Mukayesesi**

Karz “misli (standart) ve tüketilir nitelikli aynı tür iki malın eşit miktarlarda/değerlerde vadeli olarak mübadele

²³ Zeylai, Nasburraye, Cidde, 199; IV, 60.

²⁴ القرض: مبادلة المال بالمال بمئاتل اجلا

²⁵ الربا: مبادلة المال بالمال متفاضلا اجلا

edilmesi işlemi²⁶” şeklinde tanımlanmıştır. Alım satım (bey‘) ise “bir malın *başka* bir mal ile mübadele edilmesi işlemi” olarak tanımlanır²⁷. Karzda her yönüyle aynı nitelikli olan mallar aynı miktarlarda vadeli olarak değiştirilirken, alım satımda farklı malların peşin ve/veya vadeli değişimi söz konusu olmaktadır. Karzda maksat dünyada maddi kazanç değil, yardımlaşma ve dayanışma ahirette ise sevaptır. Alım satımda maksat kazançtır. Nisa Sûresi 29. âyette “*mallarımızı bâtil yollarla değil aranızda karşılıklı rızaya dayalı ticaretle yiyin/transfer edin*” buyrulur. Bir işlemin ticaret kapsamında değerlendirilebilmesi için farklı iki malın mübadele ediliyor olması gerekir. Zira kâr (ribh) farklı malların değişimi sonucunda katlanılan maliyetle kazanılan miktar arasında ortaya çıkan farka denir. Kâr, sermayeye katlanılarak satın alınan (yahut üretim gibi başka yollarla elde edilen) bir malın üçüncü bir kişiye tekrar satımı sonucunda, tahsil edilen bedelin başlangıçtaki sermaye ile karşılaştırılması sonucu belirlenir. Şayet ikinci işlem sonucunda elde edilen miktar, ilk işlemdeki sermayeden fazla ise kârdan, eşit ise başa baştan, az ise zarardan söz edilir. Bu da ancak farklı malların değişimi ile mümkün olur. Dolayısıyla ticaret asgari iki halkadan oluşan bir işlem zinciri iken karz tek halkalı işlemdir. Zira iki taraf arasında aynı nitelikli malların birbirleri ile aynı miktarlarda vadeli değişimi söz konusudur.

Karz ribadan da alım satımdan da farklıdır. Karz ve riba aynı malların vadeli mübadelesi işlemi iken, karzda bedeller her yönüyle eşit, ribada miktarsal olarak farklıdır. Alım satıma gelince bu işlem karzdan da ribadan da farklıdır. Çünkü bu işlemde farklı malların peşin yahut vadeli mübadelesi söz konusudur. Alım satımda işlemin adı “bey’”, işlem sonucu ortaya çıkan farkın adı ise “kâr: ribh” olarak adlandırılırken, ribada hem işlem hem de işlem sonucu ortaya çıkan fark “riba” olarak adlandırılır. Karzda farktan söz edilmez.

Alım satım insanlık tarihi boyunca toplumlar nezdinde meşru bir kazanç yöntemi olarak kabul edildiğinden olacak ki, faiz taraftarları beyi’i riba işlemine benzetmiş; bey’i müşebbeh, ribayı müşebbehün bih şeklinde sunup riba yasağına “*alış veriş işlemi de tıpkı faizli işlem gibidir*” demek suretiyle itiraz etmişlerdir.²⁸ Burada ilginç bir nokta vardır ki o da, müşriklerin bir mal mübadelesi eylemi olan bey’i riba ile mukayese ederken onu da bir mal transfer yöntemi olarak görmeleridir. Benzerlikteki ortak illet ise (vech-i şebeh) her iki işlemde değişime konu edilen mallar sonucu ortaya çıkan farktur (ribh ve riba). Bey’de ortaya çıkan fark kâr (ribh), bir eylem olarak icra edilen ribada ise ortaya çıkan fark gene fazla mal anlamında isim olarak “riba”dır. Kur’an-ı Kerim’de “*alış verişin helâl, faizin haram kılındığı*”²⁹ bildirilirken bunların aslında birer mal mübadele eylemi oldukları reddedilmemiş, sadece faiz işlemi ile alış veriş işleminin fitrî/teknik açıdan farklı mübadele işlemleri olduğu vurgulanmış; faizin, hem teknik hem de tanım olarak ticari amaçlı bey’ kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğine işaret edilmiştir. Sonuç olarak karz, riba ve bey’ kavramları arasındaki benzerlik ve farklılıkların dikkate alınması durumunda her bir işlemin mahiyetinin daha sağlıklı şekilde tespit edilmesi mümkün olacaktır.

6. Sonuç

Karz İslam’da sosyal yardımlaşma ve dayanışma amaçlı olarak teşvik ve tavsiye edilmiş bir iktisadi davranış biçimidir. Karz, “misli (standart) ve tüketilir nitelikli aynı tür iki malın eşit miktarlarda/değerlerde vadeli olarak mübadele edilmesi işlemi” şeklinde tanımlanır. Karz fıkıhta ivazlı değil teberru akitleri kapsamında değerlendirilir. Bu sebeple ticaret ve yatırım amaçlı bir sermaye transfer işlemi değildir. Tarafları, konusu ve irade beyanı karz akdinin unsurlarını oluşturur. Sözleşmenin fıkha uygun şekilde kurulması için her bir unsorda birtakım şartlar aranır. Bu şartlardan en önemlisi karzın menfaat amaçlı kullanılmamasıdır.

Karz, riba ve alım satımla bazı noktalarda benzeşir, bazı noktalarda da ayrışır. Ayrışan noktalar her bir işleme

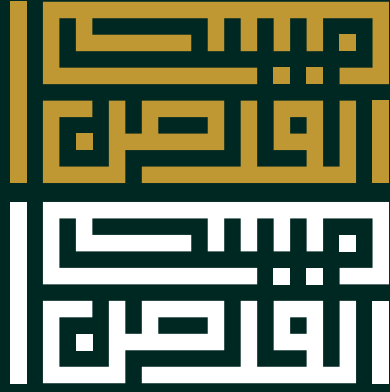
26 القرض: مبادلة المال بالمال بمثلًا اجلا

27 القرض: مبادلة المال بالمال بمثلًا اجلا

28 Kâsânî, Bedâyi, VII, 197; İbni Abidin, Haşîye, Daru’l-fikr, 1992, IV, 501: (رخاً لأمب لأم قلدابم :عيبلا)

29 Bakara 2/ 275.

farklı isim ve hüküm verilmesinin nedenini oluşturur. Her üçü de karşılıklı mal mübadelesi işlemidir. Karz ve ribada misli ve tüketilir nitelikli aynı cins mallar mübadele edilirken alım satımda farklı cins mallar mübadele edilir. Karzda mübadele edilen mallar eşit miktarda iken ribada farklı miktardadır. Alım satımda farklı mallar mübadele edildiğinden miktar karşılaştırması söz konusu olmaz. Karzın meşru kılınış amacı dışına çıkılıp kazanç amaçlı kullanılması, işlemi karz olmaktan çıkarıp ribaya dönüştürürken hükmünü de mubah ve sevap olmaktan çıkarıp harama dönüştürür.

Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması

Süleyman Kaya*

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Karz-ı hasen kelimesini güzel borç olarak tercüme edebiliriz. Güzel olarak nitelenmesinin nedeni borcun herhangi bir faiz getirisi beklenmeksizin verilmesidir. Herhangi bir getiri beklemeksizin borç vermek âyet ve hadislerde övülmüştür. Bunun tabii sonucu olarak geçmişte Müslüman toplumlarda karz-ı hasenin belli bir yaygınlık düzeyine sahip olduğunu görüyoruz. Ancak aynı şeyi içinde yaşadığımız dönem için söyleyemiyoruz. Toplumumuzda sadaka, zekât önemli ölçüde devam ediyor. Ama görebildiğimiz kadarıyla karz-ı hasen çok daha az, adeta yok olmaya yüz tutmuş durumdadır. Üstelik Hz. Peygamber (SAV) karz-ı hasenin sadakadan daha sevap olduğunu beyan etmiştir. Bir diğer hadis-i şerifte ise şöyle buyurmuştur: “Müslüman Müslüman’ın kardeşidir... Kim, kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslüman’ı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır...”¹

Kuran-ı Kerim’de de karz-ı hasen tam altı yerde geçmekte² ve tamamında verilen borcun adeta Allah (CC)’a verildiği ifade edilmekte ve devamında Allah (CC)’ın dünyada ve ahirette kat kat fazlasını mükafat olarak vereceği belirtilmektedir. Allah (CC) adeta karz-ı hasen verenlere, verdiklerini geri alamama riski olmadığını, kendisinin kat kat fazlasıyla vereceğini vaad etmektedir.

Bu âyet ve hadislere rağmen karz-ı hasenin adeta yok olmaya yüz tutmasının farklı birçok sebebi olabilir. İnsanlar arasında güven duygusunun azalmış olması, birtakım istismarların yaşanmış olması, daha önce verilen karzların zamanında ve tam olarak tahsil edilememiş olması, insanların şahsi çıkarlarını daha fazla düşündükleri liberal bir yaşam tarzına evrilmiş olması, enflasyon sebebiyle verilen paranın erimesi gibi sebepler zikredilebilir.

Yine gelişmiş bir finans piyasasının bulunması, hemen herkeste birden fazla kredi kartı olması, isteyenin istediği nakde finans sistemi içerisinde hızlıca ulaşabiliyor olması da karz-ı hasenin yok olmaya yüz tutmasının sebepleri arasında sayılabilir. Krediye kolay ve hızlıca ulaşabiliyor olmak bir açıdan olumlu gibi görünse de olumsuz bir yönü de vardır. Toplum olarak yerli, yabancı; ulusal, uluslararası finans çevrelerine milyarlarca faiz veya kâr payı ödüyoruz. Günümüz Türkiye’inde en çok kâr eden firmaların finans kuruluşları, bankalar olduğu görülmektedir. Birçok ailenin ev almak, düğün yapmak gibi zorunlu diyebileceğimiz ihtiyaçları için finansman temin etmek durumunda kalmalarının yanı sıra şirketler, firmalar bazen kısa vadeli likit ihtiyacına girebilmektedir. Bu zorunlu ihtiyaç birçok kurumu faize bulaşmak zorunda bırakıyor. Bu noktada çok önemli bir işlev görebilecek olan karz-ı hasen maalesef neredeyse tamamen devre dışıdır.

Karz-ı hasenin varlığını sürdürmesi ve yaygınlaşabilmesi için bu sebeplere yönelik öneriler sunmak gerekir. Bu sorunların en azından önemli bir kısmının karz-ı hasenin kurumsallaşması ile çözülebileceğini düşünüyoruz.

1 Ebû Dâvud, Edeb 4; Tirmizi, Hudûd 3; Buhârî, Mezâlim 3, İkrâh 7; Müslim, Birr 58.

2 Bakara, 245; Mâide, 12; Hadid, 11, 18; Teğâbün, 17; Müzemmil, 20.

Bir yakınımız, tanıdığımız bizden karz-ı hasen istediğinde ondan ne senet, ne rehin, ne de kefil isteyebiliyoruz. Bugün karz-ı hasen kurumunun yok olmaya yüz tutmasının en önemli sebeplerinden birisi budur. Sonuçta verdiğimiz geri alamadığımızda veya zamanında geri alamadığımızda bir daha karz-ı hasen vermekten imtina ediyoruz. Halbuki kurumsal bir yapı olduğunda borç alan kişi ne kadar yakınımız da olsa kurumsallık gereği zorunlu olarak senet de alırsınız, müteselsil kefil de alırsınız, ipotek de koyarsınız. Herhangi bir gücenme, darılma söz konusu olmaz.

Karz-ı hasenin kurumsallaşması noktasında farklı öneriler sunulabilir. Belli bir grubun kendi aralarında yardımlaşmasını sağlayan yardımlaşma sandıkları kurulabileceği gibi STK’lar tarafından karz-ı hasen şeklinde özellikle mikrofinans vermeye yönelik yardım sandıkları da kurulabilir. Hamdolsun Türkiye’de az da olsa karz-ı hasen veren bazı kurumsal yapılar ortaya çıktı. MÜSİAD tarafından kurulan Karz-ı Hasen Sandığı öncü kurumlardandır. Sandık MÜSİAD üyesi olan kişiler arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Sandığa üye olanlar düzenli olarak aidat ödemektedirler. Bu şekilde aidat ödeyen üyeler nakit ihtiyacı duyduklarında bunu sandıktan karz-ı hasen şeklinde temin edebilmektedirler. Kanun gereği sadece MÜSİAD üyesi olanlar Karz-ı Hasen Sandığı’na üye olabilirler.³ Dolayısıyla bu uygulamada karz-ı hasenin sadece belli bir grup içerisinde kaldığı söylenebilir. Ancak birçok sivil toplum kuruluşunun benzer şekilde kendi bünyeleri içerisinde karz-ı hasen sandığı kurmaları mümkündür ki bu durum karz-ı hasenin yaygınlığını artırma noktasında önemli bir gelişme olacaktır. Uygulamanın keyfiyet ve kemiyeti noktasında MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı önemli bir tecrübe olarak önümüzde durmaktadır.

Kurumsallaşma noktasında zikredilebilecek örneklerden bir diğeri Sakarya’da 2018 yılında kurulan İKSAR (İslam İktisadi Uygulama ve Araştırma Derneği)’dır. Dernek yardım severlerden topladığı bağışlar ve üyelerinden aldığı aidatlarla bir fon oluşturmuştur. Dernek bu fonla karz-ı hasene dayalı İslami mikrofinans programı uygulamaktadır. Yani küçük ölçekli iş kurmak isteyenlere küçük miktarlarda karz-ı hasen vermektedir. İlgili şahıslar da kurdukları işten elde ettikleri gelirle borçlarını geri ödemektedirler.⁴ Bu uygulamanın en önemli özelliklerinden biri tüketime değil, yatırıma yönelik karz-ı hasen vermesidir.

Zikredilebilecek bir diğer örnek Karz-ı Hasen Vakfı’dır. Vakfın amacı, evlenmek isteyen ancak maddi imkansızlıklardan dolayı evlenemeyen gençlere; faizsiz ve geri ödeme imkanlarına uygun olarak borç vermektir. Karz-ı Hasen Vakfı da hayırseverlerden topladıkları bağışları başta evlenmek isteyen gençler olmak üzere ihtiyaç sahiplerine karz-ı hasen olarak vermektedir.⁵

Hamdolsun Türkiye’de bu ve benzeri örnek kurumlar son yıllarda artmaktadır. Ancak görebildiğimiz kadarıyla tüm bu kurumlar bağış ve aidat esasıyla çalışmaktadır. Bir diğer ifadeyle bağış ve aidat olarak topladıkları paraları nakde ihtiyacı olanlara karz-ı hasen olarak vermektedirler. Kanaatimizce bunlara ilaveten Osmanlı para vakıfları tecrübesinden hareketle vakıf olarak para toplayan karz-ı hasen vakıfları kurulabilir. Bu tür vakıfların daha kalıcı olmalarının ve uzun vadede adeta kar topu gibi büyümelerinin mümkün olduğunu düşünmekteyiz.

Osmanlı toplumu, kendisinden önceki Müslüman toplumlardan vakıf kurumunu tevârüs ederek sürdürmekle kalmamış, geliştirmiş ve tarihte görülmemiş düzeyde yaygınlaştırmıştır. Bu başarının arka planında ilmiyenin yaptığı, vakıfların önünü açan hukuki düzenlemeler olduğu gibi toplumun geliştirdiği yeni uygulama ve modellerin de olduğunu söylemek gerekir. Günümüzde de vakıf müessesesi karz-ı hasenin yaygınlaştırılması yönünde geliştirilebilir.

3 Bekir Sami Nalbantoğlu, “Belli Bir STK Üyeleri Arasında Yardımlaşmaya Yönelik Karz-ı Hasen Sandığı: MÜSİAD Tecrübesi”, Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması, ed. SüleymanKaya vd., Ensar Neşriyat, İstanbul 2019, s. 130-132.

4 <https://iksar.org.tr/>

5 <https://karzihasenvakfi.com/>

Osmanlı toplumunda vakıfların büyük bir yaygınlık kazanması noktasında geliştirilen en önemli uygulamalardan birisi hiç kuşkusuz para vakıflarıdır. Paranın vakfedilmesinin Osmanlı toplumuna has bir uygulama olduğu söylenebilir. Aslında Hanefi fıkıh geleneği çerçevesinde gelişen vakıf hukukuna pek de uygun düşmeyen bir uygulamadır. Bunun tabii sonucu olarak paranın vakfedilmesi meselesi 16. yüzyıl Osmanlı toplumunda uzunca tartışılmıştır. Bir yanda Çivizâde Mehmed Efendi, Birgivi Mehmed Efendi gibi karşı çıkanlar olduğu gibi diğer yanda İbn-i Kemal, Ebussuûd Efendi, Sofyalı Balı Efendi gibi savunular olmuştur. Nihai olarak Ebussuûd Efendi'nin şeyhülislamlığı döneminde Osmanlı ilmiyesinin ileri gelenleri birçok sosyal hizmetin sürdürülebilmesi adına para vakfının meşruiyetine fetva vermişlerdir.

Bu tartışmalarda paranın vakfının meşruiyeti hususunda problem görülen noktalardan birisi şudur; bir malın vakfedilmesi, artık o malın mülkiyetinin kıyamete kadar ebediyen özel mülkiyetten çıkarılması ve belli bir hayır cihetine tahsis edilmesidir. Menkul malların ise uzun süre baki kalması pek mümkün değildir. Dolayısıyla vakıf önemli ölçüde gayrimenkullere hasredilmiştir. Ancak çok uzun süre kullanılma imkânı olan birtakım menkul malların vakfedilmesi örf haline geldikçe zamanla genel kabul görmüştür. Mesela el yazması kitaplar medreselerde yüz yıllarca muhafaza edilebilmiştir. Nakit paraların da işletilmesi halinde elde edilen gelirin hayır cihetine harcanacağı, vakfedilen paranın ilelebet korunabileceği kabul edilmiştir. Bu tartışmanın yol açtığı olumlu bir sonuç; başta mütevelliler olmak üzere sair vakıf görevlileri, kadılık görevi ifa edeneler, vakıftan borç alanlar ve onlara kefil olanların vakfin emanetine sahip çıkma gayreti içerisinde olmalarıdır. Zira onun sadaka-i cariyeye olarak vakfettiği paraları zayi etmek, yıllarca elde edilecek gelirlerle yapılacak hizmetlere ve bunlardan doğacak sevaba engel olmak anlamına geliyordu.

Bu noktada elbette ki işletilen paranın geri dönmeme riski vardır. Osmanlı ilmiyesinin bu riske karşı geliştirdiği çözüm; vakfedilen paraların “Rehn-i kavî ve kefil-i melî” ile işletilmesidir. Yani vakıf paralar işletilirken sağlam rehin ve ödeme gücü yüksek kişilerin kefil alınması şart koşulmuştur. Müteveli bu şarta riayet etmezse kendisi tazmin edecektir. Sonuçta vakıf para zayi olmayacaktır.

Paranın vakfedilebilmesi, vakıf yapabilecek insan sayısını müthiş derecede artırmış ve binlerce para vakfı kurulmuştur. Zira sadece gayrimenkul vakfının geçerli olması halinde, vakfedebileceği gayrimenkulleri olan zengin kimseler ancak vakıf kurabileceklerdir. Halbuki altın ve gümüş paraların vakfına cevaz verildiğinde toplumun büyük bir kesimi vakıf yapabilir hale gelmiş oldu. İnsanlar üç gurus, beş gurus gibi küçük bir malını vakfedebilme imkânına sahip oldular.

Osmanlı toplumunu para vakfetmeye sevk eden çeşitli motivasyonlar olduğuna dair birtakım tahminler vardır. Önemli motivasyonlardan birisinin Allah rızası olduğu söylenebilir. Zira mütevelliler vakfedilen bu paraların sadaka-i cariyeye olmalarını sağlamışlardır. Vakfedilen paralar yüz yıllarca işletilmiş, elde edilen gelir hayır cihetine harcanmıştır. Ya fakirlere yemek dağıtılıyor ya bir medresenin masrafları karşılanıyor ya bir mescidin imamının maaşı veriliyor ya da bir çeşmenin suyolları tamir ediliyor vs. Tüm bu hizmetler parayı vakfeden için sadaka-i cariyeye olmuştur. Bir yandan para vakıflarının yıllarca sürekliliği olan tam anlamıyla bir sadaka-i cariyeye olabildiği, diğer yandan birçok sosyal hizmetin bu vakıflarla görüldüğü zamanla fark edildikçe para vakıflarının hızlıca yaygınlaştığı söylenebilir.

Osmanlı toplumunda vakfedilen paralar işletilmek suretiyle gelir elde edilmiştir. Paraların işletilmesi muamele-i şeriyye ve bey' bi'l-istiğlal gibi yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Elde edilen gelir hayır cihetine sarf edilmiştir. Böylece acil nakde ihtiyaç duyan insanların, belgelerde ribahor diye isimlendirilen tefecilerin eline düşmesine de engel olunduğu söylenebilir. Vakıf paraların karz-ı hasen olarak verildiği de görülmekle birlikte bunun nadir olduğu daha ziyade gelir getirecek şekilde işletildiği görülmektedir.⁶

6 Süleyman Kaya, M. Emin Durmuş, İsmail Bektaş, Arif Akkaya, “Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyıl Para Vakıflarının Nakit İşletme Yöntemleri”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, Kasım 2017, c. 3, sy. 3, s. 50-62.

Günümüzde Osmanlı para vakıflarına benzer şekilde hayır sahiplerinin az-çok paralarını vakfettiği, bu paraların karz-ı hasen olarak insanlara verildiği, böylece hayır sahiplerinin yıllarca karz-ı hasen verme sevabına nail olduğu vakıflar kurulabilir.

Osmanlı para vakıflarının karz-ı haseni çok az kullandıkları, daha ziyade parayı belli bir getiri ile işlettikleri ve böylece acil finansman ihtiyacı duyanların tefecilerin eline düşmesine engel olduklarından bahsettik. Günümüzde ise insanların finansman ihtiyaçlarını, faize ve tefecilere bulaşmadan meşru kabul edilen yolla karşılama imkânları mevcuttur. Bu noktada özellikle katılım bankalarının önemli bir ihtiyaca cevap verdikleri söylenebilir. Dolayısıyla günümüzde kurulacak bir para vakfının, vakfedilen paraları işletmesine gerek olmadığı söylenebilir. Üstelik günümüz vakıf mevzuatı açısından da vakıfların nakit sermaye işletmeleri mümkün olmayabilir. Böyle bir iş için profesyonel bir organizasyona ihtiyaç olduğu da açıktır ki bu işi yapan birçok kurum mevcut olup günümüzde eksik olan şey karz-ı hasen müessesesinin yokluğudur.

Vakfedilen paraların nakit ihtiyacı olanlara karz-ı hasen olarak verilmesi halinde de vakfeden için önemli bir sadaka-i cariyeye kurulmuş olacaktır. Bu durumda para vakfeden kişinin sevabı karz-ı hasen verme noktasında olacaktır ki yazının başında ifade ettiğimiz üzere Hz. Peygamber (SAV) karz-ı hasenin sadakadan daha sevap olduğunu ifade etmişlerdir. Bugün bir kimse 10 gr. altın vakfetse 100 yıl sonra da 200 yıl sonra da bu para nakde ihtiyaç duyanlara karz-ı hasen olarak vermeye devam edebilir.

Bu tür bir karz-ı hasen vakfı kurulduğunda vakfedilen paraların yüzyıllarca nasıl korunacağı, paranın değer kaybının nasıl önleneyeceği, işletme maliyetlerinin nasıl karşılanacağı, şeffaflık ve denetimin nasıl sağlanacağı, yoğun talep karşısında kimlere öncelik verileceği gibi bazı sorular gündeme gelebilir.

Vakfedilen paraların enflasyon karşısında değer kaybetmemesi için birtakım tedbirler alınabilir. Bu noktada farklı öneriler olabilir. Mesela somut bir öneri paraların altın olarak vakfedilmesidir. Halihazırda hemen tüm bankalarda altın hesabı açmak mümkündür.

Her ne kadar altın da birtakım spekülasyonlar ve manipülasyonlar neticesinde bazı dönemlerde inişli çıkışlı bir seyir izlese de vakfeden ve vakıf açısından düşündüğümüzde uzun vadede paranın değerini korumuş olacağı varsayılabilir. Para altın olarak vakfedileceği gibi ihtiyaç sahibine karz-ı hasen verilirken de altın olarak verilir ve yine aynı gramda altın olarak geri alınır.

Altın olarak karz verdiğimizde, altının değerindeki değişimle ilgili dört ihtimal söz konusudur: a. Enflasyonun üzerinde değer kazanır. b. Enflasyonla aynı oranda değer kazanır. c. Enflasyonun altında değer kazanır. d. TL karşısında değer kaybeder. Son şıkta TL bazındaki kayıp telafi edilerek tahsilat yapılabileceği gibi ilk şıkta belli bir oranın üzerinde aşırı değer kazanma söz konusu olduğunda tahsilatta bir miktar indirimle gidilebilir. Sonuçta uzun vadede birbirini dengeleyeceği için bugün vakfedilen 100 gr. altın yüz yıl sonra da 100 gr. olarak karz-ı hasen vermeye devam edilir.

Karz-ı hasen vakfı, vakfedilen paraları karz-ı hasen olarak vereceğinden herhangi bir geliri olmayacaktır. Bu noktada personel, bina kirası vb. işletme masraflarının nasıl karşılanacağı sorusu gündeme gelir. Bu soruya verilebilecek cevap için MÜSİAD Karz-ı Hasen Fonu'nu örnek olarak gösterebiliriz. Bu fonu yönetenler MÜSİAD mensupları ve personeli, dolayısıyla artı bir personel masrafı olmuyor. Yine fonun merkezi MÜSİAD'ın genel merkezi olduğu için bu noktada da artı bir masraf söz konusu olmuyor. Karz-ı hasen akfının her bir şehirde yerel olarak, o şehrin STK'ları tarafından kurulması halinde bu sorun aşılabılır. Mesela Sakarya'da 10 tane STK bir

araya gelip Sakarya Karz-ı Hasen Vakfı kurduklarında vakfın giderlerini bu STK’ların ortaklaşa karşılamaları mümkündür. Yer olarak da kurucu STK’lardan il merkezi en müsait olan STK’nın içerisinde bir mekân tahsis edilebilir.

Bu noktada elbette farklı çözümler de önerilebilir. Mesela bir diğer alternatif; vakfiye düzenlenirken hayırseverlerin banka hesabına yatırdığı paranın, %90’ının vakıf olacağı ve ilelebet muhafaza edilip karz-ı hasen olarak kullandırılacağı, buna mukabil %10’unun bağış olacağı ve işletme maliyetlerinde kullanılacağı yazılabilir.

Vakfedilen paraların yüzyıllar boyu korunması, istismar edilmemesi noktasında ise Osmanlı tecrübesi esas alınabilir. Yani sağlam rehin alınması ve ödeme gücü olan kişilerin kefil olması. Bu konuda Osmanlı dönemine ait yaklaşık dört asırlık tecrübe söz konusudur. Onların başardığını biz de başarabiliriz.

Bugün bankalar da bu tür tedbirler aldıkları halde hâlâ takibe düşen alacakları var, şeklinde bir soru yöneltilebilir. Bu noktada karz-ı hasen vakfının iki avantajı olabilir. Birincisi bankalar gibi daha fazla kredi kullanarak daha fazla kazanma gibi gayesi olmadığı için en ufak bir riske bile girmeyecektir. Paranın geri dönmesi noktasında en ufak bir şüphe bile varsa karz vermeyecektir. Buradaki en önemli motivasyon para vakfeden kişinin emanetine sahip çıkmak olacaktır. Bilindiği üzere vakıf mala ihanet büyük günahlardan görülmüştür. Dolayısıyla başta mütevellî olmak üzere bütün Müslümanların ortak görevi vakıf paraları korumak olacaktır.

İkincisi karz-ı hasen vakfını sivil toplum kuruluşlarının kurması halinde bir kişiye karz-ı hasen verilebilmesi için o kişinin şahsına kurucu STK’lardan birisinin kefil olması şartı aranabilir. Burada fıkıhtaki kefalet bi’n-nefsten bahsettiğimizi, bunun bir ödeme yükümlülüğü getirmeyeceğini belirtmemiz gerekir (Ödeme yükümlülüğü getirmese bile bu durumda olan STK’nın kefaleti ile belli bir müddet karz vermeme gibi yaptırımlar düşünülebilir). Ancak bu haliyle de önemli bir garantidir. Karz-ı hasen vakfını yöneten kişi her türlü müracaatı değerlendiremez, her bir STK kendi üyelerini tanır, gerekirse ilave tahkikat yaparak üyesine kefil olur. Böylesi bir kefalet, o şahsın borcunu ödemek için gereken gayreti gösterecek dürüst, namuslu bir kimse olduğu yönünde kanaat oluşturur ki bu da vakıf yönetimini rahatlatır. Burada ilgili STK’nın kefil bi’n-nefis olması ayrıca kefil bi’l-mal alınmayacağı anlamına gelmez.

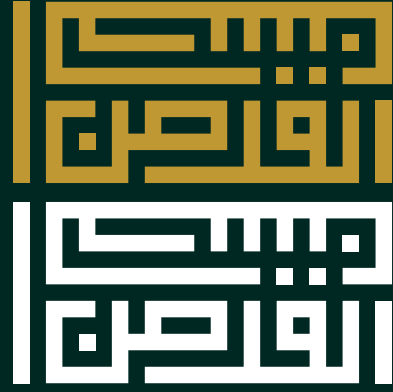
Her şeye rağmen bir miktar para geri dönmeyecek olsa bile, vakfedilen tüm paraların ortak havuzda toplandığı düşünüldüğünde herkesin vakfettiği para belli oranda azalsa bile büyük oranda yüz yıllarca baki kalabilecektir. Diyelim ki bir para vakfı toplam paranın %5’ini geri alamadı, bu durumda 100 gram altın vakfeden kişinin hala 95 gram altın karz-ı hasen olarak verilmeye devam ediyor demektir.

Karz-ı hasen vakfı için önem arz eden bir husus da şeffaflığın sağlanması ve sağlıklı işleyen bir denetim mekanizmasının kurulmasıdır. Bu çerçevede tüm işlemler banka hesabı üzerinden yapılmak suretiyle kayıt altında tutulabilir. Üstelik bu hesaplar para vakfeden kişilerin görebileceği şekilde şeffaf olabilir. En azından vakıf, her yıl sonunda o yıl içerisinde kimin hangi tarihte kaç gram altın vakfettiğinin listesini ilan edebilir. İsminin gizlenmesini isteyenler için mahlas kullanılabilir, böylece onlar da vakfettikleri parayı görebilirler. Aynı şekilde kime kaç gram, hangi vadeyle, kimlerin kefaletiyle karz-ı hasen verildiği de ilan edilebilir. Burada paranın geri döndüğü vadeler, gecikme varsa gecikme sebebi, asıl borçlunun borcunu ödeyemediği durumda bunun sebebi, tahsilatın asıl borçludan mı, kefinden mi yapıldığı vs. her şey şeffaf bir şekilde ilan edilir. Özel bazı bilgilerin gizlenmesi istendiğinde mahlas vb. ilgililerin anlayacağı şekilde ilan yapılır. Netice itibarıyla belli bir tarihte kimde ne kadar karz-ı hasen olarak kullanılmış para olduğu, bunun ne kadarı vadesi gelmemiş olacak, ne kadarı vadesi geçmiş olacak olduğu, takibe düşmüş olacak miktarı, o ana kadar vakfedilmiş toplam

para miktarı vs. herkes tarafından veya para vakfetmiş kişilerle bu hesapları denetleyen birimler tarafından görülebilir, takip edilebilir. Tüm hesapların bu şekilde şeffaf olması güven duygularını arttıracak gibi etkili bir denetim mekanizmasının kurulmasını da sağlayacaktır. Bu da para vakfedenleri gerçekten sadaka-i cariye yaptıkları noktasında mutmain kılacaktır.

İşlemlerin kaydı noktasında blockchain teknolojisi de kullanılabilir. Tüm işlemler blok zincirlere kaydedilebilir. Böylece kişi vakfettiği paranın nereden nereye gittiği, hangi hesap cüzdanlarına aktarıldığı, ne zaman vakfa geri döndüğünü vs. takip edebilir. Hatta bu teknoloji ile bu tür vakıflara özel karzcoin gibi bir para dahi çıkartılabilir. Halihazırda 1.000’in üzerinde kripto para bulunmakta olup bunların her birinin ayrı bir hikâyesi vardır. Kimisi kişiden kişiye para transferini kolaylaştırmayı, kimisi uyuşturucu ticaretini kolaylaştırmayı, kimisi belli bir şirketin kitle fonlaması ile fon toplamasını, kimisi saadet zinciri kurmayı hedeflemiştir. Karzcoinin hikayesi, faizsiz kredi vermeyi ve bu şekilde kredi almayı isteyenleri buluşturma şeklinde yazılabilir.

Sonuç olarak vakfedilen paraları nakde ihtiyaç duyan kimselere karz-ı hasen olarak belirli vadelerle veren para vakfları kurmanın mümkün, hatta elzem olduğu söylenebilir. Herkesin denetimine açık şeffaf bir muhasebenin yapılması, vakfedilen paraların yıllarca muhafaza edilmesi suretiyle sadaka-i cariye olması bu tür vakıflara rağbeti arttıracak ve upkı Osmanlı döneminde olduğu gibi binlerce vakıf kurulabilecektir. Böylece karz-ı hasen müessesesine yeniden canlılık kazandırılmış olacaktır.

Karz-ı Hasen Müessesesinin İktisadî ve Finansal Perspektiften Analizi

Mehmet Saraç*

eylemini çok eski tarihlerden beri ilahi emirlere ters istikamete sapan insanların bir menfaat sağlama, hatta sömürü aracı olarak kullanma eğilimi olmasından dolayı Kur'an'da Allah'ın razı olduğu karz eyleminin kötücül borç verme eylemiyle karıştırılmaması için karz-ı hasen terimine vurgu yapıldığını görüyoruz. Ayetlerde geçen ve mecazi diyebileceğimiz “Allah’a karz-ı hasen vermek” ifadesiyle kastedilen, kişinin herhangi bir çıkar gözetmeden, karşılığını sadece Allah’tan bekleyerek ihtiyaç sahibi insanlara borç vermesidir. Nitekim bu ibarenin geçtiği ayetlerin devamında borç veren kulun ahirette kat kat mükafatlandırılacağı beyan edilmektedir. Kısaca İslami anlayışa ve kurallara uygun verilen her borca karz-ı hasen diyebiliriz.

1. Ekonomide Yüksek Enflasyon ve Sonrasında %0 Faizli Kredi Kampanyalarının Görüldüğü Bir Süreçte Karz-ı Hasene Yeniden Bakış

Türkiye’de 2022 yılında başlayan enflasyon patlaması ve 2023 ortalarında uygulanmaya başlayan yüksek enflasyon politikasıyla birlikte Türk Lirası bazında borçlanma yine oldukça külfetli bir finansman tercihi olmuştur. Enflasyonun ve faizin 90’lı yıllarda olduğu gibi yine %50’lerin üzerindeki seviyelerde dolaşması, TL olarak verilen borcun aynı tutarda geri alınmasını anlamsız kılacak, dolayısıyla alacaklıyı mağdur edecek bir eyleme dönüşmüştür. Her ne kadar 2024 sonlarına doğru enflasyon düşme eğilimine girse de ülkemiz hala TL bazındaki borçlanmada karz-ı hasen ilkelerinin tatbiki, konvansiyonel iktisat anlayışına göre irrasyonel bir davranış olması yanında, çağdaş gelişmeleri tahlil eden fikhî anlayışa ve dolayısıyla çağdaş İslami finansla göre paranın satın alma gücündeki kayıp nedeniyle alacaklının mağdur olduğu ve tazminat gerektiren bir eylem olarak görünmektedir. Günümüzdeki İslami finansın neredeyse tüm fetva mercileri enflasyona maruz kalan para birimindeki borç verme işleminde borç verilen tutarın enflasyona maruz kalmayan bir başka para birimine, altın veya gümüş gibi bir kıymetli madene veya enflasyona endekslenebileceği fetvasını benimsemişlerdir. Nitekim katılım bankacılığındaki karz-ı hasen finansman ürününde müşteriden enflasyon farkının alındığı seçenekler de mevcuttur.

Yüksek enflasyon ve faizin hüküm sürdüğü böylesi bir dönemde bazı faizli bankalar yanında üretim ve/veya ticaret sektörünün belirli aktörlerince faizsiz kredi veya faizsiz kredili satış uygulamaları da görülmeye başlanmıştır. Faizsiz kredi veya faizsiz kredili satış kampanyaları salt konvansiyonel işletmecilik açısından şirketlerin pazarlama stratejilerinin bir yansıması olarak değerlendirilebileceği gibi, yine salt konvansiyonel iktisat açısından ekonomi yönetiminin de bu kesimlerden beklediği “enflasyonist davranışa karşı meydan okuma/enflasyonist davranış alışkanlığını bırakma” ve dolayısıyla “faiz düşürme politikasına zemin hazırlama” eylemine bir katkı olarak da değerlendirilebilir.

Bir borç verme eyleminin Karz-ı Hasen hükmünde olabilmesinin temel/asgari şartı geri ödemede borçludan anapara dışında herhangi bir fazlalık alınmamasıdır. Bu açıdan bakıldığında son zamanlarda “%0 faizli kredi reklamlarıyla” popüler hale gelen faizsiz kredi verme işlemleri, borca İslam’ın bakış açısını akla getirmektedir. Ülkemizde konvansiyonel bankaların mevzuat gereği “faizsiz kredi” ibaresiyle kredi işlemi yapamamasından ve/veya kamu iletişimindeki tercihten dolayı faizsiz kredi yerine “%0 faizli kredi” olarak adlandırılan krediler de karz-ı hasen kapsamında değerlendirilebilir. Ancak bankacılık sektöründe faizsiz borç verme fikrinin ve eyleminin ya da en azından ‘faizsiz finansman gayretinin’ esas adresinin katılım bankacılığı olduğu ya da olması gerektiğinde şüphe yoktur. Her ne kadar katılım bankalarının finansmanındaki en yaygın finansman aracı olan murabahanın ekonomideki borçluluğu artırıcı bir eylem olması ve günümüzdeki murabaha finansmanlarında söz konusu olan kâr payının kredi faiz oranlarına bağımlılığı gibi sorunları olsa da, bu finansman usulü, ticarete dolayısıyla reel varlığa dayalı ekonomi anlayışının sürdürülmesini sağlamaktadır. Son zamanlarda katılım bankalarında uygulaması yaygınlaşmaya başlayan ve doğrudan “karz-ı hasen” olarak isimlendirilen ürün ise katılım bankalarının İslam’daki borç anlayışının finans sektöründe daha kalıcı ve sağlıklı bir şekilde yerleşeceği ümidini vermektedir.

Günümüzde görülmeye başlayan faizsiz kredi ve vade farksız verisiye satış kararları İslam ekonomisi ve finansı açısından

Giriş

Kredi teriminin ve eyleminin, çağdaş finansın temel unsurlarından biri olduğu bilinir. Hatta zaman zaman kredi, finansın ‘finansman’ yani fon tedarik etme ayağı¹ ile eş anlamlı kullanılır. Örneğin bir girişimci yapacağı iş için finansman sağlamak istediğini söylediğinde kastettiği eylem genellikle “bankadan kredi çekmektir”. Hukuki açıdan bir borç ilişkisi oluşturan bu eylem, egemen (konvansiyonel) iktisatta üretim fonksiyonlarından biri olarak ifade edilen “sermaye”nin tedarik yoludur. Bu iktisat anlayışına göre girişimci örneğin fabrikasını kurmak için edindiği arazi veya binaya kira (rant), üretimi gerçekleştirmek için tuttuğu işçilere ücret, fabrikayı kurmak ve işletmek için alacağı krediye -ki bu sermaye olarak tanımlanır- faiz öder. Bu ifade ile sermayenin bedeli faiz olarak tanımlanmaktadır. Hatta girişimci kendi birikimini kullansa bile sermayenin bedelinin faiz olduğuna, çünkü o sermayeyi başkasına kullandırsa bile o kadar faiz geliri elde edeceğine inanır.² Kısaca borç kaynaklı sermayenin her halükarda zamana bağlı bir getirisinin olduğu kabul edilir. Bu üretim faktörlerine gereken karşılıklar ödenip onların bir araya getirilerek yapılan üretimden elde edilen kâr da girişimci faktörünün bedeli olarak tanımlanır. Halbuki iktisada İslami anlayış ve ilkelerle bakıldığında sermayenin borç olarak alınıp karşılığında mutlaka önceden vaad edilmiş bir getiri ödeme zorunluluğundan bahsedilemez. Sermaye borç olarak alınmadığı takdirde özkaynaklarla veya ortaklık (mudarebe veya müşareke) sözleşmeleriyle girişim finanse edilir. Elde edilen kâr işletme bünyesinde kalabileceği gibi tüm taraflarca da paylaşılır. Konvansiyonel iktisadın sermayenin borçlanarak değil de özkaynaklardan tedarik edilmesi durumunda bile sermayenin bedelini faizin belirleyeceği düşüncesi İslami ekonomi-finance anlayışına uygun değildir. Çünkü bu anlayış, basit tabirle ‘parayı elinde tutana yani sermayedara ekonomik döngüde bir öncelik tanır’. Sermayedar elindeki para üzerine eklenecek fazlalığı girişimciye ve dolayısıyla ilgili tüm taraflara dayatır. Böylece paranın zaman değerini sermayedar belirlemiş olur. Halbuki İslami iktisat anlayışına göre sermayenin kendi başına önceden belirlenen bir artış oranından bahsedilemez. Sermaye ancak katma değer oluşturacak bir yatırıma/işleme (üretim veya ticaret) tahsis edildiği anda getiriye hak eder ve bu getiri oranı, tahsis edildiği snai/ticari faaliyetin verimliliğine ve kârlılığına bağlıdır.

Karz, kısaca Türkçede borç kelimesinin Arapçadaki karşılıklarından biri olup, fıkıhta “geri ödenmek üzere birine borç verilmesi” anlamında kullanılan bir terimdir. Karz-ı hasen ise motamot çeviri kapsamında “güzel borç” demek olup, geniş kapsamda borç verenin verdiği borç karşılığında hiç bir menfaat beklemeksizin ve olabildiğince borçluya kolaylık sağlamaya, hatta ona bağışlamaya hazır olduğu borç verme eylemi anlamındadır. İktisadi bağlamda ifade etmek gerekirse “sermayeye ihtiyaç duyan kişilere herhangi bir fazlalık almadan sadece ana paranın geri ödenmesi üzere borç verilmesidir. Amaç borç alanın ihtiyacının giderilmesidir”³. Borç verme

1 İşletme finansı ya da finansal yönetim terimi çoğu temel finans kitaplarında şöyle tanımlanır: “İşletmenin ihtiyacı olan mali kaynakların en uygun kaynaklardan ve en uygun şartlarla sağlanması (finansman), işletme amaçlarına en uygun biçimde kullanılması (yatırım) ve kârların ne kadarının işletme bünyesinde alkonup ne kadarının hak sahiplerine dağıtılacağıdır (kârpayı kararları).

2 <https://www.mahfiogilmez.com/2013/08/ucret-faiz-rant-ve-kar.html> (Erişim tarihi: 16.02.2025)

3 <https://tkbb.org.tr/katilim-sozluk/596> (Erişim tarihi: 16.02.2025)

elbette olumlu bir gelişmedir. İslam iktisadının bilhassa bireylerin temel tüketim ihtiyaçları gereği borçlanmasını bir yardım/infak aracı olarak tanımlaması dikkat çekmektedir. Bireylerin mevcut gelir veya servet durumları temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyorsa borç alabilirler. Borcu veren borçludan bir menfaat beklememeli, ödemesinde kolaylık göstermeli, icap ederse bağışlamalıdır. Öte yandan borçlu da borcu geri ödeme konusunda son derece sadık ve titiz olmalı, borcu vadesinde aksatmadan veya vade konuşulmamış ise ilk fırsatta ödemelidir. Borç eyleminde iki tarafın uyması gereken ilkeler Kur'an ve hadislerde açıkça belirtilmektedir. Temel ihtiyaçların ötesinde israfa dönüşen tüketim elbette bu kapsamda değerlendirilemez.

Temel İslami kaynakların borç konusundaki emir ve sakındırmalarının, bireysel ve enformel bağlamda daha hızlı anlaşılıp uygulanması normaldir. Daha açık bir ifadeyle ayetlerin inzal olduğu ve hadislerin varid olduğu dönemlerde borç verme eylemi elbette bugünkü gibi kurumsal ve formal bir yapıda değil, bireysel ve enformel bir yapıdaki davranışlarda görülmekteydi. O dönemde ve o coğrafyada örneğin bugünkü bankanın muadili bir kurum ve böylesi kurumları düzenleyen bir kanun ve üst kurum yoktu. İşte bundan dolayı nassların tebliğ edildiği dönemden sonraki yüzlerce yıl içinde oluşan ve sanayi ve ticaretin işleyişini önemli ölçüde belirleyici bir güce kavuşan finansal sistemin bugünkü meselelerine dair hükümleri çıkarma noktasında İslamî fıkıh biliminin önemi ve gereği bir kez daha görülmektedir.

Borç verme karşılığında bir menfaat beklenmemesi, özellikle temel ihtiyaçlar için talep edilen bireysel kredi durumları için anlaşılabilir ve uygulanabilir. Nitekim günümüzdeki bazı bankaların sunduğu faizsiz kredi imkanları bir yana, karz-ı hasen esasen salt faizsiz borç verme amacına hizmet eden STK'lar aracılığı ve katılım bankalarının karz-ı haseni finansman ürünleri arasına almaları ile kurumsallaşmaya başlamıştır. Temel ve acil ihtiyaç durumunun kapsamını bireysel tüketimin biraz daha ötesine geçmek suretiyle genişletirsek, girişimci/iş insanlarının işlerindeki sıkıntıları da bahse konu edinmiş oluruz. Böylesi durumlardaki karz-ı hasenin yaygınlaşarak kurumsallaşmasında da MÜSİAD'ın bu alandaki faaliyeti dikkat çekmektedir. Gerçekten sivil meslek birliklerinin belki birinci varlık sebebi mesleklerini kesintisiz sürdürme konusunda yardımlaşma ise, zor duruma düşen meslek üyesine menfaat beklemeden borç vermek kaçınılmaz olacaktır.

Borç verme karşılığında bir menfaat beklenmemesi ilkesinin bilhassa çağdaş finans paradigmasında daha zor anlaşıldığı ve kolay kolay uygulanamadığı durum ise 'ticari kredi' tarafı, yani borcun tüketim ihtiyacı olana değil, üretim ve/veya ticaret yolu ile para kazanmak isteyeneye verilmesi durumudur. Tam bu noktada yazının başlarında bahsettiğimiz “borç verme eyleminin bir üretim faktörü olan sermaye” bağlamına geri dönmüş oluyoruz. Tüketim kredisini alan birey bu kaynağı temel insani ihtiyaçları için kullanacaktır. Ticari krediyi alan ise yeni iş kuracak veya var olan işini sürdürecektir, işini büyütecek, kâr edecek, kısaca ekonomide katma değer üretecektir. Krediyi veren de üretilecek katma değerden pay isteyecektir. İşte faize dayalı konvansiyonel iktisadın faizi meşrulaştırmada kullandığı dayanaklardan biri bu noktadadır: “Aldığı krediyle bilhassa yüksek kâr eden iş insanı, neden kendisine en başta borç veren bu kazançtan yararlandırmasın? Böylesi bir durumda borç verene sadece anaparayı geri ödemek haksızlık olmaz mı? Yaratılan refahı borç verenle paylaşmak adına anapara üzerine bir fazlalıkla dolayısıyla faiziyle birlikte ödemek neden gayrimeşru olsun?”

Yukarıdaki paragrafta turnak içinde zikredilen ifadelerin akl-ı selimin bir ürünü değil, bir demagoji olduğu herhalde hemen anlaşılmalı. Nitekim üretim faktörü olarak sermaye bahsinde de işaret ettiğimiz gibi bu görüş öncelikle bir katma değer üretme eylemine en başta kaynak sağlayan tarafın (sermayedar) bu katma değerden pay almasını ortaklık hukukuna değil, en baştan belirlenmiş bir fazlalık gereğine (faiz) dayandırmaktadır. İslam iktisadı ise sermaye karşılığı istenecek bedelin önceden belirlenmiş bir rakam olmayıp, faaliyet sonucunda elde edilecek kârın paylaşımına dayanması gerektiğini kabul eder.

Bu husustaki tartışmalarda ister istemez şöyle bir senaryo ve beraberindeki sorular da aklara gelebilir: “Faizsiz borç alıp yüksek kazançlar sağlayan girişimci veya çok önemli bir ihtiyacı karşılayan birey, borcu geri öderken vicdani bir saikle ve tamamen kendi inisiyatifiyle borcunu biraz fazlalıkla geri ödeyebilir mi? Böyle bir durumda ödenen fazlalık faiz olur mu? Dolayısıyla bu borç karz-ı hasen hükmünden çıkar mı?”

Borçlunun mükellefiyetine dair hususun İslam'ın hukuk boyutu yanında ahlakî boyuta getirdiği ilkeleri de dikkate aldığımızda borçlunun borcu anapara üzerinde bir fazlalıkla geri ödemesinin erdemli bir davranış olarak tanımlandığını görürüz. İslam'ın insanlar arasındaki borç ilişkisine hukuk boyutunda getirdiği temel kural, borcu verenin anapara dışında bir fazlalık alma hakkının olmayacağıdır. O fazlalığı verme eylemi, borçlunun isteğine bırakılmış bir davranıştır. Kendi isteği ile verdiği takdirde elbette faiz hükmünde olmaz, bilakis samimi bir şükran tezahürü olarak değerlendirilir.

2. Karz-ı Hasen Uygulamasının Mevcut Kurumsal Görünümü

Yukarıda zikredildiği üzere, günümüzde karz-ı hasenin bireysel gayretler toplamı olmanın ötesinde kurumsal yapılarla gelişmesinin, ülkemizde bu anlayışın daha yaygın ve etkin olmasını sağlaması beklenmektedir. Bu alanda gayret gösteren STK'lar arasında MÜSİAD, Karz-ı Hasen Vakfı, İKSAR ve İĞİAD göze çarpmaktadır. MÜSİAD çatısı altında 2016 yılında kurulan karz-ı hasen sandığına 218 kişi üye olup, bugüne kadar 190 üyeye 48,5 milyon TL borç kullanılmıştır. Asıl amacı aile kurumunun korunması ve sürdürülmesi olan Karz-ı Hasen Vakfı evlenecek olan çiftlere borç vermektedir. Vakıf şu ana kadar 1.100 çiftte 145 milyon TL destek sağlamıştır. Sakarya merkezli İKSAR'da 2018 Ekim'den 2023 Aralık sonuna kadar toplam 73 kişi 824.900 TL'lik karzdan yararlanmışır.

Ayrıca adına açıkça karz-ı hasen denmese de bazı şirketlerin kendi çalışanları kapsamında yürüttüğü faizsiz borç verme faaliyetlerinden söz edilebilir. Örneğin THY çalışanlarının 1960'larda kurduğu TÜRK HAVAK isminde bir vakıf mevcuttur. 2014 yılında bu vakıfta Cansuyu isminde karz-ı hasen niteliğinde bir uygulama başlatmışlar, 30.000 kişiyi bundan yararlandırmışlardır. Güncel borç verme limitleriyle düşünüldüğünde ortalama 500 milyon TL civarı bir meblağdan bahsedilmektedir.

Karz-ı hasenin toplumda hizmet etmesi beklenen temel amacın, daha açık ifadeyle temel bireysel ihtiyaçları karşılama ve ödeme zorluğuna düşen iş insanlarına yardım fonksiyonunun, çağdaş/konvansiyonel finans anlayışına göre bankacılık sektörüne ait olduğu düşünülür. Nitekim rakamlara baktığımız zaman fiili durumun da bu düşünceye göre şekillendiği görülebilir. Sadece 2024 yılında, bir önceki yıla göre bireysel ihtiyaç kredilerindeki büyüme 451 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.⁴ Kuruldukları günden bu yana çeşitli karz-ı hasen sandıklarının vermiş olduğu toplam borç tutarının ise 700 milyon TL olduğu anlaşılmaktadır. Yani görünen o ki faizsiz borç uygulamalarının tüm zamanlardaki toplam büyüklüğü, sadece 2024'teki bireysel ihtiyaç kredilerinin binde 1,5'i nispetindedir.

Karz-ı hasen sandıklarının efektif şekilde işleyebilmesi için hedef kitlesini bir çatı altında toplaması, borç yönetimini profesyonelce yapmasında yarar vardır. Çünkü faizsiz borç isteyen kişi hangi amaçla istiyor, gerçekten buna ihtiyacı var mı, geri ödeyebilme ihtimali nedir vb. bilgileri edinebilmek için borç verilecek kişinin kurum mensubiyeti ya da referansı olması önemlidir. Bilhassa enflasyonun yüksek ve dalgalı olduğu ekonomilerde fon yönetimi önem arz etmektedir. Nitekim bugün başarılı bir şekilde Karz-ı hasen faaliyetini sürdüren ve yukarıda birkaç örneği verilen yapıların bu hususları dikkate aldığını görmekteyiz.

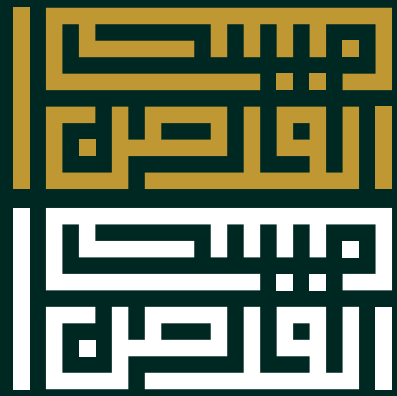
4 <https://www.bddk.org.tr/BultenHaftalik>

Karz-ı hasen müessesesinin kısa vadede ekonomik ve finansal sistemde bankalara rakip olacak şekilde konumlanması elbette güçtür, ancak inancımızın ilkelerine dayalı ekonomi ve finans anlayışının, bizden orta ve uzun vadede gerçekleştirmemizi beklediği bir görevdir.

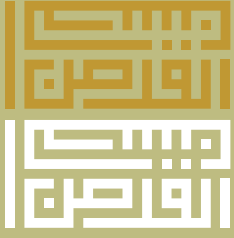

القرض بحسن

RÖPORTAJLAR

Hayrettin Karaman: “Allah’a (Allah için) ödünç verme şerefine/sevabına talip olan bireyin ve toplumun bu vaadi unutmaması ve vererek mutluluğu tatmaya alışması gerekir.”

Zamanın ruhu içerisinde Müslümanların birbirlerine olan sorumlulukları hakkında düşünceleriniz ile söze başlamak isteriz.

Bu soruya Peygamberimizin (SAV) vaktiyle manzum tercüme ettiğim bir hadîsi ile şöyle cevap vereyim:

Varoluşçular diyor “başkası cehennemdir”

İslam diyor bu söze “saçmadır, ne menemdir”

Öteki olmayınca hayat olur mu “ahmak!”

Sırf “Kendine iyi bak” sözü de benim nemdir!

Gelin bir de Hak Resûl neler demiş dinleyin

Şeytana aldanmayın Kılavuz’u izleyin

Kim bir müminin dünya sıkıntısını giderse

Allah onu ahrette rahatlatır bekleyin

Ve kim bir Müslüman’ın gizlisini yaymıyor

Dedikodu ederek kusurunu saymıyor

Allah da ahrette bu kulu etmez rezil

Hem gizler hem bağışlar kullar niçin aymıyor

Zorda kalan bir kulun işini kolay kılan

Olur iki cihanda Hak’tan karşılık alan

Kul kardeşine yardım ettiği müddetçe bil

O kula yardım sözü veriyor Rabbim Rahman

Öğrenmek için ilim kim uygun yola girer

Allah da bir yol açar o yol cennete gider

Allah’ın evlerinden birine bir topluluk

Kur’an dersine gelse bakın Müjdeci ne der:

Topluluğa bir huzur bir rahmet hakim olur

Kuşatır da melekeler saçarlar çevreye nur

En büyük ödül ise Allah’ın anmasıdır

Onları katındaki varlıklara, şan budur

Bir kişiyi ameli geri koymuşsa eğer

Üretmemiş olursa maddi manevi değer

Soyu onu yüceltmez (erdem soyda değildir

Dünya ve ahirette soy değil eser geçer)

Müslümanların birbirlerine destek olması hususundaki İslamî duruş konusunda neler söylemek istersiniz?

Yukarıda mealini verdiğim hadîs bu soruya da cevap veriyor.

Karz-ı hasenin Kur’ânî zemini kapsamında bireysel anlamdaki hususiyeti nedir?

Allah Teâlâ kullarına büyük bir şeref ve sevap fırsatı veriyor; “İhtiyacı olan birine hiçbir menfaat beklemeden, sırf benim rızamı elde etmek için ödünç para veren ‘bana ödünç vermiş olur’, ben de onun mal varlığını veya sevabını katlarım ve ona ayrıca ödülleri veririm” buyuruyor (Bakara: 2/245; Hadid: 57/11)

Faizciliği “kendisine savaş ilan etmek” şeklinde değerlendiren Allah Teâlâ insanları faizcilere mecbur eden ihtiyaçların karşılanmasını elbette ister ve bundan hoşnut olur. Allah’a (Allah için) ödünç verme şerefine/sevabına talip olan bireyin ve toplumun bu vaadi unutmaması ve vererek mutluluğu tatmaya alışması gerekir.

Dünyadaki kurumsal karz-ı hasen organizasyonları hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

İslam dünyasında ya bağımsız veya faizsiz bankalara bağlı karz-ı hasen uygulamaları var; ancak hem sayıları hem de bütçe büyüklükleri yetersiz. Bazıları da –bizdeki MÜSİAD gibi- yalnız üyelerine faizsiz borç veriyor. Müslüman ülkeler arası bir karz-ı hasen kuruluşu olsa, bu kuruluşu zengin ülkeler yüklü bağışlar yapsalar, bir yandan yoksul ülkelere faizsiz kredi verilse, bir yandan da kazandırıcı faaliyetler için devlet, holding ve şirketlere faizsiz ödünç para verilse, bu paradan istifade eden taraflar kuruluşu, ya ortaklık kurarak kâr veya yüklü bağışlar yapsa Dünya Bankası ve IMF’nin Müslümancasını oluşturmuş oluruz. Bu amaca ulaşmak için alimler, düşünürler, sivil toplum ve siyasetçilerin el ele vermeleri gerekir.

Sizce sosyal dengeyi sağlama adına toplumsal ve bireysel anlamda karz-ı haseni nasıl konumlandırmalıyız?

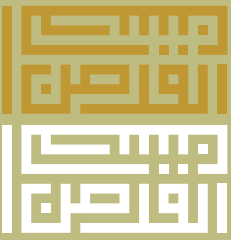
Sırf bu hizmet için bir kuruluş yapılsın. Sağlam hukuki dayanakları ve sağlam yöneticileri olsun. Bu kuruluşun yeteri kadar şubeleri bulunsun. Hamiyetli insanlar yastık altında tutacakları, hatta bir gün bile olsa harcamayıp ertesi gün harcayacakları paraları bu kuruluşu yatırınsınlar. Burada biriken paralardan, temel ihtiyaçları için talepte bulunanlara faizsiz olarak ödünç para verilsin. Teminatlar alınsın, imkanı olanlardan tahsil edilsin, ödeme gücü bulunmayanların borçları ise kuruma verilecek zekatlarla, bağışlarla ödensin...

Not: Borçlu borcunu öderken enflasyon farkını da ödemelidir; aksi halde borcunu eksik ödemiş olur.

Peki bu kuruluşun masrafı nasıl çıkacak?

Önce Allah rızası için bu kuruluşa bağış yapanların yardımlarıyla, sonra bu kuruluş tarafından kurulacak bir şirkete bir miktar sermaye aktarılıp helal kazandırıcı işler yapılarak masraflar çıkarılabilir. Bu kuruluşu Müslüman, hamiyetli, fedâkâr zenginler kurmalı, kendilerinin hiçbir maddi menfaatleri olmamalı, gerektiği kadar ücretli personel kullanılmalıdır. Ümmetin bu parçası (bizler) tarihte çok güzel şeyler de yaptık; bu kuruluş o güzelliklere bir yenisini ekleyecek ve belki diğer parçalara da örnek olacaktır!

فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

Muhammet Ali Özeken: “...sandığımız küçük adımlarla yola çıktı ama başından beri hedefleri çok büyüktü. Ulvî hedefleri doğrultusunda kemâle doğru yol yürümeye devam ediyor...”

Hayatınızda bireysel olarak “borç almak-borç vermek” ile ilgili duygularınızı bizimle paylaşır mısınız?

Dünya hayatının bir imtihan olmasının sonucu olsa gerek, hayatlar tekdüze değil. Bir dönem rahatlık ve bolluk içinde yaşarken bir zaman sonra sıkıntılar ve darlıklarla sınanabiliyorsunuz ya da tam tersi söz konusu olabiliyor. Rabbimiz Yüce Kitabında bolluk dönemlerinde saçıp savurarak israf edenleri şeytanın kardeşleri olarak tanımlıyor. Diğer yandan da Müslümanları hep yardımlaşmaya ve dayanışmaya teşvik ediyor.

Bence insanlar gerek bireysel gerekse de kurumsal/ticari hayatlarında ekonomik olarak rahat ettikleri dönemlerde bunun bir şükürü olarak çevresine yardımcı olmaya gayret etmelidirler ki zorluk dönemlerinde de aynı desteği görebilsinler.

Burada Peygamberimizin şu hadis-i şerifini hatırlamak lazım. Peygamber Efendimiz yolculuklarında ve savaşa giderken zaman zaman terkisine ashabından bir kişiyi bindirirdi. Yine bir yolculuğunda sahabenin gençlerinden Abdullah bin Abbas’ı terkisine almış ve ona şöyle nasihat etmiştir: *Ey oğul! Allah’ı koru (emirlerini tut ki); O da seni korusun. Bolluk zamanında Allah’ın emirlerini yerine getir ki, darlık anında sana iyilikte bulunsun. İstedığın zaman Allah’tan iste, yardım dilediğin zaman Allah’tan dile. Eğer bütün insanlar, Allah’ın senin lehine yazmadığı bir konuda sana faydalı olmak için toplansalar, Allah onlara geçit vermez ise, insanlar buna güç yetiremezler. Yine bütün insanlar, Allah’ın senin aleyhine yazmadığı bir konuda sana zarar vermek için bir araya gelseler buna güç yetiremezler. Şunu da iyi bil ki; hoşlanmadığın bir şeye sabretmekte pek çok hayır vardır. Yardım ve başarı sabırla birlikte, düzlüğe çıkış da sıkıntılarla birliktedir. Şüphesiz her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır.” (Tirmizî, Kıyâmet, 59)*

Bu tavsiye mucibinde kişisel hayatımda durumum müsait oldukça çevremdeki yakın dost ve akrabalarımдан nakde ihtiyacı olanlara borç vermeye gayret ederim. Bunu da karz-ı hasen niyetiyle yaparım. Yani kenarda bir süreliğine kullanmayacağım bir para varsa boşta bekleyeceğine başka insanlara faydası olsun mantığıyla hareket ederim. Ama tabii sınırlı bir bütçe. Aynı fonun sürekli dolaşımında olması için alanların geri ödemesi önemlidir ve fitratım gereği verdiğim emaneti geri istemekte zorluk yaşarım. Herkes aldığı borcu vaktinde geri öderse o zaman bugün insanlığın ihtiyaç duyduğu en önemli iktisadi dayanışma örneklerinden biri gerçekleşmiş olur.

Kişisel hayatımda borç almamaya gayret ederim ama neticede dönem dönem borç almışlığım olmuştur. Borç aldığım dönemlerde de borcuma sadık kalmaya ve vaktinde ödemeye özen gösteririm. Açıkçası borçtan korkarım. Çünkü Peygamberimiz, arkasında borcunu ödeyecek miktarda mal ya da o borcu üstlenecek bir yakını olmadan vefat eden Müslümanların cenaze namazını bizzat kendisi kıldırımdan imtina etmiştir. Ve yine yaptığı şu duayı

her gün yapmaya çalışırım: ‘Allah’ım, *kederden ve üzüntüden, tembellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç yükünden ve insanların kahrından sana sığınırım.” (Ebu Davud, Salat, 367)*

Modern dünyada “borç vermek” konusunda düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Modernite kavramını ilk olarak Hegel’in, Hristiyan Germatik dünyasını tanımlamak için kullandığı kabul edilir. Yani etimolojik olarak modern sözcüğünün mekânı Avrupa kıtasıdır. Doğu medeniyetlerinde modernlik kavramı kullanılmamıştır. Bir felsefe olarak modernizm; Ortaçağ Avrupasında kilisenin insana ve topluma uyguladığı baskıya karşı ortaya atılmış, Rönesans ve Reform hareketleri, bilim alanındaki gelişmeler ve sanayi devrimini ile kendini bulmuş pozitivist bir akımdır. Pozitivizm ise temelinde doğruya ancak akılla ve bilimsel bilgiyle ulaşılabileceğini savunur ve insanın metafizik tarafını yok sayar. Halbuki dinimiz; bilginin en temel kaynağının insanı ve kâinatı yaratan Allah’ın peygamberleri aracılığıyla insanlara ulaştırdığı mesajlar (vahiy) olduğunu ve bu nakli bilgilerin asla akılla çelişmeyeceğini bildirir. Nitekim modernitenin ve pozitivizmin kendine referans aldığı bilimsel bilginin tarih boyunca çok defa kendisiyle çeliştiği aşikardır. Buna karşılık bilimde ilerleme sağlandıkça vahiyyle gelen bilgilerin şaşmaz doğrular olduğu ortaya çıkmaktadır. Aslında “ilerleme”nin karşılığı olarak toplumlara kabul ettirilen modernizmin temeli, Batı dünyasında dinin baskı aracı olarak kullanılmasının önüne geçmek amacıyla her şeyin maddi olarak ve akılla dizayn edilme çabasıdır.

Modernizm felsefesinde “borç” ancak karşılığında bir çıkar elde edilmesi halinde verilebilir. Hatta günümüzde çok yaygın olarak uygulanan ve kâr amacı gütmeyen iddia edilen bir takım sosyal sorumluluk projeleri bile aslında bir çıkara hizmet etmektedir. (Marka değerini artırma, pazarlama vb)

Halbuki İslam bir hayat nizamıdır ve temeli adalettir. Kimse kimseye zulmedememeli ve kimse zulme uğramamalıdır. Bunun için İslam iktisadının temeli faizsizlik ilkesi üzerine kurulmuştur. Çünkü faiz, alan tarafa haksız kazanç sağlarken, veren tarafı ezmektedir. İslam inancında insan en şerefli mahluktur ve şerefine halel getirecek, başını önüne eğdirecek her türlü uygulama yasaklanmıştır. Faiz de borçlu kimseyi borç altında ezilmesi suretiyle zelim hale getirir.

Rabbimiz Kur’an-ı Kerim’de faizi ağır ifadelerle yermiş, ticari faaliyetlerde faize alternatif olarak çeşitli ortaklık metotları önermiştir. Borç alışverişlerinde de faizi kesin olarak yasaklamış ve karşılığında büyük mükafatlar vadettiği karz-ı hasen uygulamasını öğütlemiştir. Karz-ı hasen ise özü itibarıyla bir borçtur ve geri alınmak üzere verilir. Yani geri ödeyemeyecek durumda olanlara karz verilmez. Onlara zekât, sadaka gibi karşılıksız yardımlarda bulunulur. Borcu hasen (güzel) yapan unsur ise karşılığında herhangi bir dünyevi menfaat beklenmemesidir. Yani sadece Allahü Teala’nın rızasını kazanmak ve vadettiği büyük mükafatları elde etmek için verilir.

Hal böyle olunca babanın oğluna borç vermekten imtina ettiği modern dünyada karz-ı hasen vermek çok büyük bir erdemdir ve aslında modern dünyada insanlığın ihtiyaç duyduğu en önemli iktisadi dayanışma örneklerinden biridir.

Karz-ı hasen tarifi ile ilk tanışmanızı bizimle paylaşabilir misiniz?

İmam Hatip Lisesi mezunuyum. Bu sebeple olsa gerek karz-ı hasen ifadesiyle yanılmıyorsam ortaokul-lise yıllarında tanıştım. Tabi o zaman karz-ı haseni, geri alınması düşünülmeyen ve geri tahsil için bir planlama yapılmaması gereken bir borç uygulaması olarak zihnimde kodlamışım. Yani borç verirsiniz, gelirse gelir gelmezse takip etmezsiniz. Hatta bu niyetle karz verdiğim kişiler oldu ve takip etmedim. Zaten şahsi mizacımdan dolayı

takip etmem çok zordu. O yüzden karz-ı hasen ile sadaka arasındaki farkı tam olarak anlamlandıramamıştım. Ta ki MÜSİAD’ın Karz-ı Hasen müessesesi kurulduğunda karz-ı hasenin aslında geri alınması gereken bir borç olduğunu öğrenene kadar.

Peygamber Efendimiz Miraç gecesinde Cennet’in kapısında “sadakanın on, karz-ı hasenin ise on sekiz misliyle mükafatlandırıldığını” okuduğunu ve bunun hikmetini de Cebrail’e (AS) sorduğunu buyuruyorlar. Yine bir hadis-i şeriflerinde de “Bir kişiye ödünç vermenin ona karşılıksız vermekten daha efdal olduğunu” belirtiyorlar. Tabii sadaka istemek ve almak rencide edici olabilir. Halbuki karz geri verilmek üzere alındığı için rencide etmez. Ayrıca karşılıksız alınan yardımlar geri ödenmeyeceği için daha rahat harcanır. Karz alan ise geri ödeme şartıyla aldığı için daha dikkatli tasarruf eder. Yine karşılıksız alınan yardımlar toplumda bir kişinin ihtiyacını görür ve tüketir. Karz ise geri ödendikçe başka kişilerin de ihtiyacını karşılayacaktır ve karz alanlar geri ödedikçe bu iktisadi dayanışma kartopu gibi büyüyecektir.

Tabii burada karz-ı hasen uygulamalarının sağlıklı bir şekilde yürümesi ve büyümesi için kurumsallaşması şarttır. Yoksa bireysel olarak karz vermek çok erdemli bir davranış olsa da sürekliliğini sağlamak oldukça zordur.

Sizce bireysel (mikro) anlamda bu modelin devam ettirilmesinin önemli nedir?

Batı dünyasında yapılan bir araştırmada insanları en çok mutlu eden şeyin, bir çıkar beklentisi içinde olmaksızın başka insanlara yardım etmesi olarak tespit edilmiş. İnsanın bedeni ve nefsi doyumsuzdur. Doyumsuzluk mutluluğu temin edemez. Mutluluk için ruhun tatmini gereklidir. Peygamberimiz bu konuda “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır.” (Buhârî, Mağâzî 35) buyurmaktadır.

İslam’da birtakım infak türleri bulunmaktadır. Zekât ve sadaka bunlardan ikisidir ve ismen ve cismen toplumumuzda yaşatılmaktadır. Her ikisi de karşılıksız verilir. Zekât aynı zamanda Müslümanların malını temizleyen temel bir ibadettir ve şartlarını haiz olanlar için İslam’ın temel vecibelerinden biridir. Karz-ı hasen ise geri alınmak amacıyla verilir. Yani modern tabirle bir finansal enstrümandır.

Karz-ı hasen uygulaması bugün toplumumuzda ismi bilinmese dahi yaşatılmaya devam etmektedir. İmkânı olan herkes eşine-dostuna, akrabasına, komşusuna, çalışanına hiçbir dünyevi menfaat beklemeksizin sadece ihtiyacı görülsün diye borç vermektedir. İşte bu amaçla verilen borçlar hep karz-ı hasen sınıfına girmektedir.

Burada üzücü olan durum; kadim medeniyetimize ait olan ve bireysel ve kurumsal olarak yüzyıllardır uygulanagelen “karz-ı hasen”in terim olarak isminin unutulmasıdır. Hatta Osmanlı’nın son dönemine kadar o dönemin Misâlli Büyük Türkçe Sözlüğü olan Kubbealtı Lügati’nde yer bulan “karz-ı hasen” terimi ne yazık ki sonralarda sözlüklerden çıkartılmış ve terim olarak toplumumuzun hafızasından silinmiştir. Ama bireysel uygulamalar günümüze kadar devam edegelmiştir. Karz-ı hasen terimi bugün İngilizce terimler sözlüğünde “Qard al-Hasan” şeklinde “faizsiz ve hayır amaçlı borç verme” anlamında tanımlanmıştır ve alanında yaygın olarak kullanılmaktadır.

Tabii böylesi faydalı bir uygulamanın gelişimini ve sürekliliğini sağlamak esastır. Bireysel çabalar çok kıymetli olmakla birlikte hem inkıtaa uğraması cihetinden hem de büyüememe ihtimalinden dolayı toplumun tüm kesimlerine ve büyük ölçekte katkı sunmaktan uzaktır. Ayrıca az önce değindiğimiz modern dünyada maalesef ki çıkarıcı anlayış yaygınlaşmakta ve güven duygusu zedelenmektedir. Bireysel karz-ı hasen uygulamaları da bu handikaplardan dolayı sığlaşmakta, insanlar verdikleri karzı geri alamayınca uygulamayı genişletmekten imtina etmektedir.

Kurumsal anlamda bu borçlanma yöntemi için geliştirilen ilk modellerden birisi MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı. Bu hususta neler söylemek istersiniz?

Bireysel karz-ı hasen uygulamalarının çok kıymetli olduğunu az önce zikretmiştik. Nitekim zekatın da önce en yakın çevreden başlanarak verilmesi esastır. Fon imkanları arttıkça muhatap kitle halka hakla genişletilir. Karz-ı hasenin de öncelikle yakınlarla verilmesi doğal bir durumdur. Fakat yakınlarla verilen karz geri iade edilmediğinde alacağı takip etmek insan fitratı gereği zordur. Buna bir de “karz-ı hasenin ruhundaki müsamaha” ilkesi eklenince bireyler şahsi alacaklarını takip etmekten imtina ederler. Şu da bir gerçektir ki günümüzde herkes borcuna sadık davranmamaktadır. Ayrıca “imkânsızlık” ile “suiistimal” halleri birbirine karışmaktadır. Hal böyle olunca verilen karzlar geri alnamamakta, güven duygusu zedelenmekte, karz-ı hasen için ayrılan bütçeler küçülmekte ve uygulamalar sürdürülebilir olmaktan uzaklaşmaktadır. İşte burada kurumsal yapıların önemi ortaya çıkmaktadır. Asr-ı Saadet döneminde ilk uygulamaları yaşanan ve Hz. Ömer zamanında kurumsallaştırılan karz-ı hasen müesseseleri, Selçuklular ve Osmanlılar zamanında da para vakıfları ve birtakım sandıklarla yüzyıllar boyu faaliyetlerini sürdürmüştür.

Kurumsal yapıları bireysel uygulamalardan ayıran en önemli unsurlar; çalışma sistemlerinin ve süreç yönetimlerinin belirlenmiş olması, kişisel inisiyatiflerin asgariye indirilmesi, denetime açık olması, ölçek büyüklüğü ve uzun ömürlü olmalarıdır.

MÜSİAD 1990 yılında kurulduğunda az sayıda üyeden müteşekkildi. Üyeler birbirlerini tanırlar ve aralarında dayanışırlandı. Hatta belki de o ilk üyelerimizin birçoğunun bireysel olarak karz-ı hasen fonları vardı ve uygulayıcı idiler. Ama yapımız büyüdükçe, Türkiye’nin ve dünyanın birçok bölgesinden yeni üyeler aramıza katıldıkça eskisi gibi herkesin birbirinden haberdar olma durumu imkansızlaştı. Veren el iken alan el durumuna düşen, ticareti kesata uğrayan üyelerimiz oldu. Doğal olarak aramızda iktisaden yardımlaşacağımız bir fon müessesesine ihtiyaç hasıl oldu. 2016 yılında peş peşe yaşanan iki üzücü hadise bu yapının kuruluşunu tetikledi. O dönem MÜSİAD Genel Başkanı olan Nail Olpak Bey’in talimatı ile bir hazırlık komisyonu oluşturuldu. Komisyon uzunca süre araştırma faaliyetinde bulundu. UTESAV Vakfımız da hakeza yoğun çalışmalar yaptı. Bu vesile ile burada hayırla yad edip sağlık afiyet dileyeceğimiz Prof. Dr. Hayrettin Karaman ve Prof. Dr. Hamdi Döndüren hocalarımız MÜSİAD’ın bu çalışmalar için bir Karz-ı Hasen Müessesesi kurmasının çok hayırlı bir iş olacağını tavsiye ettiler. Hem amacımızı tam karşılayan yapının karz-ı hasen müessesesi olduğunu hem Rabbimizin bu eşsiz tavsiyesini yeniden ihya etmenin MÜSİAD’a yakışacağını belirttiler. Tabii geçmişlerinde bireysel olarak ya da kurumsallaşmamış küçük gruplarla karz-ı hasen uygulamasını tecrübe etmiş olan bazı üyelerimizden, sürdürülebilirliğinin sağlanamayacağı gerekçesiyle böyle bir yapı kurmanın yanlış olacağını söyleyenler de oldu. Ama sonuçta hem yasal hem de şer’i yönden şartları sağlayacak bir resmi yapı kurulması prensip olarak kararlaştırıldı. Ve mevcut mevzuata göre en uygun yapılanma modelinin “Sandık” olduğu sonucuna ulaşıldı.

Sonuç olarak MÜSİAD Karz-ı Hasen, 2016 yılında MÜSİAD Derneği’nin bir sandığı olarak yasallaştırıldı. İlk dönemlerinde Dernekler Yönetmeliği ve kendi yönetmeliğine göre hareket etti. Zaman içerisinde uygulamalardan elde ettiği tecrübelerle kendi yönetmeliğini birkaç kez revize etti. Birçok hususta ilkeler ve prensipler belirledi. Kişisel inisiyatifleri asgariye indirdi ve yazılı kurallarına göre hareket eden bir sandık geleneği oturttu. Yakın zamanda da sandık uygulamalarının tüm süreçlerini yazılı hale getirdiği iç tüzüğünü yayınladı. Ayrıca müracaat, değerlendirme ve takip süreçlerini yaptırdığı bir yazılımla dijitalleştirdi.

Özetlemek gerekirse sandığımız küçük adımlarla yola çıktı ama başından beri hedefleri çok büyüktü. Ulvî hedefleri doğrultusunda kemâle doğru yol yürümeye devam ediyor.

Bize biraz bu sandığın mevcut durumundan bahsedebilir misiniz?

Alanında klasiklerden olmaya namzet böyle bir kitapta çok güncel bilgilerin bulunmasının doğru olmayacağı kanaatindeyim. Ama Rabbimizin 6 ayrı ayet-i kerimede adeta altını çizercesine tavsiye ettiği, karşılığında inanılmaz büyük mükâfatlar vadettiği karz-ı hasenin, çok bereketli bir uygulama olduğunu geçtiğimiz 8 yılda ayne’l yakîn müşahede ettiğimizi ifade etmek isterim. Öyle ki sandığımızın öz sermayesi sınırlı olmasına rağmen her yıl verdiğimiz karz miktarı döviz/altın bazında bile en az iki katına çıkmaktadır. Fon sermayemiz; bir taraftan sandık üyelerimizin yıllık aidatları ile bir yandan da “sadakadan daha faziletli” olduğunu öğrenen tasadduk ehlinin vakfettiği paralarla büyümektedir. Sistemli çalışmamız ve alacaklarımızı çekinmeden sıkı sıkıya takip etmemizden dolayı karz geri ödemeleri de fonumuzu sürekli aktif tutmaktadır. Böylece çok daha fazla üyemize hizmet sunma imkânımız olmaktadır.

Tarihte kurumsal karz-ı hasen uygulamaları “tek taraflı” ve “çift taraflı” olmak üzere iki farklı modelle uygulanagelmıştır. Tek taraflı uygulamalarda karz-ı hasen müesseseleri vakfedilen/hibe edilen fonlarla karz verirken, çift taraflı karz-ı hasen uygulamalarında kurumsal karz-ı hasen yapısı da borç alabilmekte ve aldığı borcu karz uygulamalarında kullanıp vadesi geldiğinde emanet verene geri iade etmektedir. Sandığımız bugüne kadar sadece tek taraflı karz-ı hasen uygulaması yapmıştır. Yani üye aidatları dahil tüm gelirleri hibelerden oluşmuştur. Fakat sandığımız yakın zamanda çift taraflı karz-ı hasen uygulamasını başlatmış ve TL/döviz ve altın bazlı emanet alacak olup aynı cinsten olmak şartıyla karz vermeye başlayacaktır. Bu uygulama, kullanılacak fonun büyümesi anlamında çok büyük bir sıçrama yaşatacaktır. Burada en hassas davranacağımız nokta; sandığa borç verenlerin emanetlerini anlaştığımız vade tarihinde aynıyla iade edecek olmamızdır. Zira bu güvenin pekiştirilmesi halinde insanlar kısa vadede kullanmayacakları tüm nakdi imkanlarını karz-ı hasen uygulamalarında değerlendirebileceklerdir. Böylece bir taraftan çok daha fazla kişi karz-ı hasenden istifade edebilecek, faiz illetine bulaşmadan maddi sıkıntılarını giderebilecek ve borçlu olmanın getireceği acizlikten ve bunalımlardan kurtulacaktır. Diğer yandan da ihtiyaç fazlası nakde sahip insanlar güven içinde paralarını karz-ı hasen müesseselerine geçici süreli emanet edebilecek ve Rablerinin rızasını umabileceklerdir. Nitekim Hayrettin Karaman hocamız, karz-ı hasende karz veren tarafın bir vade belirtmek zorunda olmadığını, dilediği anda verdiği borcu geri isteme hakkının olduğunu söyleyince önce şaşırmıştık. Fakat karz-ı hasenin hikmeti de bu olsa gerek. Bir günlüğüne bile olsa kullanılmayacak bir meblağın Allah’ın rızasını kazanmak için ama güven içerisinde karz-ı hasen olarak verilebildiği bir dünyada bankalara, faize, krediye kimin ihtiyacı olur ki? Mükemmel bir iktisadi dayanışma sistemi kurulmuş olur. Tabii karz-ı hasenin ancak geri ödeme imkânı olan ihtiyaç sahiplerine verilebileceği gerçeğini de dikkate almamız lazım. Burada “ihtiyaç” kelimesinin sınırlarını net çizmek de doğru olmaz. Zamana, zemine ve imkanlara göre ihtiyaçlar değişiklik arz edebilir. Ama ihtiyacı olmadığı halde karz-ı hasen kullanıp yeni kazançlar elde edeceklere de karz-ı hasen vermek uygun düşmez.

Sorunuzun cevabını özetlemek gerekirse MÜSİAD bir iş adamları derneğidir ve üyelerimizin ihtiyaçları genel toplum kesimlerine göre daha büyüktür. Ama yaptığımız finansal simülasyonlarda belki de 3-5 yıl sonra her biri işveren olan üyelerimizin kısa süreli nakit ihtiyaçlarının tamamını sandığımızdan karşılaması mümkün olacaktır. Bu da faize karşı alternatifi bir borçlanma modelinin temellerini oluşturacak ve zaman içerisinde tüm toplum tarafından bilinecek, yaygınlaşacak ve kurumsallaşacaktır.

Sandığın gelecekteki misyonuna dair aklınıza ilk gelenler nelerdir?

Biz MÜSİAD Karz-ı Hasen Sandığı olarak Türkiye Cumhuriyeti’nde karz-ı hasen amaçlı kurulan ve bu misyonunu sandık yönetmeliğinde net bir şekilde belirtip ilgili resmî mercilere onaylatmış ilk resmî ve kurumsal yapıyız. Bu sebeple sandığımız iki temel misyonla faaliyetlerini sürdürmektedir.

Birincisi kurum içi misyonumuz ki; tüm sandık üyelerimizin ticaretlerinde nakit sıkışıklığı yaşadıkları zaman başvurabilecekleri yegâne merci olmak ve üyelerimizin makul taleplerine eksiksiz cevap verebilmek. Bunun yolu da fonumuzu o derece büyütmekten geçer. Biz 8 yıllık tecrübemizle bunun gerçekleştirebileceğine tam olarak inanıyoruz. Böylece hiçbir üyemiz borç altında ezilmeyecek, faize, tefecilere bulaşmayacak, varlıklarını yok pahasına elden çıkarmak zorunda kalmayacak, bunalımlar yaşamayacak, akl-ı selimden uzaklaşmayacak. Tüm bu olumsuzlukların yerine kendi kurduğu sandıktan nakit ihtiyacını temin edebilecek.

İkinci misyonumuz ise daha büyük; başta ülkemiz olmak üzere tüm İslam âleminde karz-ı hasen müessesesinin tanınırlığını, bilinirliğini artırmak, uygulamalarını çoğaltmak, kapasitelerini büyütmek, kurumsallaşmasını ve yasallaşmasını sağlamak. Bu misyonumuzun çok daha uzun süreli ve meşakkatli bir sorumluluk olduğunun bilincindeyiz. Bu görevimizi ancak bizim gibi düşünen paydaşlarımızla yerine getirebileceğimizi biliyoruz. Nitekim MÜSİAD’ın Karz-ı Hasen Sandığı kurulduktan sonraki 8 yıllık süre içerisinde farklı vakıf ve dernekler karz-ı hasen uygulamalarına başladılar. Bugün sayıları 15’i bulan bu kuruluşların kimisi yeni girişimciler için mikro kredi verirken kimi öğrencilerin eğitim giderleri için borç veriyor. Kimisi yeni evlenecek çiftlere evliliklerinin ilk adımlarını kolaylaştırmak için borç verirken kimisi de çalışanları arasında faizsiz ihtiyaç kredisi sağlıyor. Ama hepsinin temelde iki büyük gayesi var; insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve faizle mücadele.

Biz tüm bu kuruluşlarla Karz-ı Hasen Platformu adı altında yılda birkaç kez bir araya geliyoruz ve güzel fikir ve tecrübelerden istifade etmeyi hedefliyoruz. Allah’ın izniyle bu çabalar zaman içerisinde büyük sonuçlara vesile olacak.

Diğer yandan ülkemizde yürürlükte bulunan kanunlarla toplumun her kesimine hitap edebilecek karz-ı hasen uygulamaları yapmak mümkün değil. Bu sebeple bahsi geçen uygulayıcı her kuruluş, faaliyetlerini üzerine bina ettiği yasal zemini farklı şekillerde oluşturmaya çalışıyor. Rabbimiz ihtiyaç duyan kişiye menfaat beklemeksizin borç vermeyi tavsiye ederken hatta emrederken, yürürlükteki mevzuat ise borcun faizsiz verilemeyeceği noktasında muhataplarını uyarıyor. Diğer yandan bu konuda yasal bir düzenleme yapılacak olsa “karz-ı hasen” terimi Türk hukuk sistemince tanınmıyor. Bu amaçla biz MÜSİAD olarak öncelikle “karzıhasen” kelimesinin Türk Dil Kurumu’nun güncel lügatine eklenmesi konusunda müracaatımızı yaptık. İlgili devlet yöneticileri ile istişarelerimiz devam ediyor. Yasal düzenleme için alt yapı olacak çalışmalar yapıyoruz. Bu konuda yürüyeceğimiz yol çok uzun ama asla ümitsiz değiliz. Çünkü hem paydaşlarımızdan hem de devletin ilgili yöneticilerinden tam destek alıyoruz. İnşallah uzun bir zaman geçmeden karz-ı hasen uygulamaları yasal bir altyapıyla topluma açık hale gelecektir.

Ekonomik zorluklarla mücadelede bu modelin etkisi ile ilgili tavsiyelerinizi öğrenmek isteriz.

İsterseniz bu anlamlı sorunuzun cevabını ülkemizde ve uluslararası alanda uzun yıllardır faizsizlik ana ilkesi ışığında İslam iktisadı üzerine çalışan Temel Hazıroğlu Beyefendi’nin 2023 yılında İslam İktisadı ve Finansı Dergisi’nde yayınlanan makalesinden alıntı yaparak cevap vermiş olayım;

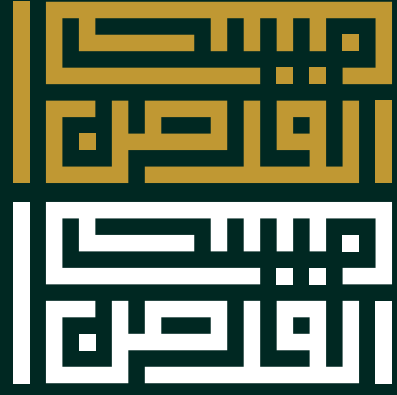
“‘Faiz; insanlığın son semavî kitabı Kur’an’da ve onun hayata uygulaması olan sünnette son derece net ifadelerle yasaklanmıştır hatta lanetlenmiştir: Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı kimseler gibi kalkarlar. Bu, onların, alışveriş de faiz gibidir, demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişini helal, faizi haram kılmıştır...’ (Bakara 2/275). Altına mukabil altın, gümüşe mukabil gümüş, buğdaya mukabil buğday, arpayı mukabil arpa, hurmaya mukabil hurma, tuza mukabil tuz aynı evsafa, aynı ölçüde ve hemen mübadele edilmelidir. Her kim fazlalık verir veya alırsa muhakkak ribaya sebep olmuş olur. Mübadele edilecek metalar farklı ise peşin olmak kaydıyla istediğiniz gibi mübadele edebilirsiniz.’ (Müslim, Musakat 80; Ebu Davud, Buyu’ 12).

Faiz aynı zamanda Hristiyanlık ve Musevilikte de yasaklanmıştır: ‘Geri alacağınızı umduğunuz kişilere ödünç vererseniz, bu size ne övgü kazandırır? Günahkârlar bile verdiklerini geri almak koşuluyla günahkârlara ödünç verirler. Ama siz düşmanlarınızı sevin, iyilik yapın, hiçbir karşılık beklemeden ödünç verin. Alacağımız ödül büyük olacak.” (Luka İncili, 6:34-35). ‘Kardeşinden faiz ve kâr alma. Tanrı’ndan kork ki, kardeşin yanında yaşamını sürdürebilsin. Ona faizle para vermeyeceksin. Ödünç verdiğin yiyecekten kâr almayacaksın.’ (Tevrat, Levililer, 25:36-37)

Faiz rizikoya katlanmadan para sahibinin başkasının ürettiğinden aldığı paydır. Paranın vadeli ticaretinden elde edilen, üretimle alakası olmayan, başkalarının zararına yol açan tekelleşmeye neden olan haksız kazançtır. Güçlüyü haklı konuma getiren her türlü tekele fırsat veren, onların kendi menfaatlerini diğer insanlara zorla, hile ve baskı ile kabul ettirmelerinin önünü açan, kendilerinin de bir bakıma despot ve tağut haline gelmelerine sebep olan zulüm aracıdır (Ersoy-Haziroğlu, 2019:45). Velhasıl faiz/riba; yoksulun, ihtiyaç sahibinin imkânlarını daraltıp sermaye sahibine transfer ederek dengeyi ve mizanı bozan, toplumsal eşitsizliği derinleştiren, bir takastaki fazlalıktan öte ekonomi politik bir toplumsal yıkıma neden olan ve güçlünün lehine yapılan her şeyi mübah gören bir anlayışın adıdır.

Bugüne kadar gerçek anlamıyla ve değeriyle anlaşılamamış ve hayat bulamamış olan karz-ı hasen, aslında kadim kültürde çoğu zaman infak ve sadakadan daha önemli olarak değerlendirilmiştir.

Karz-ı Hasen, insana ve insanlığa dokunma potansiyeli en yüksek umdelerden biri olarak aynı zamanda bugün insanlığın ihtiyaç duyduğu en önemli iktisadî dayanışma örneklerinden biri olarak kendini gösterecektir. Onu hayata aktaracak, sonsuza kadar yaşatacak ve insanlığa umut olarak sunacak bir çalışmanın yapılması, bir sistemin kurulması elzem ve önceliklidir.”

SUALLER İLE KARZ-I HASEN

Karz-ı hasenin en temel fonksiyonu nedir?

Karz-ı hasen her şeyden önce Kur’ân ve sünnette teşvik edilen bir uygulamadır. Bunun bireysel ve toplumsal açıdan birçok fonksiyonu bulunmakla birlikte hepsinin temelinde yatan işlev, ekonomik zorluk içinde olan bireylere faizsiz borç yoluyla destek sağlamak ve toplumda dayanışmayı güçlendirmektir. Böylece hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ekonomik adalet ve ahlaki değerlerin korunmasına hizmet edilir. Ayrıca faizsiz bir uygulama olması yönüyle de Müslümanları haram olan faizden korur; toplumu ekonomik yükten kurtararak iktisadi dağılımda eşitliğe katlı sağlamış olur.

Alınan bir karz-ı hasen borcu ne amaçla kullanılabilir?

Karz-ı hasenin temelinde İslam ahlakını ve toplumsal faydayı gözetmek bulunduğundan karz alanın da verenin de bu amacı taşıması gerekmektedir. Zira karz-ı hasen bireysel ve toplumsal olarak ihtiyaçların karşılanması, meşru yollarla toplumsal fayda ve dayanışmayı esas alan bir uygulamadır. Bu sebeple karz-ı hasen alan biri bu borcu barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçları yanında eğitim, iş kurma, evlenme, ev alma gibi ihtiyaçlarını gidermede gibi amaçlarla kullanılmalıdır. Karz-ı hasen alan kişi borç verenin güvenini sarsmamaya, borcu amacı dışında kullanmamaya, haram işlerden kesinlikle uzak durmaya azami seviyede özen göstermelidir.

Karz-ı haseni diğer borçlardan ayıran husus nedir?

İslam’da borç adı altında oldukça geniş bir anlam dünyasından bahsedilmektedir. Burada maddi ve manevi olmak üzere kişinin üzerinde bulunan tüm borçlardan söz etmek mümkün olabilir. Borçta esas olan şey geri ödeme olduğu için ödünç anlamına gelen “âriyet” de bu açıdan değerlendirilebilir ancak bu, kullanım ödücüdür ve alınan mal kullanıldıktan sonra aynen iade edilmelidir. İşte karz-ı hasen daha dar bir anlamda işlevini sürdüren bir uygulama olarak kullanıma dayalı değil tüketime dayalı bir ödünç sistemidir ve kişinin üzerinde olan tüm borçları da kapsamaz. Karz-ı hasen yalnızca alan ile veren arasında bağlayıcı olan, borcun aynen veya misli olarak geri ödenmesi gerekliliğine sahip bir uygulamadır.

Karz-ı hasen borcun ödenmesi ne şekilde olur?

Öncelikle karz-ı hasenin en temel özelliği olarak borcun geri ödemesinde faiz söz konusu değildir. Alınan borç aynı veya misli şekilde ödenebilir. Bunun dışında karz alacak olan kişi evvela kendini bir muhasebeye çekmeli ve borcunu ödeyebileceğinden emin olmalıdır. Aksi takdirde toplumda güven ortamının zarar görmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır ki bu da karz-ı hasenin maksadının tam tersi bir ortam oluşturur. Diğer taraftan borçlu borcunu ödeme noktasında istek ve gayretli olmalı, ödeyecek güce ulaştığında borcunu ödemezlik yapmamalıdır. Bu durum hadis-i şeriflerde, Hz. Peygamber (SAV) tarafından “zulüm” olarak nitelendirilmektedir. İslam’da faiz haram kılınmış olmakla birlikte borcu öderken fazlalık veya bir hediye verilmesinde sakınca bulunmamaktadır. Peygamber Efendimizin (SAV) “Sizin en hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyeninizdir.” buyurmuşlardır.

Borç veren kişi (mukriz) borcun ödenmesi esnasında ek bir talepte bulunabilir mi?

Verilen borcun geri ödenmesi esnasında ek talepte bulunmak faiz demektir, faiz ise Allah’ın kesin bir şekilde yasakladığı ve haram kıldığı bir uygulamadır. Dolayısıyla İslam hukukuna göre, karz-ı hasenin temelinde faizsiz ve karşılıksız borç verme prensibi yatar. Borç veren kişi (mukriz), karz-ı hasen yoluyla verdiği borcun geri ödenmesi esnasında hiçbir şekilde ek bir talepte bulunamaz.

Karz-ı hasenin “güzel” olmasının sebebi nedir?

Borç anlamına gelen “karz”ın, Kur’ân-ı Kerîm’de “hasen” vasfıyla birlikte anılması, bu davranışı güzel kılan en önemli sebeptir. Allah maddi bir karşılık beklemeden verilen borcu güzel kılmış; âyet ve hadislerle de bu davranış taltif ve teşvik edilmiştir. Kur’ân’da doğrudan Allah’a bir “güzel borç” vermek olarak tanımlanan karz-ı hasen, Allah’ın razı olduğu ve ödüllendireceği bir davranış olarak açıkça belirtilmiştir. İnsan onurunu koruması, ihtiyaç sahibine bir sadaka gibi değil, güven ve haysiyetini incitmeden yardım elini uzatmak olan karz-ı hasen verme davranışı hem veren hem alan arasında bir denklik ve kardeşlik bağı oluşturur. Bu bağ, toplumsal dayanışmayı güçlendiren, kalpleri yakınlaştıran bir güzellik taşımaktadır. Bu güzel bağ, veren kişinin kalbine rahmet, topluma ise birlik ve huzur getirir.

Karz-ı hasen kimlere verilir?

Karz, ihtiyaç sahibi olan, ancak onurunu zedelemekten destek verilmesi gereken kimselere yöneliktir. Ancak verilen karzın karz-ı hasen olabilmesi için herhangi bir karşılık beklemeden, sadece Allah rızasını gözeterek verilmesi esastır. Kur’an ve sünnet ışığında karz-ı hasen, gerek bireysel gerekse toplumsal manada fayda sağlayacak herkese verilebilir. Çalışkan ama belirli sebeplerle maddi zorluğa düşmüş kişiler, kendi işini kurmak için sermayeye ihtiyaç duyanlar, öğrenim masraflarını karşılayamayacak durumda olan öğrenciler, evlenmek isteyen ama yeterli maddi gücü bulunmayanlar gibi toplumun birçok kesimi karz-ı hasen almaya ihtiyaç duymaktadır. Karz-ı hasen verirken gözetilmesi gereken en önemli şey niyetin samimi olmasının yanında, verilen borcun helal bir amaca hizmet edeceğinden emin olmaktır.

Karz-ı hasen ile sadaka arasındaki farklar nelerdir?

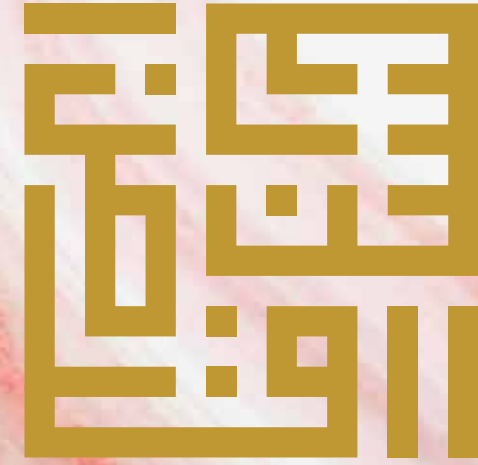
Sadaka, genel olarak ihtiyaç sahiplerine Allah rızası için karşılıksız olarak verilen bağış anlamı taşır. Karz-ı hasen ise ihtiyacı olan birine geri alınmak üzere borç vermek demektir. Her iki davranışta da önemli olan şey Allah rızası ile samimi bir şekilde yardımda bulunmak ve maddi bir menfaat beklentisi içerisine girmemektir. Ancak elbette karz-ı haseni sadakadan ayıran bazı hususlar vardır. Öncelikle sadaka herkese değil yardıma muhtaç, yoksul kişilere verilirken karz-ı hasen yoksul olmasa da maddi bir desteğe ihtiyacı olan herkese verilebilmektedir. Sadaka geri alınmamak üzere bir bağıştır ancak karz-ı hasende verilen borcun geri alınması söz konusudur. Dolayısıyla karz-ı hasen alana da verene de sorumluluk yükleyen ve toplumu çalışmaya teşvik edici bir uygulamadır.

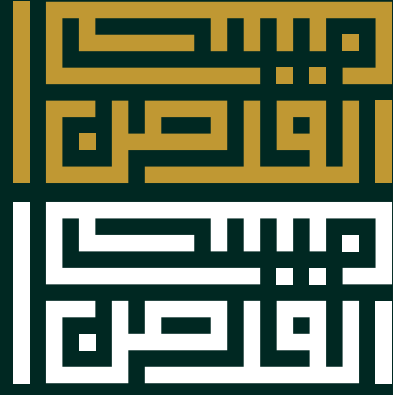
Karz-ı Hasen'nin kurumsallaşması ne demektir?

Karz-ı hasen bir İslami yardımlaşma ve dayanışma modelidir. Bu ahlaki değerın kurumsallaşması, daha sistematik, ve şeffaf bir şekilde geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacak bir yapıya kavuşması anlamına gelir. Bu da bireysel çabaların ötesine geçerek karz-ı hasen vakıfları, bankacılık sistemine entegre edilen karz-ı hasen uygulamaları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sistematik ve sürdürülebilir hale getirilerek oluşabilir. Kurumsal yapılar içerisinde yer alan karz-ı hasen uygulamalarında ortak özellik kâr amacı gütmeyen toplumsal dayanışma ve yardımlaşmaya destek olmak ve maddi ihtiyaç içerisinde olan kişileri faizden korumaktır.

Karz-ı hasenin kurumsallaşmasının avantajları nelerdir?

Karz-ı hasen her ne kadar bireysel bir şekilde gerçekleşebilse de, kurumsal yapılar sayesinde elde edilebilen düzenli gelirlerle daha planlı ve uzun vadeli projeler gerçekleştirilebilir. Ayrıca kurumsal yapılar sayesinde bağışların nereye ve nasıl harcandığı konusunda daha şeffaf bir yapı oluşturularak uzman kişiler sayesinde etkin ve verimli projeler gerçekleştirilebilir. Karz-ı hasen ile daha geniş kitlelere ulaşan yardımlar, uzun vadede devamlılığı sağlamanın yanında bireysel çabaların ulaşamayacağı büyük ölçekli projelere imkan tanır.

KARZ-I HASEN SÖZLÜĞÜ*

*

Sözlük oluşturulurken Kubbealtı Lugatı'ndan faydalanılmıştır. www.lugatim.com

Karz: Ödünç.

Hasen: Güzel.

Hasenât: İnsanların iyiliği için yapılan hayırlı işler, iyilikler.

Karz-ı Hasen: Bir menfaat karşılığı olmadan fâizsiz verilen borç.

Borç: Geri verilmek üzere alınan veya ödenmesi kabul ve taahhüt edilen para yâhut şey, deyn.

Ödünç: Geri verilmek veya belgelenme şartıyla verilen veya alınan, âriyet.

Medyun: Borcu, vereceği olan, borçlu; Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu hissedən, teşekkür borcu olan.

Borçlu: Maddî bir borç altında bulunan, borç almış olan, alacaklısına karşı bir şey vermek veya yapmakla mükellef olan (kimse), medyun; Birine karşı mânevî görevleri bulunan, minnet altında kalmış olan (kimse), minnettar.

Vefâ: Sözünde durma, verilen sözü yerine getirme; Dostluk ve muhabbette sebat etme, sevgide süreklilik, bağlılık ve sadâkat.

Mudârebe: Taraflardan birinin sermâyesi, diğerinin emek ve çalışması üzerine kurulan ortaklık.

Müstakriz: Borç alan kimse, borçlu.

İstikrâz: Borçlanma, ödünç para alma.

Mukriz: Borç para veren (kimse).

İkrâz: Borç verme, ödünç olarak verme.

İkrâzât: Borç vermeler.

Alışveriş: Satın alma, çarşıdan, pazardan ihtiyaçlarını temin etme işi; Alım satım, ticâret; İlgi, alâka, münâsebet.

Mübâdele: Bir şeyi başka bir şeyle değişme, değiş tokuş, trampa.

İhtiyâç: Gerekli olan, elde bulunmayan bir şeyin eksikliğini duyma; Gereği duyulan şey; Yokluk, yoksulluk, zarûret.

Faiz: Belli şartlarla ödünç verilen paradan muayyen zaman sonunda alınan kâr, ribâ.

Murâbaha: Vâde ile ödünç para verip kânun ve insaf ölçülerinin üzerinde fâiz alma, tefecilik; Bir malın satışından aşırı derecede kâr elde etme, aşırı kârla mal satma.

Ribâ: Bir akitte karşılıksız olan herhangi bir fazlalık, fâiz.

Ribâ-hâr / Ribâ-hor: Faiz yiyen (kimse), fâizci, tefeci.

Tefeci: Yüksek fâizle ödünç para veren kimse, murâbahacı.

Maddiyât: Gözle görülüp elle tutulan maddî şeyler; Parayla ilgili şeyler.

Maneviyât: Madde ve cisimle alâkası bulunmayan, ruh ve mânâ ile ilgili olan hususlar, mânevî şeyler; Çeşitli güçlükler, tehlikeler karşısında inanç ve ahlâkî değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, ruh kuvveti, moral.

Akit - Akd: Bağlama, düğümleme; bağlanma, düğümlenme; Kurma, düzenleme, tanzim ve teşkil etme; İki taraf arasında, taraflarca kabul edilen ve karşılıklı taahhütlere dayanan anlaşma, sözleşme; Bu anlaşmayı tespit eden belge, mukavele, sözleşme.

Âkideyn: Bir akitte akdi yapan iki taraf.

Cezâ: İyi veya kötü karşılık [İyi karşılık anlamında dilimizde az kullanılmıştır].

Bedel-i karz: Ödünç olarak verilen mal veya para.

Yardım: Elindeki imkânları ve gücünü ihtiyâcı olan biri için kullanma, muâvenet; Bir gücün bir olay üzerinde yaptığı etki, katkı.

Mendûb: Hakkında kesin bir emir bulunmadığı halde dînin temel prensiplerine uyduğu için beğenilen, tavsiye edilen, sevap kazandıran, dince makbul (iş ve davranış), müstehap.

Zarûret: Mecbûriyet, zorunluluk; Maddî sıkıntı, yoksulluk, fakirlik.

Kurûz: Karzlar.

Selef: Fâiz almadan verilen borç para, karz-ı hasen.

Deyn: Belli bir zaman sonunda ödenmek üzere alınan para, borç.

Müdâyene: Ödünç alıp verme, karşılıklı borçlanma.

فَاسْتَبِقُوا الْجَنَّةَ

Sülüs İstif

“*Festebiku'l Hayrat*”

O halde hayır işlerine koşun. (Bakara: 148)

